

REKABET KURUMU
III. DENETİM VE UYGULAMA DAİRESİ BAŞKANLIĞI

FINDIK

SEKTÖR ARAŞTIRMASI RAPORU

Hazırlayanlar:

Recep GÜNDÜZ

Cansu TOPAK

Ömer Volkan YAZAR

Kemal KÜÇÜKKAVRUK

Emircan AKSAKAL

İçindekiler Tablosu

YÖNETİCİ ÖZETİ	1
GİRİŞ	5
I. FINDIK SEKTÖRÜNÜN GENEL GÖRÜNÜMÜ VE SEKTÖRE İLİŞKİN DÜZENLEMELER	12
<i>I.1. FINDIK SEKTÖRÜ</i>	12
I.1.1. Giriş.....	12
I.1.2. Fındığın Yetiştirme Şartları	14
I.1.3. Fındığın Kullanım Alanları	14
I.1.4. Fındık Piyasasına İlişkin Genel Bilgiler.....	15
I.1.4.1. Dünya Üretimi.....	15
I.1.4.2. Türkiye Üretimi	18
I.1.4.3. Yurtiçi Tüketim.....	22
I.1.4.5. Türkiye İhracatı.....	22
I.1.5. Fındık Alım Piyasasının İşleyişine İlişkin Bilgiler	25
<i>I.2. Fındık Sektörüne İlişkin Mevzuat Hükümleri ve Uygulanan Politikalar</i>	28
I.2.1. Mevzuat Hükümleri	28
I.2.1.1 2844 sayılı Fındık Üretiminin Planlanması ve Dikim Alanlarının Belirlenmesi Hakkında Kanun	28
I.2.1.2 Fındık Üretiminin Planlanması ve Dikim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik	29
I.2.1.3 Tarım Reformu Uygulama Projesi İkraz Anlaşması	30
I.2.1.4 2009 yılı Fındık Stratejisi	30
I.2.1.5 Fındık Üreticilerine Alan Bazlı Gelir Desteği Ödenmesine Dair Kararın Uygulanmasına İlişkin Tebliğ	31
I.2.1.6 Fındık Lisanslı Depo Tebliği	33
I.2.2. Müdahale Alımları ve Fiyat Politikaları	34
<i>I.3. BÖLÜM SONU ÖZETİ</i>	35
II. SEKTÖRÜN MİKROEKONOMİK GÖRÜNÜMÜ VE REKABETÇİ PERSPEKTİFTEN ANALİZİ	38
<i>II.1. SEKTÖRDE YOĞUNLAŞMA ORANLARI</i>	38
<i>II.2. SEKTÖRDEKİ SÖZLEŞMESEL İLİŞKİLER VE FİYAT OLUŞUM SÜRECİNİN ANALİZİ</i>	40
II.2.1. Sektör Oyuncuları Arasındaki Sözleşmesel İlişkilerin Analizi	40
II.2.1.1. Üretici/Çiftçi ile Tüccar/Manav Arasındaki İlişkinin Niteliği:	40
II.2.1.2. Tüccar/Manav ile Kırıcı ve İhracatçılar Arasındaki İlişkinin Niteliği:	42
II.2.2. Fındık Fiyatının Oluşumuna İlişkin Tespitler.....	44
II.2.2.1. Rekolte Açıklamaları İle Fiyat Beklentileri Arasındaki İlişki	45
II.2.2.2. Rekolte Dışında Beklenti Yönetme Çabaları	47
II.2.2.3. Rekolte ve Fiyat İlişkisi	48
II.2.3 Fındık Piyasasında Maliyeti Fiyat İlişkisi	51
II.2.3.1. Üretici Bakımından: Kabuklu Fındık Fiyat Maliyet İlişkisi	51
II.2.3.2. Alıcılar Bakımından: Fındık İhracatında Fiyat-Maliyet İlişkisi.....	60
<i>II.3. FINDIK SEKTÖRÜNE İLİŞKİN KURUL KARARLARI</i>	64
09.08.2012 Tarih ve 12-41/1245-401 Sayılı Kurul Kararı	67
10.10.2012 Tarih ve 12-49/1435-486 Sayılı Kurul Kararı	67
06.11.2012 Tarih ve 12-54/1520-538 Sayılı Kurul Kararı	68
30.04.2014 Tarih ve 14-16/291-123 Sayılı Kurul Kararı	69
08.01.2015 Tarih ve 15-02/8-6 Sayılı Kurul Kararı	70
23.03.2016 Tarih ve 16-11/172-77 Sayılı Kurul Kararı	71
03.11.2016 Tarih ve 16-36/615-275 Sayılı Kurul Kararı	72
II.3.1. Fındık Piyasasındaki Kurul Kararlarına İlişkin Genel Değerlendirme.....	73
<i>II.4. BÖLÜM ÖZETİ</i>	74

III. SEKTÖR PAYDAŞLARININ GÖZÜNDEN TÜRK FINDIK ÜRETİMİNİN GÖRÜNÜMÜ VE SORUNLARI	76
<i>III.1. GİRİŞ</i>	76
<i>III.2. Türkiye’de Fındık Üretiminde Verimlilik</i>	77
III.2.1. Durum Tespiti ve Sorunlar	77
<i>III.3.Fındık Sektöründe Lisanslı Depoculuk Faaliyetlerine İlişkin Sorunlar</i>	80
III.3.1. Lisanslı Depoculuk Sistemin Yararları	81
III.3.2. Lisanslı Depoculuğun Mevzuattaki Yeri ve Ülke Uygulaması	83
III.3.3. Lisanslı Depoculuk Sistemi Önündeki Engeller	85
<i>III.4. Fındık Rekolte Tahminleri ve İlanına İlişkin Sorunlar</i>	86
III.4.1.Farklı Rekolte Açıklamalarının Kaynağı	87
<i>III.5.Fındık Üretiminde Bölgesel Farklılıklar ve Bu Farklılıkların Yol Açtığı Sorunlar</i>	89
III.5.1.Bölgeler Arası Farklılıkların Fındık Maliyetine Etkisi.....	89
III.5.2.Bölgeler Arası Farklılıkların Fındık Verimine Etkisi.....	90
<i>III.6.Fındığın Depolanma Koşulları ve Yol Açtığı Sorunlar</i>	91
III.6.1. Fındığın Depolanmasında Yaşanan Sorunlar	91
<i>III.7.Fındık Ağaçlarının Maruz Kaldığı Hastalıklar ve Yol Açtığı Sorunlar</i>	92
III.7.1.Fındık Ağaçlarında Hastalığın Sonuçları	93
<i>III.8. BÖLÜM SONU ÖZETİ</i>	94
IV. FINDIK PİYASASINDAKİ SORUNLARA OLASI ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	96
IV.1. Verimlilik Artışı İçin Görüş ve Öneriler	96
IV.2. Lisanslı Depoculuğun Yaygınlaşabilmesi İçin Çözüm Önerileri	101
IV.3.Rekolte Tahmin Çalışmaları Sürecine İlişkin Görüş ve Öneriler	104
IV.4.Bölgeler Arası Farklılıkların Giderilebilmesi İçin Çözüm Önerisi	105
IV.5. Fındığın Depolanması Sürecindeki Olumsuzlukların Giderilmesi İçin Çözüm Önerileri	106
IV.6.Fındık Ağaçlarında Hastalıkların Önlenebilmesi İçin Öneriler	107
IV.7.Fındık İhracatında Yaşanan Sorunlara İlişkin Çözüm Önerileri.....	108
IV.8.Fındık Sektöründeki Çözüm Önerilerine İlişkin Genel Değerlendirme	110
IV.8. BÖLÜM SONU ÖZETİ	110
V. SONUÇ	113

TABLO DİZİNİ

Tablo 1- Fındığın Besin Değeri	14
Tablo 2- Dünya Fındık Üretimi (Ton)	16
Tablo 3- Dünya Fındık Dikim Alanları (Hektar)	17
Tablo 4- Ülkeler İtibarıyla Fındık Üretim Verimliliği (Ton/Hektar)	18
Tablo 5- Fındık Üretim Alanları	19
Tablo 6- Bölgelere Göre Yıllar İtibarıyla Türkiye Fındık Dikim Alanları	20
Tablo 7- Türkiye’de Fındık Üretim Alanı ve Üretim Durumu	21
Tablo 8- Türkiye Fındık Tüketimi (Kabuklu Karşılığı, Ton)	22
Tablo 9- Dünya Fındık İhracatı (Kabuklu/Ton)	23
Tablo 10- Türkiye Fındık İhracatı	23
Tablo 11- İhraç Sezonu İtibarıyla Ortalama Standart İç Fındık İhraç Fiyatları (\$/Kental-FOB).....	25
Tablo 12- Alan Bazlı Destek	31
Tablo 13- Telif Edici Ödeme	32
Tablo 14- Alan Bazlı Gelir Desteği ve Telif Edici Ödeme Detayları Tablosu.....	32
Tablo 15- TMO Fındık Alımları	35
Tablo 16- Kabuklu Fındık Alım Pazarındaki Teşebbüslerin Alım Miktarları ve Pazar Payları	39
Tablo 17- Türkiye Fındık Rekoltesi Bilgileri	46
Tablo 18- TMO Fiyatları.....	48
Tablo 19- Gerçekleşen Hazır Müstahsil Satışı Raporlarına Göre Ortalama Fındık Fiyatları (TL).....	49
Tablo 20- 09 Ocak 2018 Tarihinde Ticaret Borsalarında İlan Edilen Fındık Fiyatları (TL)	50
Tablo 21- Ordu ve Giresun Ticaret Borsalarında Oluşan Ortalama Tombul Kabuklu Fındık Fiyatları (TL).....	52
Tablo 22- Giresun İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü 2017 Yılı Fındık Maliyet Çizelgesi (Maliyet /Dekar)	53
Tablo 23- Dekar Başı Toplam Maliyetler (TL)	54
Tablo 24- İl Bazında Fındık Ekiliş, Üretim ve Verimi	55
Tablo 25- 1 Kg Fındık Üretim Maliyeti (TL).....	56
Tablo 26- Kg Başına Destekleme Tutarı (TL)	57
Tablo 27- Fındık Fiyat ve Net Maliyet İlişkisi (TL).....	59
Tablo 28- Levant Kalite İçin Kabuklu Fındığın 11 TL Olduğu Varsayımında İç Fındık Fiyatı (TL/KG)..	60
Tablo 29- 13-15 mm Fındık İçin Maliyet Fiyat Hesaplaması	60
Tablo 30- Teşebbüslerin Fındık Alım ve İhraç Fiyatları (TL).....	61
Tablo 31- İç Fındık İhracat Fiyatları	62
Tablo 32: Kurul Kararlarına İlişkin Bilgiler.....	64
Tablo 33- Ülkelerin Dekar Başına Verimlilik Oranları.....	78
Tablo 34- Türkiye Fındık Rekoltesi (Ton/Kab).....	87
Tablo 35- Verim Düşüklüğünün Nedenleri ve Olası Çözüm Önerileri	100
Tablo 36- Alivre Sorunu ve Çözüm Önerileri.....	103
Tablo 37- Rekolte Tahminlerini Yol Açtığı Sorunlar ve Çözüm Önerileri	105
Tablo 38- Bölgeler Arası Farklılığın Giderilmesi	105
Tablo 39- Fındığın Depolanma Sorunu ve Çözüm Önerileri.....	107
Tablo 40- Fındık Hastalıkları ve Çözümleri	108
Tablo 41- Fındık İhracatında Yaşanan Sorunlar ve Çözüm Önerileri.....	109

ŞEKİL DİZİNİ

Şekil 1- Ülkeler İtibariyle Fındık Üretim Verimliliği (Ton/Hektar).....	18
Şekil 2- Fındık Üretimi Yapılan İllerin Bölge Ayrımı	21
Şekil 3- Fındık İhracat Tutarı ve Miktarı	24
Şekil 4- Fındık Kâr Marjının Aktörlere Göre Dağılımı.....	28
Şekil 5- Fındık Rekoltesi ile Fiyat Arasındaki İlişki	51
Şekil 6- Fındık Fiyatları (Kabuklu, TL).....	52
Şekil 7- İller Bazında Ortalama Verim (Kg/Da)	56
Şekil 8: Ülkelerin Ortalama Fındık İhracat Fiyatları (kg/\$).....	63
Şekil 9- Ülkelerin Dekar Başına Verimlilik Oranları (Üretim Miktarı/Üretim Alanı).....	78
Şekil 10- Türkiye’de Fındık Dikim Alanlarının Büyüklüğü (GTHB).....	89

YÖNETİCİ ÖZETİ

Karadeniz Bölgesi için önemli bir ekonomik uğraş olan fındık üretimi son yıllarda önemli yapısal değişikliklere maruz kalmış, bu değişiklikler sektörü ve üreticilerin gelirini önemli ölçüde etkilemiştir. Büyük bölümü belirli ölçeğin altındaki üretim alanlarında fındık yetiştiren üreticilerin, köyden kente göç nedeniyle üretim alanlarından uzakta şehir ve metropollerde yaşamaları fındık üretimini asli uğraş olmaktan çıkarmış, üreticilerinin sadece %20'lik bölümü geçimini doğrudan fındık üretimi ile sağlar olmuştur.

Zirai uygulama noksanlığı ile birlikte, fındık üretim verimliliğine etki eden önemli bir husus ekili fındık alanlarının ortalama yaşının yükselmesi ve bu nedenle de fındık üretim bahçelerinin veriminin düşmesidir. Söz konusu etkenler nedeniyle, fındığın doğal yetişme alanı olan ülkemizde fındık üretim verimliliğinin Avrupa ülkeleri ve ABD'nin oldukça altına düşmesi, hatta dünyada en düşük verimlilikle üretim yapan ülkelerden biri konumunda olmamız, fındık hasadına da yansımaktadır. Gerek üretim verimliliğinin düşük olması ve gerekse başta işçilik olmak üzere artan üretim maliyetleri, piyasa fiyatlarının fındık üreticileri tarafından yeterli görülmemesi sonucunu doğurmaktadır. Ayrıca, fındık fiyatları ve destekleme politikaları nedeniyle, Samsun, Düzce, Sakarya ve çevresindeki verimli düz ovalarda son 30-40 yılda fındık, birçok tarım ürününü ikame eder vaziyete gelmiş ve büyük fındık sahaları oluşturulmuştur. Sulamaya ve makinalı tarıma elverişli bu üretim alanlarında, Doğu Karadeniz bölgesi ile kıyaslandığında kayda değer biçimde daha yüksek üretim ve ekonomik verimlilik elde edilmektedir. Batı Karadeniz'de fındık üreticilerinin arazi koşulları nedeniyle maliyet avantajlarının daha yüksek olması ve bunun fındık gelirlerine yansımaları, Doğu Karadeniz'deki üreticilerin fındık alım fiyatlarından daha fazla şikâyetçi olmalarında etkin bir rol oynamaktadır.

Lisanslı Depoculuğun hayata geçirilmiş olmasına karşın henüz arzu edilen seviyede olmaması, sektörün önemli yapısal eksikliği olarak dikkat çekmektedir. Bireysel ve kurumsal ölçekte yeterli depolama imkânlarının bulunmaması, fındık hasadının ya uygun olmayan ilkel koşullarda depolanması ya da üreticiler tarafından manav olarak adlandırılan toptancılara depolanmak üzere, emanete verilmesi ile sonuçlanmaktadır. Piyasa teamülü haline gelen emanetçilik sistemi yerine, hem fındıkta saklama koşullarının iyileştirilmesi hem de fiyat dalgalanmasının önlenmesi bakımından lisanslı

depoculuğun geliştirilmesinin sektör ve üreticiler bakımından oldukça önemli olduğu değerlendirilmektedir.

Sanayici ve ihracatçı açısından ele alındığında emanetçilik sistemi, üreticilerden çok tedarik zincirinde ara katman olan toptancıların fiyat üzerinde daha etkili olmaları sonucunu doğurmaktadır. Üretici, kısıtlı depolama imkânları dâhilinde fiyatın yükseleceği beklentisi ile malını daha az depolayabilmekte iken, toptancılar fiyatların yükseleceği beklentisini daha uzun vadeli satın alabilmektedirler.

Fındık fiyatlarına etki eden en önemli unsurlarından birinin fındık rekoltesi olduğu görülmektedir. Bu nedenle sektörde faaliyet gösteren üreticiden ihracatçıya kadar birçok kesimin rekolte tahminleri üzerinden fiyatlara etki etme çabası dikkat çekmektedir. Bununla birlikte rekolte tahminlerinin 2016 yılından itibaren sadece Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından yapılacağına açıklanması, bu spekülasyonları önemli ölçüde azaltabilecektir.

İşbu raporda, sektörün Rekabet Kurulu'nun bugüne kadar yürüttüğü incelemeler kapsamında da dikkat çeken rekabetçi ve yapısal sorunlarının yanı sıra bu sorunlara yönelik çözüm önerilerine de yer verilmiştir. Bu bakımdan, sektörün daha sürdürülebilir rekabetçi yapıya ulaşabilmesi, yapısal problemlerin tespiti ve bunlara ilişkin uygulanabilir çözüm önerilerini oluşturabilme çabası sektör araştırmasının başlıca amacıdır.

İncelemeye konu olan sektörün doğası gereği tespit edilen sorunların ve çözüm önerilerinin zirai/tarımsal niteliği ön plana çıkmakla birlikte bu tarımsal sorunların önemli ekonomik ve rekabetçi boyutları dikkat çekmektedir. Bu nedenle rapor boyunca tarımsal sorun ve öneriler ekonomik boyutları ile iç içe geçmiş biçimde ele alınmıştır. Raporda yer verilen sorun ve bunlara ilişkin çözüm önerilerinin odak noktasında yer alan hususlar ana hatları ile aşağıdaki gibidir:

- Verimlilik düşüklüğü meselesi fındık sektöründeki hem tarımsal hem de ekonomik sorunların en başında gelmektedir. Sektör paydaşları ile yapılan görüşmelerde verimlilik artışını sağlamak için; ömrünü tamamlayan bahçelerin yenilenmesi, hastalıklara karşı dirençli, arazi ve iklim yapısına uygun fındık fidanları dikiminin sağlanması, doğru tarım uygulamaları bakımından çiftçiye sağlanan desteğin artırılması, fındığa bağlı gelirlerin ekonomik ve sosyal boyutları da hesaplanarak, doğrudan gelir desteğini verimlilik artış şartına bağlamak yerine verimlilik artışı sağlayacak projelerin pozitif anlamda kayrıldığı teşvik sistemleri geliştirme önerileri getirilmiştir.

- Fındıkta arz ve fiyat istikrarının sağlanabilmesi hedefi başta olmak üzere depolama sürecindeki olumsuzlukların giderilmesi için ise “lisanslı depoculuk” sistemine geçiş için atılan adımların istikrar kazanması ve bu sürecin teşvik edilmesi önem arz etmektedir. Lisanslı depoculuk faaliyetlerinin yaygınlaşması için; ister lisanslı depoların maliyetlerinin sübvansede edilmesi, isterse bu depoları kullanan üreticilere fazladan destek verilmesi seçeneği tercih edilsin, son kertede muhakkak depo kirası, sigorta, depolama süresinin uzatılması, stopaj vs. konularında daha cazip önerilerle üreticiye gidilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Yine söz konusu faaliyetlerin elektronik ürün senedi (ELÜS) ve vadeli işlem ve opsiyon borsa işlemlerince desteklenmesi, üreticilere lisanslı depolara teslim ettikleri ürünler karşılığında aldıkları ürün senetleri ile kredi ve finansman sağlanması, ürün senetleri ile ürünler taşınmadan yurtiçi veya yurtdışı piyasalarda satışın mümkün kılınması gibi önerilerin ön plana çıktığı görülmektedir.
- Rekolte tahmin çalışmalarının modern yöntemlere göre oluşturulmuş fındık rekolte tahmin kuralları ve prensipleri çerçevesinde yapılması sektörde fiyat dalgalanmalarının ve yanlış fiyat beklentilerinin yol açtığı fiyat spekülasyonlarının önüne geçilmesi bakımından hayati önem taşıdığı görülmektedir.
- Alınabilecek yapısal önlemlerin yanı sıra, 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun kapsamında Rekabet Kurulu tarafından piyasa gözetim faaliyetlerinin de sahip olduğu önemi koruduğu görülmektedir. Rekabet Kurulu’nun bugüne kadar fındık alım piyasaları başta olmak üzere fındık ile ilgili fiyat oluşum süreçlerinin herhangi bir aşamasında üretici gelirlerini doğrudan etkileyecek ve toplumsal refahı azaltacak potansiyel barındıran tüm şikâyetleri ciddi biçimde ele aldığı ve bu alanda çok sayıda önaraştırma gerçekleştirdiği görülmektedir. İşbu raporda yer alan öneriler Rekabet Kurulu’nun geçmişte sergilediği tutumu dışlamadığı gibi, rekabetçi fiyat oluşum süreçlerinin öneminin ilerleyen dönemlerde de artarak devam edeceğini göstermektedir.

Rekabet Kurumu 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanununun kapsamı çerçevesinde fındık ile ilgili şikâyetleri büyük bir ciddiyetle ele almakta ve verdiği kararlar da hem yerel hem de ulusal medyada sıklıkla yer bulmaktadır. Bu nedenle kamuoyunda zaman zaman fındık sektöründeki yapısal sorunların tek çözüm mercisinin Rekabet Kurumu olduğu ya da Rekabet Kurumunun müdahaleden

kaçınması sonucunda fındık piyasasında sorunların yaşandığı gibi gerçekte uzlaşması mümkün olmayan bir algının oluştuğu görülmektedir. Hâlbuki geçmiş Kurul kararları incelendiğinde Kurumun tüm şikâyetleri büyük bir dikkatle ele aldığı görülmektedir. Bununla birlikte söz konusu incelemelerde 4054 sayılı Kanun kapsamında değerlendirilebilecek nitelikte rekabet ihlaline yol açan bir teşebbüs davranışına rastlanmadığından hukukilik ilkesinin doğal sonucu olarak bir soruşturma açılmasına gerek görülmemiştir.

Ayrıca, Kurul 08.01.2015 tarih ve 15-02/8-6 sayılı FERRERO – OLTAN devralma kararında oldukça detaylı bir inceleme sonucunda işlem ile rekabetin ortadan kalkacağına ve bir hâkim durum yaratılacağına ilişkin kayda değer riskin bulunmadığı değerlendirilmiştir; bahse konu işlem sonucunda FERRERO'nun fındık alımında maruz kaldığı risklerin azalacağı, fındığın doğrudan kırıcı ve manavlardan alarak kendisi ile çiftçiler arasındaki aracı sayısını azaltacağı, Türkiye'de fındık üretimi alanında diğer ülkelere göre düşük olan verimliliğin artacağı gibi etkinlikler gerekçe gösterilerek işleme izin verilmesine karar verilmiştir. Bu sebeple, fındık sektöründe mevcut işleyişte rekabeti engelleyici hususlardan ziyade yapısal problemlerden bahsedilebilecektir. Söz konusu problemler, işbu raporun ilgili bölümlerinde incelenmiştir.

Verdiği kararlardan ve bu karardaki yaklaşımından da anlaşıldığı üzere Kurul, bugüne kadar olduğu gibi bundan sonra da fındık piyasasında toplumsal refahı azaltacak ve üretici zararına da yol açacak biçimde fiyat tespitine yönelik iddiaları her zaman ciddiyetle ele alacağını ve müdahil bir tavır sergileyeceğini göstermiş durumdadır.

GİRİŞ

İlk kez Doğu Karadeniz Bölgesi'nde başlayan fındık üreticiliği zaman içinde tüm Karadeniz Bölgesi'ne yayılmıştır. Ülkemiz dünya fındık üretim sahalarının yaklaşık % 80'nine üretiminin ise ortalama % 70'ine sahiptir. Günümüzde fındık Türkiye'nin en önemli sınıai tarım ürünlerinden biri olmasının yanı sıra üretiminin gerçekleştirildiği bölgelerde önemli bir geçim kaynağı haline gelmiştir. Çiftçi Kayıt Sistemi (ÇKS)'ne göre 43 ilde yaklaşık 735.000 hektarlık alanda 400.000 fındık üreticisi tarafından fındık yetiştiriciliği yapılmaktadır. Ülkemizde ticari fındık üretiminin tamamına yakını Ordu, Giresun, Düzce, Sakarya, Zonguldak, Artvin, Bartın, Kocaeli, Sinop, Gümüşhane, Kastamonu ve Rize illerinde gerçekleştirilmektedir.

Fındık üretimi son yıllarda önemli değişikliklere maruz kalmış, bu değişiklikler sektörün yapısını ve üreticilerin gelirini önemli ölçüde etkilemiştir. Bu yapısal değişikliklerin en önemlisi fındık piyasasına ilişkin devlet müdahalelerinde yaşanan değişimdir. Ordu, Giresun, Bulancak, Keşap ve Trabzon Kooperatiflerinin bir araya gelerek 1938 yılında kurduğu Fındık Tarım Satış Kooperatifleri Birliği (FİSKOBİRLİK) 2006 yılına kadar fındık alımları yoluyla fındık piyasasına müdahalede en büyük rolü üstlenmiştir. Ancak FİSKOBİRLİK'in mali sorunlar yaşamaya başlaması ile birlikte 2006/10865 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO) fındık alımıyla görevlendirilmiştir. TMO 2008-2009 sezonunda rekoltenin yaklaşık %40'ına karşılık gelen alım gerçekleştirerek pazardaki en yüksek alımlardan birini yapmıştır. TMO'nun fındık alım görevi 2009 yılına kadar sürmüştür. 2009/15202 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile fındık alımlarında müdahaleye son verilerek pazarda serbestleşmeye geçilmiş ve üreticilere alan bazlı gelir desteği verilmeye başlanmıştır. Ancak 2017 yılı içerisinde TMO Genel Müdürlüğü, fındık üreticilerinin pazarlama sorunlarının ortadan kaldırılması ve piyasanın düzenlenmesi amacıyla fındık alımına başlanacağını duyurmuştur¹

Fındık fiyatları yaklaşık sekiz yıldır serbest piyasada belirlenirken, özellikle fındık alım fiyatlarının olması gerekenden düşük olduğu ve buna bağlı olarak üretici gelirlerinin azaldığı yönünde şikâyetler hep gündemde olmuştur. Fındığın önemli bir sınıai tarım ürünü ve önemli bir geçim kaynağı olması, söz konusu şikâyetleri hem basında hem de ilgili kamu kurumlarında önemli bir gündem maddesi haline getirmiştir.

---

¹ <http://www.tmo.gov.tr/Main.aspx?ID=1839>

Rekabet Kurumu (Kurum), bugüne kadar başta Kuruma intikal eden şikâyetler üzerine yürüttüğü incelemeler olmak üzere, fındık piyasasına ilişkin çok sayıda çalışmaya imza atmıştır. 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun (4054 sayılı Kanun)'un kapsamı çerçevesinde yürütülen bu incelemelerde, fındık piyasasında fiyat oluşum süreçlerinde 4054 sayılı Kanun'a aykırı teşebbüs eylemlerinin var olup olmadığına ilişkin tespitlerin yanı sıra, ülkemizde fındık piyasasının işleyişine ve fındık alanında dünyadaki gelişmelerin ülkemizi nasıl etkilendiğine ilişkin kapsamlı analizlere de yer verilmiştir. Bu incelemeler sonrasında ortaya çıkan önemli bir tespit, kamu kaynaklarının etkin kullanımı bakımından 4054 sayılı Kanun çerçevesinde yürütülen tekil incelemelerden ziyade, fındık piyasasında şikâyetlerin temeline inilmesinin ve sektördeki yapısal sorunlar için bütüncül bir bakış açısının geliştirilmesinin zaruri olduğudur.

Bu tespit ve zarurete dayanarak Rekabet Kurulu (Kurul), 03.11.2016 tarih ve 16-36/615-275 sayılı kararı ile konunun daha ayrıntılı ve kapsamlı incelenebilmesi amacıyla fındık piyasasına yönelik olarak sektör araştırması yapılmasına karar vermiştir. İşbu sektör araştırması, sadece 4054 sayılı Kanun çerçevesinde pazarda ihlal niteliği taşıyabilecek hususların tespitinde değil, aynı zamanda sektörün rekabet politikası gözüyle ele alınmasını da amaçlamaktadır. Bu bakımdan, sektörün daha sürdürülebilir rekabetçi yapıya ulaşabilmesi, yapısal problemlerin tespiti ve bunlara ilişkin uygulanabilir çözüm önerilerini oluşturabilme çabası sektör araştırmasının başlıca amacıdır.

Fındık üretimindeki yapısal sorunların tespiti ve çözümünün önemi, fındığın sadece Karadeniz Bölgesi bakımından önemli bir gelir kaynağı olmasından ya da Kuruma bu alanda yapılan başvuruların niceliksel çokluğundan kaynaklanmamaktadır. Fındık aynı zamanda ülkemizin önemli ihracat ürünlerinden biri olarak döviz girdisine de önemli katkılar sunmaktadır. Ülkemizde üretilen fındığın yaklaşık %80'i ihracata yönlendirilmektedir. Ülkemiz mevcut durumda küresel fındık pazarında lider konumdadır. Fındık fiyatının serbest piyasada belirlenmeye başladığı yıl olan 2009 yılında 213.141 ton olan ihracat miktarı 2012 yılında 301.193 ton olarak gerçekleşmiştir ve bu son 10 yılın en yüksek ihracat rakamıdır. 2010 ve 2015 yılları arasında fındık ihracat fiyatlarının seyrine baktığımızda, Türkiye'de fındığın dolar cinsinden fiyatı 2010 yılında 5,96 ABD Doları iken 2015 yılında 11,47 ABD Dolarına yükselmiştir.

Yakın dönemde fındık pazarında küresel çapta ülkemizi de yakından ilgilendiren önemli gelişmeler yaşanmaktadır. Bunların başında ABD, Çin, Azerbaycan, Gürcistan, İspanya, Romanya, Polonya, Hırvatistan ve Rusya gibi çeşitli ülkelerin Türkiye'nin en önemli tarımsal ihracat ürünü olan fındığın üretimine ilişkin yatırımlar yapmaya başlamaları gelmektedir. Modern tarıma elverişli alanlarda daha genç fındık ağaçlarıyla yapılan bu üretim sonucunda bahse konu ülkelere bir kısmının, ülkemizdeki fındık üretimi verimliliğinden daha iyi sonuçlar elde ettikleri görülmektedir. Her ne kadar Türkiye dışındaki ülkelerin üretimleri toplam fındık üretimi içerisinde hala görece küçük bir pay oluşturuyor olsa da, bu payın düne göre daha yüksek olduğu ve bir artış trendi gösterdiği de bir gerçektir. Üretici konumunda bulunan diğer ülkeler ile ülkemizin fındık ihrac fiyatları karşılaştırıldığında, 2015 yılında Türkiye'nin 11,47 \$ ile İspanya'dan sonra en yüksek, ABD'nin ise 3,92 \$ ile en düşük fiyatla ihracat yapan ülkeler olduğu görülmektedir. Tüm bu fiyat avantajları ve verimliliğin orta ve uzun vadede Türk fındığı ve yerli üretici için küresel pazarlarda risk oluşturma ihtimalini doğurduğu söylenebilecektir.

Global pazarda hal böyle iken, ülkemizde fındık üretim alanlarını gün geçtikçe genişlemektedir. Fındık üretimini Batı Karadeniz ve Doğu Karadeniz gibi temel bir ayrıma tabi tuttuğumuzda bu iki bölge arasında hem verimlilik hem de maliyetler açısından farklılıklar göze çarpmaktadır. Batı Karadeniz'in topografisinden kaynaklanan makine kullanımı ve sulamaya elverişli araziler gibi bazı avantajlar, Doğu Karadeniz'e kıyasla Batı'da fındığın birim başı üretim maliyetlerinin düşmesine neden olmuştur. Benzer şekilde, yakın zamanda Batı Karadeniz'de fındığın diğer tarım ürünlerini ikame eder hale gelmesi ile ekilen genç ağaçlar, iki bölge arasında verimlilik farkının oluşmasına da yol açmıştır. Buna karşın fındık üretimine bir bütün olarak bakıldığında, ülkemizdeki fındık tarımının verimliliği dünya ortalamasının oldukça altında kalmaktadır.

Öte yandan sektörün iş yapma teamülü haline gelen bir takım uygulamaların da fındık fiyatının oluşumunu ve fındığın ihracat performansını olumsuz yönde etkilemektedir. Bu teamüllerin başında, fındığın üreticiler tarafından depolanmak üzere manav olarak adlandırılan tüccarlara emanete verilmesi anlamına gelen alivre/emanet sistemi gelmektedir. Üreticiler tarafında fındık hasadının piyasaya indirilme sürecinde kullanılan yöntemlerden biri olan emanet sistemi, bireysel ve kurumsal ölçekte yeterli depolama imkânlarının bulunmaması gibi nedenlerle yerleşik uygulama haline

gelmiştir. Kredi imkânlarının gelişkin ve yaygın olmadığı, görece gelişmemiş bir pazar yapısı içerisinde emanet sistemi, üreticilerin kredi ihtiyaçlarını da karşılar hale gelmektedir. Üreticilerin ihtiyaç duydukları finansal kaynaklara erişim bakımından olumlu dışsallığına karşın, bu sistem oldukça değerli bir ihracat ürünü olan fındık hasadının uygun olmayan ilkel koşullarda depolanmasına da yol açabilmektedir. Fındığın uygun koşullarda saklanmaması ve üretim sürecinde ortaya çıkan hastalıklar ürün kalitesini düşürerek ihraç ürününün gümrük kapılarından dönmesine neden olmaktadır.

Bir başka boyutu ile emanetçilik sistemi, üreticilerden çok tedarik zincirinde ara katman olan toptancıların fiyat üzerinde daha etkili olmaları sonucunu doğurmaktadır. Fiyatın yükseleceği beklentisini taşısa da üretici, kısıtlı depolama imkânları nedeniyle daha az ürünü daha kısa süre depolayabilmekte iken, toptancılar fiyatların yükseleceği beklentisini daha uzun vadeli satın alabilmektedirler. Bu durum üretici ile ihracatçı arasındaki ara kademe olan toptancılara oluşan piyasa fiyatından pay elde etme imkânı tanımaktadır. Bu nedenle, piyasa teamülü haline gelen emanetçilik sisteminin artık çağın gereklerine uygun biçimde fındığın depolanmasına imkân tanıyacak; hem üreticinin oluşan fiyatlardan daha adil bir pay almasını sağlayacak hem de fındıktaki fiyat dalgalanmalarını azaltacak bir sistem ile ikame edilmesi gerekliliği açık biçimde kendini göstermektedir. Bu kapsamda lisanslı depoculuk hizmetlerinin yerleşmesi ve gelişimi için güçlü bir sistemin kurulması fikri önemli bir alternatif olarak belirlemektedir.

Fındık fiyatı, birçok tarım ürünüde olduğu gibi tartışmaların odağında yer almakta olup, çoğu zaman üretici, yaratılan refahtan yeterince pay alamamaktan şikâyet etmektedir. Bu bakımdan fındık piyasasındaki fiyat oluşum süreçlerinin yakından incelenmesi zaruridir. Kurumun da bugüne kadar gerçekleştirdiği çok sayıda inceleme ile bu konuya dikkatle eğildiği görülmektedir². Hem üretici hem de ihracatçı nezdinde fiyat beklentilerini etkileyen önemli hususların başında gelen fındık rekolte tahminlerinin yakın zamana kadar birçok farklı kaynak tarafından yapılıyor ve ilan ediliyor olması sektörde piyasa denge fiyatının belirlenmesi sürecine etki eden önemli bir konudur. Üreticiden ihracatçıya kadar birçok kesimin, kendi faydalarını

---

² 10.10.2012 Tarihli 12-49/1435-486 sayılı Kurul Kararı
06.11.2012 tarih ve 12-54/1520-538 sayılı Kurul Kararı
30.04.2014 tarihli ve 14-16/291-123 sayılı Kurul Kararı
23.03.2016 tarih ve 16-11/172-77 sayılı Kurul Kararı vb.

ençoklayacak biçimde belirlenen rekolte tahminleri üzerinden fiyatlara etki etme çabası içerisine girmiş olması, fiyat dalgalanmalarına etki ettiği gibi piyasanın öngörülebilirliğine de zarar vermiştir. Bununla birlikte rekolte tahminlerinin 2016 yılından itibaren sadece Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (GTHB) tarafından yapılacağına açıklanması bu spekülasyonları önemli ölçüde azaltabilecek ve fiyat beklentilerine istikrar kazandırabilecek bir gelişme olarak görülmektedir.

Bu bakımdan raporun ilk bölümünde fındık sektörünün genel görünümüne ve sektöre ilişkin düzenlemelere, ikinci bölümünde sektörün mikroekonomik ve rekabetçi perspektiften analizine, üçüncü bölümde sektör paydaşlarının gözünden Türk fındık üretimi ve ilgili sorunlara, beşinci bölümde ise fındık piyasasındaki bu sorunların olası çözüm önerilerine yer verilmiştir.

İşbu rapor kapsamında, sektörün kapsamlı bir röntgenini çekebilmek ve yukarıda bahsedilen sorunların tespitine, nedenlerine ve çözümlerine ilişkin bulguları ortaya koyabilmek adına oldukça geniş bir paydaş kitlesini içine alan bir çalışma yürütülmüştür.

Sektör incelemesi raporunun hazırlanması sürecinde, GTHB, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı (GTB), Türkiye Ziraat Odaları Birliği (TZOB), Karadeniz İhracatçı Birlikleri (KİB), TMO, Fındık Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, FİSKOBİRLİK, Şeker Mamul Sanayicileri Derneği, valilikler, ziraat odaları, ticaret borsaları ve tarım müdürlükleri ile sektörde faaliyet gösteren birçok teşebbüsten yazılı bilgi, veri ve görüş alınmış olup GTHB ve TZOB ile toplantılar gerçekleştirilmiştir. Ek olarak, raporun hazırlanmasında akademik yayınlar ile çeşitli kurumlar tarafından konuyla ilgili olarak hazırlanmış çalışmalardan yararlanılmıştır.

Bu kapsamda GTB'den 23.01.2017 tarih ve 1105 sayı (Belge No-4), Oltan Gıda Maddeleri İhracat İthalat ve Tic. A.Ş. (OLTAN), DURAK FINDIK, Yavuz Gıda San. ve Tic. A.Ş. (YAVUZ GIDA), GÜRSOY ve Poyraz Poyraz Fındık Entegre San. ve Tic. A.Ş. (POYRAZ&POYRAZ)'dan 23.01.2017 tarih ve 1106 sayı (Belge No-5), FİSKOBİRLİK'ten 23.01.2017 tarih ve 1107 sayı (Belge No-6), KİB'den 23.01.2017 tarih ve 1108 sayı (Belge No-7), Progıda Tarım Ürünleri San. ve Tic. A.Ş. (PROGIDA), Balsu Gıda San. ve Tic. A.Ş. (BALSU), ARSLANTÜRK, Stelliferi Fındık ve Gıda San. A.Ş. (STELLİFERİ) ve Karimex Gıda San. ve Dış Ticaret Ltd. Şti.'den (KARİMEX) 23.01.2017 tarih ve 1109 sayı (Belge No-8), GTHB'den 23.01.2017 tarih ve 1110 sayı (Belge No-9) ve 22.05.2017 tarih ve 6290 sayı (Belge No-34), Şeker Mamül

Sanayicileri Derneği'nden 23.01.2017 tarih ve 1111 sayı (Belge-10), TZOB'den 6.04.2017 tarih ve 4168 sayı (Belge No-30) ve 22.05.2017 tarih ve 6291 sayı (Belge No-35), Giresun İl Tarım Müdürlüğü'nden 15.05.2017 tarih ve 5951 sayı (Belge No-33), TMO'dan 29.05.2017 tarih ve 6506 sayı (Belge No-36), Kocaeli, Artvin Düzce, Rize, Sinop, Zonguldak, Gümüşhane, Bolu, Kastamonu, Bartın ve Tokat İl Tarım Müdürlüklerinden 23.06.2017 tarih ve 8067 sayı (Belge No-47) ile bilgi taleplerinde bulunulmuştur.

Bu bilgi taleplerine cevabi yazılar POYRAZ&POYRAZ'dan 31.01.2017 tarih ve 686 sayı (Belge No-11) ve 21.07.2017 tarih ve 5257 sayı (Belge No-66), KARİMEX'den 31.01.2017 tarih ve 694 sayı (Belge No-12), 01.02.2017 tarih ve 710 sayı (Belge No-13) ve 21.07.2017 tarih ve 5260 sayı (Belge No-68), GTB'den 02.02.2017 tarih ve 725 sayı (Belge No-14), DURAK FINDIK'dan 06.02.2017 tarih ve 799 sayı (Belge No-15) ve 21.07.2017 tarih ve 5258 sayı (Belge No-59), ARSLANTÜRK'ten 06.02.2017 tarih ve 788 sayı (Belge No-16) ve 21.07.2017 tarih ve 5250 sayı (Belge No-64), KİB'den 07.02.2017 tarih ve 865 sayı (Belge No-17), 09.05.2017 tarih ve 3175 sayı (Belge No-32) ve 21.06.2017 tarih ve 4429 sayı (Belge No-45), GÜRİSOY'dan 07.02.2017 tarih ve 833 sayı (Belge No-18) ve 07.02.2017 tarih ve 858 sayı (Belge No-19), YAVUZ GIDA'dan 08.02.2017 tarih ve 905 sayı (Belge No-20) ve 21.07.2017 tarih ve 5248 sayı (Belge No-63), OLTAN'dan 09.02.2017 tarih ve 939 sayı (Belge No-21) ve 21.07.2017 tarih ve 5247 sayı (Belge No-69), STELLİFERİ'den 09.02.2017 tarih ve 944 sayı (Belge No-22), FİSKOBİRLİK'ten 09.02.2017 tarih ve 945 sayı (Belge No-23) ve 13.02.2017 tarih ve 1004 sayı (Belge No-24) , PROGIDA'dan 13.02.2017 tarih ve 1007 sayı (Belge No-25) ve 21.07.2017 tarih ve 5255 sayı (Belge No-61), BALSU'dan 20.02.2017 tarih ve 1147 sayı (Belge No-26), GTHB'den 20.02.2017 tarih ve 1145 sayı (Belge No-27), 12.06.2017 tarih ve 4148 sayı (Belge No-40) ve 21.06.2017 tarih ve 4430 sayı (Belge No-46), Fındık Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü'nden 01.03.2017 tarih ve 1392 sayı (Belge No-28) ve 03.03.2017 tarih ve 1440 sayı (Belge No-29), TZOB'den 21.04.2017 tarih ve 2766 sayı (Belge No-31) ve 06.07.2017 tarih ve 4832 sayı (Belge No-48) , TMO'dan 06.06.2017 tarih ve 3941 sayı (Belge No-37) ve 07.06.2017 tarih ve 3991 sayı (Belge No-38), Giresun İl Tarım Müdürlüğü'nden 08.06.2017 tarih ve 4032 sayı (Belge No-39), Sakarya İl Tarım Müdürlüğü'nden 21.06.2017 tarih ve 4417 sayı (Belge No-42), Ordu Koordinasyon ve Tarımsal Veriler Şube Müdürlüğü'nden 21.06.2017 tarih ve 4418 sayı (Belge No-43), Trabzon İl Tarım Müdürlüğü'nden

21.06.2017 tarih ve 4419 sayı (Belge No-44), Artvin Valiliği'nden 07.07.2017 tarih ve 4865 sayı (Belge No-49), Zonguldak Valiliği'nden 11.07.2017 tarih ve 4938 sayı (Belge No-50), Sinop Valiliği'nden 11.07.2017 tarih ve 4940 sayı (Belge No-51), Bolu Valiliği'nden 11.07.2017 tarih ve 4943 sayı (Belge No-53), Gümüşhane Valiliği'nden 13.07.2017 tarih ve 5026 sayı (Belge No-53), Tokat İl Tarım Müdürlüğü'nden 14.07.2017 tarih ve 5075 sayı (Belge No-54), Kocaeli İl Tarım Müdürlüğü'nden 17.07.2017 tarih ve 5132 sayı (Belge No-55), Keşap Fındık Üreticileri Birliği'nden 18.07.2017 tarih ve 5157 sayı (Belge No-56), Bartın İl Tarım Müdürlüğü'nden 20.07.2017 tarih ve 5223 sayı (Belge No-57), Rize Valiliği'nden 21.07.2017 tarih ve 5264 sayı (Belge No-58), Samsun İl Tarım Müdürlüğü'nden 21.07.2017 tarih ve 5243 sayı (Belge No-60), Şenocak Gıda'dan 21.07.2017 tarih ve 5252 sayı (Belge No-62), Giresun Ticaret Borsası'ndan 21.07.2017 tarih ve 5256 sayı (Belge No-65), Özyılmaz Fındık'dan 21.07.2017 tarih ve 5259 sayı (Belge No-67), Gürsoy'dan 21.07.2017 tarih ve 5254 sayı (Belge No-70), Özgün Gıda'dan 21.07.2017 tarih ve 5253 sayı (Belge No-71), Sakarya İl Tarım Müdürlüğü'nden 24.07.2017 tarih ve 5323 sayı (Belge No-72), Tokat İl Tarım Müdürlüğü'nden 24.07.2017 tarih ve 5324 sayı (Belge No-73), Rize İl Tarım Müdürlüğü'nden 24.07.2017 tarih ve 5325 sayı (Belge No-74), Düzce İl Tarım Müdürlüğü'nden 21.07.2017 tarih ve 5251 sayı (Belge No-75) ile Kurum kayıtlarına intikal etmiştir.

I. FINDIK SEKTÖRÜNÜN GENEL GÖRÜNÜMÜ VE SEKTÖRE İLİŞKİN DÜZENLEMELER

I.1. FINDIK SEKTÖRÜ³

I.1.1. Giriş

Türkiye'nin en önemli tarım ihracat ürünlerinden olan fındık Cumhuriyetin ilk dönemlerinden itibaren ciddiyle ele alınmış, bu konuda muhtelif çalışmalar yapılmıştır. 1925 yılında çıkarılan 407 sayılı yasa ile Rize de fındık yetiştiren iller arasına alınmıştır; yine 1925 yılında çıkarılan 552 sayılı yasa ile Aşar Vergisi kaldırılmış, bunun yerine fındıktan % 8 vergi alınması şartı getirilmiştir. 1927 yılında çıkarılan 6207 Sayılı Hükümet Kararnamesi ile fındık fidanlarının ihracatı yasaklanmıştır. 1930 yılında İş Limitet Şirketi kurulmuş, 1931 yılında fındık ticaretine başlamıştır. 10.10.1935'de Ankara'da Birinci Ulusal Fındık Kongresi toplanmış, bu kongrede fındığın yetiştirilmesinden satışına kadar, özellikle kalite ve standardizasyon konuları işlenmiş ve çeşitli raporlar halinde kongreye sunulmuş ve Fındık Nizamnamesi yürürlüğe konulmuştur. 1936 yılında Giresun'da Fındık İstasyonu kurulmuştur. Mustafa Kemal Atatürk, 01.11.1937 tarihinde TBMM'nin açılış konuşmasında; "*Önümüzdeki yıl içinde, fındık başta olmak üzere diğer belli başlı ürünlerimizi de ilgilendiren birlikler kurulmalıdır.*" direktifini vermiş, 28.07.1938 tarihinde Giresun'da FİSKOBİRLİK kurulmuştur. İşlevini tamamlayan İş Limitet Şirketi 1939 yılında tasfiye edilmiştir. 6 Kasım 1940 tarihinde merkezi Giresun'da olmak üzere Karadeniz Bölgesi Fındık İhracatçılar Birliği kurulmuştur. Giresun' da 07.11.1957 tarihinde İkinci Ulusal Fındık Kongresi toplanmıştır. Bundan 47 yıl sonra, 10-14 Ekim 2004 tarihlerinde yine Giresun'da Üçüncü Milli Fındık Şurası toplanmıştır. Burada fındık konusu çeşitli yönleriyle tartışılmış ve şura sonunda alınan kararlar 29 maddelik bir bildiri ile kamuoyuna duyurulmuştur. 1965 yılında Fındık İstasyonu, Fındık Araştırma Enstitüsü adını almıştır.

1983 yılında fındık üretiminin planlanması ve dikim alanlarının sınırlandırılmasını öngören 16.06.1983 tarih ve 2844 sayılı Fındık Üretiminin Planlanması ve Dikim Alanlarının Belirlenmesi Hakkında Kanun çıkarılmıştır. Kanun'da yayımlanacak yönetmelikte yeni fındık dikim alanlarının tespit ve ilanı ile yeni fındık bahçesi tesisine veya yenilenmesine izin verilme usul ve esaslarının düzenleneceği hüküm altına

³ <http://arastirma.tarim.gov.tr/findik/Sayfalar/Detay.aspx?Sayfald=26> Erişim Tarihi: 06.05.2017

alınmıştır. Bu Kanun, Devletin planlı bir fındık politikası oluşturmak için gerekli hukuki temel ilk ve en önemli adımı olarak dikkat çekmektedir. Anılan Kanun uyarınca “Fındık Üretimine Planlanması ve Dikim Alanlarının Belirlenmesine Dair Usul ve Esaslar Hakkındaki Yönetmelik”, 06.07.1989 tarih ve 89/14313 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe girmiştir. Fındık üretimine izin verilecek sahalara ise 07.01.1993 tarih ve 93/3985 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile belirlenmiştir. 23.12.1994 tarih 94/6519 sayılı Bakanlar Kurulu Kararında 93/3985 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile fındık üretimine izin verilen alanların dışında kalan alanlarda yapılacak sökülme karşılığı ödenecek tazminat ile ilgili hususlar düzenlenmiştir.

Tarım sektöründe başlatılan yapısal uyum çalışmalarını desteklemek amacıyla Dünya Bankası ile yapılan görüşmeler neticesinde, 12.07.2001 tarihinde Tarım Reformu Uygulama Projesi İkraz Anlaşması imzalanmıştır. Proje kapsamına, fındık üretiminden vazgeçerek alternatif ürün yetiştirecek üreticilere destek sağlanması da alınmıştır. Ardından çıkarılan bir dizi Bakanlar Kurulu kararı ile konuya ilişkin daha önceki Bakanlar Kurulu Kararları yürürlükten kaldırılmış ve İkraz Anlaşması ile uyumlu olarak yayımlanan Bakanlar Kurulu'nun 22.11.2001 tarih ve 2001/3267 sayılı kararı belirlenen bazı illerdeki birinci, ikinci ve % 6'dan daha az eğimli üçüncü sınıf tarım arazilerinde tesis edilmiş fındık sahalarda Alternatif Ürün Programı uygulanması hüküm altına alınmıştır.

2009 yılında açıklanan Fındık Stratejisinin bir parçası olarak 2001/3267 sayılı Kararnamede değişiklik yapan 2009/15531 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile fındık dikim alanları yeniden belirlenmiştir. Belirlenen il ve ilçeler dışındaki il ve ilçelerin tamamı ile daha önce tespit edilen il ve ilçelerde birinci ve ikinci sınıf tarım arazilerinde, % 6'dan daha az eğimli üçüncü sınıf tarım arazilerinde, fındık bahçesi tesis edilmesine ve yenilenmesine izin verilmeyeceği hüküm altına alınmıştır. Değişiklik ile 750 metre rakımın üzerindeki tarım arazileri için getirilen sınırlandırma kaldırılmıştır. 2011/1424 ve 2014/7253 sayılı Bakanlar Kurulu Kararları ile bazı il ve bu illere bağlı ilçeler fındık üretimine izin verilen alanlara dâhil edilmiştir.

Öte yandan, 2002 yılına kadar devlet adına fındık alımı ile görevlendirilen FİSKOBİRLİK'in mali sorunlar yaşamaya başlaması ve üreticilere karşı olan yükümlülüklerini yerine getirememesi üzerine TMO piyasa istikrarının sağlanması amacıyla 2006/10865 sayılı Kararname ile fındık alımıyla görevlendirilmiştir. TMO bu görevi 2009 yılına kadar sürdürmüş, 2009/15202 sayılı Kararname ile bahsi geçen

görev sonlandırılmıştır. Bunun yanı sıra TMO, iç tüketimi teşvik etmek amacıyla 2009-2012 yılları arasında fındıktan ürettiği çeşitli ürünlerin satışıyla iştigal etmiştir⁴. Son olarak 2017 yılında TMO aracılığıyla fındık alımı yapılacağı duyurulmuş ve Eylül ayından itibaren belirlenen fiyatlar üzerinden TMO aracılığıyla üreticiden fındık alımı işlemine başlanmıştır.

I.1.2. Fındığın Yetiştirme Şartları⁵

Fındığın iyi bir gelişme göstermesi ve bol ürün vermesi nemli, ılıman iklim bölgelerinde olmaktadır. Karadeniz kıyı bölgesi fındık yetiştiriciliği bakımından en uygun iklim özelliklerine sahiptir. Nitekim yıllık ortalama sıcaklığın 13 - 16 derece olduğu yöreler fındığın üretimi için uygundur. Ayrıca en düşük sıcaklığın -8, -10 dereceyi, en yüksek sıcaklığın ise 36, 37 dereceyi geçmemesi, yıllık yağış toplamının 700 mm üstünde ve yağışın aylara dağılımının dengeli olması gerekmektedir. Bütün bunlarla birlikte, Haziran ve Temmuz aylarında oransal nemin %60'ın altına düşmesi, fındık bitkisinde meyve gelişiminde olumsuzluklara sebep olmaktadır. Bu anlamda Türkiye uzun yıllar boyunca fındığın doğal yetiştirme alanı olmasının avantajını kullanmıştır. Bununla birlikte son dönemde fındık fiyatlarında yaşanan artış ve Türk fındık üretimindeki verim düşüşü, başka ülkelerde de fındık üretimini ön plana çıkarmıştır.

I.1.3. Fındığın Kullanım Alanları

Fındık meyvesi yemiş olarak tüketildiği gibi pastacılıkta, helvacılıkta, tatlıcılıkta ve özellikle çikolata endüstrisinde geniş ölçüde kullanılmaktadır. Fındık, folik asit, E, K ve C vitaminleri, demir, çinko, bakır gibi mineraller, protein, lif açısından zengin bir kaynaktır. İçerdiği doymamış yağ asitleri sayesinde kalp sağlığı açısından da tedavi edici özelliğe sahip bir gıda maddesidir. Fındık tüketiminin %85'i çikolata ve şekerleme sanayiinde hammadde olarak, %15'i ise pastane/fırıncılık ve kuruyemiş sektöründe kullanılmaktadır. Bu özelliği itibarıyla fındık esasen, doğrudan tüketime konu olan bir tarım ürününden ziyade bir sanayi girdisidir.

Tablo 1- Fındığın Besin Değeri

Besin Değerleri	100 gr.
Karbonhidrat (g)	16.7
Protein (g)	14.9
Yağ (g)	60.7
Lif (g)	9.7

⁴ 03.11.2016 tarih ve 16-36/615-275 sayılı Kurul kararından faydalanılmıştır.

⁵ http://www.tarimkutuphanesi.com/FINDIK_YETISTIRICILIGI_00007.html Erişim Tarihi: 12.08.2017

Kolesterol (mg)	0
Sodyum (mg)	0
Potasyum (mg)	680
Kalsiyum (mg)	114
Vitamin A (mg)	20
Vitamin C (mg)	6.3
Demir (mg)	4.7
Kaynak: https://www.diyetkolik.com/kac-kalori/findik/	

I.1.4. Fındık Piyasasına İlişkin Genel Bilgiler⁶

I.1.4.1. Dünya Üretimi

Fındık, bademden sonra dünyada yetiştiriciliği en yaygın yapılan sert kabuklu meyve konumundadır. Fındığın kültür çeşitleri Türkiye, İtalya, İspanya, ABD, Çin, İran, Yunanistan, Fransa, Azerbaycan, Rusya, Kırgızistan, Portekiz, Belarus, Moldova, Tacikistan, Gürcistan, Ukrayna, Tunus, Macaristan, Kıbrıs ve Kamerun'da yetiştirilmektedir. Bununla birlikte, Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) istatistiklerinde üretici olarak henüz yer verilmeyen Arjantin, Avusturya, Avustralya, Estonya, İran, Yeni Zelanda, Romanya, Slovenya, Suriye, Ukrayna ve İngiltere gibi ülkelerde de az da olsa fındık üretilmekte ve üretimin arttırılmasına yönelik önemli çalışmalar yapılmaktadır.

Dünya fındık üretimi, 1960'lı yıllarda yaklaşık 250.000 ton civarında iken son beş yıllık süreçte ortalama 778.000 tona çıkmıştır. Dünya fındık üretimi 2011-2015 yılları arası ortalama rakamlarına bakıldığında, Türkiye'nin dünya üretiminin %70'ini gerçekleştirdiği, ülkemizi üretim rakamlarında sırasıyla İtalya (%13,43), Azerbaycan (%4,77) ve ABD'nin (%4,33) takip ettiği anlaşılmaktadır. Dünyada fındık tüketiminin tamamına yakın kısmı Avrupa Birliği ve diğer Avrupa ülkeleri tarafından gerçekleştirilmekte ve üretilen fındığın %80'i çikolata ve şekerleme sanayinde ham madde olarak kullanılmaktadır. Tablo 2'den de görüleceği üzere Gürcistan ve Azerbaycan'ın üretimi son yıllarda önemli oranda artış göstermektedir. Aşağıda yer verilen tabloda "Diğer Ülkeler" arasında yer alan Çin, Şili, Avustralya ve İran'ın üretimi de yıllar içinde artışları ile dikkat çekmektedir.

⁶Bu bölümün hazırlanmasında KİB ve Ordu Ticaret Borsası'ndan (OTB) alınan bilgilerden faydalanılmıştır.

Tablo 2- Dünya Fındık Üretimi (Ton)

	2009/10	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16	2016/17
TÜRKİYE	500.000	600.000	430.000	660.000	549.000	412.000	646.000	420.000
İTALYA	120.000	107.000	140.000	84.000	132.000	100.000	125.000	130.000
A.B.D.	42.600	24.500	35.000	32.000	35.000	36.300	43.500	32.000
AZERBAJCAN	35.000	39.000	55.000	40.000	30.000	25.000	50.000	35.000
GÜRCİSTAN	32.000	40.000	30.000	28.000	35.000	35.000	40.000	40.000
İSPANYA	18.000	20.000	22.000	16.000	19.500	19.500	20.000	21.000
DİĞER	27.000	27.000	27.000	25.000	25.000	25.000	45.000	42.000
TOPLAM	774.600	857.500	739.000	885.000	825.500	660.773	969.500	720.000
Kaynak: Türkiye verileri TÜİK, diğer veriler INC, 2016 Dünya verileri 35. Sert Kabuklu ve Kuru Meyveler Kongresi								

FAO verilerine göre 2014 yılında dünya genelinde 904.191 hektarlık bir alanda fındık üretimi yapıldığı tahmin edilmektedir⁷. Türkiye’de yaklaşık 700 bin hektar alanda fındık üretimi yapılmakta olup, dünya fındık üretim alanlarının % 80’i ülkemizde bulunmaktadır. Türkiye’yi % 8’lik payla İtalya takip etmektedir. İtalya yaklaşık 70.000 hektar alanda ortalama 100.000 ton/yıl üretimi ile Türkiye’den sonra ikinci büyük fındık üreticisidir. Dünya üretiminden aldığı pay %15 civarındadır.

ABD ise yaklaşık 12.000 hektar alanda ortalama 35.000 ton/yıl üretimi ile İtalya’dan sonra üçüncü büyük fındık üreticisidir. Dünya üretiminden aldığı pay yaklaşık % 5 civarındadır. Bununla birlikte ABD hasat ve diğer kültürel işlemlerde yoğun bir şekilde mekanizasyon kullanımı ile dikkat çekmektedir. Yere düşen fındıklar makine ile toplanıp hasat edildikten sonra, sıcak hava üfleme sistemi kullanılarak kurutulmaktadır⁸. ABD’de fındık üretimine ilişkin dikkat çeken bir başka konu Oregon eyaletinde 2000 dönümlük bir araştırma enstitüsünde 35 yıldır sürdürülen ıslah çalışmaları sonucunda fındık üretiminde karşılaşılan hastalıklara %100 dayanıklı çeşitlerin geliştirilmesidir⁹. GTB Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü tarafından 2016 yılında yayımlanan fındık raporunda, doku kültürü yöntemiyle çoğaltılmış ABD fidanlarının, 10 yıl sonra hasat verebilir hale gelmesi ile ABD’nin fındık üretiminde ülkemizin en önemli rakibi olabileceği dile getirilmiştir.

Dünya üretimindeki yerini son yıllarda ABD’ye kaptırılmış olsa da İspanya, hala önemli fındık üreticisi ülkeler arasındadır. Üretim alanlarında son 20 yıllık bir dönemde artış

⁷ <http://www.fao.org/docrep/003/x4484e/x4484e03.htm> Erişim Tarihi: 05.06.2017

⁸ GTB Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü 2016 yılı Fındık Raporu s. 6.

⁹ GTB Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü 2016 yılı Fındık Raporu s. 7.

olmayan İspanya'da, 20.000 hektarlık alanda ortalama 20.000 ton/yıl üretim gerçekleştirilmektedir.

Öte yandan ülkemizde arzda yaşanan dalgalanmaların, küresel ölçekte bulunduğu girdi olarak kullanan teşebbüslerin arzı çeşitlendirme girişimlerini de tetiklediği görülmektedir. Nitekim son yıllarda Gürcistan ve Azerbaycan'da üretimin küresel fındık alıcısı firmalar tarafından desteklendiği yolunda bilgiler bulunmaktadır. Fındık Tanıtım Grubu tarafından yaptırılan araştırmalar sonucunda elde edilen verilere göre Gürcistan'da 2004 yılında 5.000 hektar olan fındık üretim alanlarının 2010 yılında 23.800 hektara yükseldiği belirtilmektedir. Öte yandan üretim alanına yönelik potansiyelin Gürcistan'da 85.000 Azerbaycan'da ise 25.000 hektar olduğu tahmin edilmektedir¹⁰. Henüz kayda değer bir üretimleri olmamakla birlikte Arjantin ve Şili de bu kapsamda üretim imkânlarının geliştirilmeye çalışıldığı ülkelerdendir.

Tablo 3- Dünya Fındık Dikim Alanları (Hektar)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
TÜRKİYE	663.817	663.192	642.866	667.865	696.964	701.407	702.144	701.141
İTALYA	72.314	71.050	70.256	55.904	70.492	57.992	70.492	71.200
İSPANYA	16.802	15.411	14.536	13.803	14.067	14.000	15.000	15.000
ABD	11.574	11.493	11.614	11.736	11.938	11.890	11.462	12.500
GÜRCİSTAN	12.000	10.000	12.000	15.000	15.500	121.400	15.500	18.000
AZERBAYCAN	19.994	21.577	22.193	22.691	23.242	23.768	23.242	23.000
DİĞER	40.000	32.500	33.000	34.900	35.100	57.186	40.000	63.350
TOPLAM	808.900	830.635	841.333	873.331	903.864	878.643	877.840	904.191
Kaynak: Türkiye verileri TÜİK, diğer ÜLKE verileri FAO, 2014 verileri Türkiye-AB Fındık Danışma Toplantısı, 2015								

Dünya üretimine ilişkin son olarak ülkelerin hektar başına fındık üretim verimliliğine bakıldığında ise ABD'nin hektar başına 2,89 ton üretimi itibariyle en verimli üretimi gerçekleştiren ülke olduğu dikkat çekmektedir. Bu durumda raporun önceki bölümlerinde ifade edilen ıslah çalışmaları sonucunda hastalıklara dayanıklı türlerin elde edilmesi ve yaygın makineli tarımın etkisi olduğu düşünülmektedir. ABD'yi hektar başına 2,29 tonluk üretim ile Gürcistan takip etmektedir. Coğrafi açıdan fındığın doğal yetiştirme alanlarına yakınlığı itibariyle Gürcistan'ın elde ettiği bu verimlilik dikkat çekicidir. Buna karşın fındığın ana vatanı olarak kabul edilen ülkemizde üretimden alınan verimin diğer ülkelere kıyasla düşük olduğu gözlemlenmektedir. Nitekim hektar başına 0,77 tonluk üretim değeri ile ülkemiz ABD, Gürcistan, İtalya, Azerbaycan ve

¹⁰ GTB Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü 2016 yılı Fındık Raporu s. 7

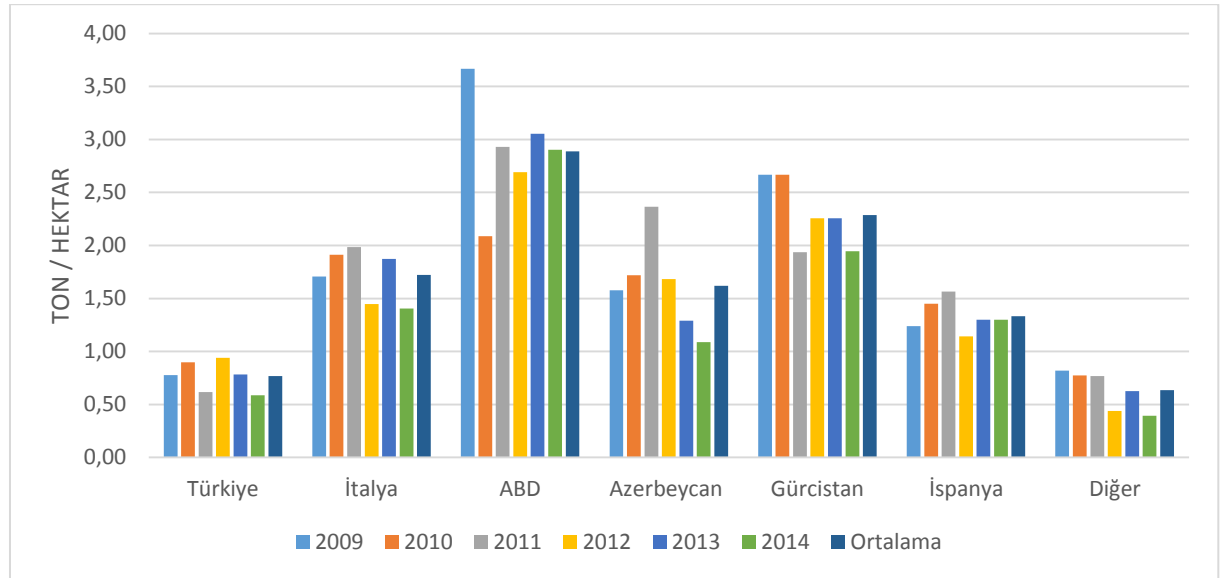
İspanya'nın ardından 6. sırada yer almaktadır. Dikkat çekici bir başka husus ABD'deki verimlilik oranının ülkemiz verimlilik oranının 3,5 katından daha fazla olmasıdır.

Tablo 4- Ülkeler İtibariyle Fındık Üretim Verimliliği (Ton/Hektar)

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Ortalama
Türkiye	0,78	0,90	0,62	0,94	0,78	0,59	0,77
İtalya	1,71	1,91	1,99	1,45	1,87	1,40	1,72
ABD	3,67	2,09	2,93	2,69	3,05	2,90	2,89
Azerbaycan	1,58	1,72	2,37	1,68	1,29	1,09	1,62
Gürcistan	2,67	2,67	1,94	2,26	2,26	1,94	2,29
İspanya	1,24	1,45	1,56	1,14	1,30	1,30	1,33
Diğer	0,82	0,77	0,77	0,44	0,63	0,39	0,64

Kaynak: Önceki iki tabloda yer alan veriler.

Şekil 1- Ülkeler İtibariyle Fındık Üretim Verimliliği (Ton/Hektar)

1.1.4.2. Türkiye Üretimi

Ülkemizde fındık üretim alanları 2844 sayılı Fındık Üretiminin Planlanması ve Dikim Alanlarının Belirlenmesi Hakkında Kanun çerçevesinde belirlenmektedir. Zaman içerisinde yeni il ve ilçelerin de katılımı ile değişikliğe uğrayan ruhsatlı üretim alanları en son 2014/7253 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 16 il ile sınırlandırılmıştır. Bahse konu fındık üretim alanlarına aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.

Tablo 5- Fındık Üretim Alanları

	Fındık Üretimine İzin Verilecek İller	Fındık Üretimine İzin Verilecek İlçeler
1	Artvin	Borçka, Arhavi, Hopa ve Murgul
2	Düzce	Merkez, Akçakoca, Cumayeri, Gölyaka, Çilimli, Gümüşova, Yiğilca ve Kaynaşlı
3	Giresun	Merkez, Bulancak, Keşap, Tirebolu, Görele, Eynesil, Espiye, Dereli, Çanakçı, Güce, Doğankent, Yağlıdere ve Piraziz
4	Kastamonu	Abana, Bozkurt, Cide, Çatalzeytin, İnebolu ve Doğanyurt
5	Kocaeli	Kandıra
6	Ordu	Bütün ilçeler
7	Rize	Ardeşen, Fındıklı ve Pazar
8	Sakarya	Kocaeli, Karasu, Akyazı, Hendek, Ferizli, Karapürçek, Kaynarca Adapazarı, Arifiye, Erenler, Geyve, Pamukova, Sapanca, Serdivan, Söğütü ve Taraklı
9	Samsun	Çarşamba, Terme, Ayvacık, Salıpazarı, Ondokuzmayıs, Tekkeköy, Alaçam, Yakakent, İlkadım, Bafra, Asarcık, Canik ve Atakum
10	Sinop	Merkez, Ayancık, Türkeli, Erfelek, Gerze ve Dikmen
11	Trabzon	Bütün ilçeler
12	Zonguldak	Bütün ilçeler
13	Bartın	Bütün İlçeler
14	Gümüşhane	Kürtün
15	Bolu	Göynük ve Mudurnu
16	Tokat	Erbaa

Esasen söz konusu düzenleme bahse konu iller dışında fındık ekim alanlarını tamamen yasaklamamakta fakat bu iller dışında gerçekleştirilen üretimleri başta alan bazlı destekleme olmak üzere diğer devlet desteklerinin kapsamı dışında tutmaktadır. ÇKS'ye göre Türkiye'de 39 ilde fındık yetiştiriciliği yapılmasına rağmen, ticarete konu olan yetiştiriciliğin tamamına yakını Ordu, Giresun, Samsun, Trabzon, Düzce, Sakarya, Zonguldak, Artvin, Bartın, Kocaeli, Kastamonu ve Rize illerinde gerçekleştirilmektedir. ÇKS verileri Türkiye'de yaklaşık 700.000 hektarlık alanda fındık yetiştiriciliği yapıldığını göstermektedir. Türkiye'de fındık dikim alanlarının %60,2'si asıl üretim bölgesi olan Doğu Karadeniz Bölgesinde bulunmaktadır. Aşağıdaki tabloda Türkiye'de fındık üretim alanlarına yer verilmiştir.

Tablo 6- Bölgelere Göre Yıllar İtibarıyla Türkiye Fındık Dikim Alanları

BÖLGELER	Toplu Meyvelik Alanı (DA)			
	2000	2005	2010	2016
Doğu Karadeniz	3.233.060	3.849.020	3.964.491	4.217.652
Batı Karadeniz	853.760	1.260.100	1.266.155	1.359.104
Doğu Marmara	1.382.510	1.415.380	1.422.027	1.451.703
İstanbul	21.830	21.740	21.617	21.861
Ortadoğu Anadolu	2.900	2.700	2.700	2.500
Batı Marmara	660	500	842	847
Akdeniz	260	510	732	665
Ege	-	30	56	90
Orta Anadolu	-	-	29	29
TOPLAM	5.495.000	6.550.000	6.678.649	7.054.451
Kaynak: TÜİK				

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre, 33 ilimizde fındık üretimi gerçekleştirilmekte olup, 2016 yılında fındık dikim alanlarının % 32'si Ordu, % 17'si Giresun, % 13'ü Samsun, % 10'u Sakarya, % 9'u Trabzon, % 9'u Düzce illerimizdedir. 1983 yılında 2844 sayılı Fındık Üretim Planlanması ve Dikim Alanlarının Belirlenmesi Hakkında Kanun'un yayımlanmasına rağmen, aradan geçen 32 yıllık sürede FİSKOBİRLİK verilerine göre, fındık dikim alanları Akçakoca bölgesinde % 124, Ordu bölgesinde % 107, Giresun bölgesinde % 13, Trabzon bölgesinde % 48, ülke genelinde ise % 72 oranında artış göstermiştir. Fındık dikim alanlarının doğal ekolojisinden uzaklaşmasında, verim ve maliyet farklılıklarının rolü büyüktür. Özellikle Düzce ve Adapazarı bölgelerinde yoğunlaşan yeni plantasyonlar, fındığın gerçek ekolojisi olarak tanımlanan Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki daha yaşlı fındık ocaklarına göre 2-3 kat daha fazla verim sağlamaktadır¹¹.

Ülkemizde fındık tarımı yapılan bölgeleri üç gruba ayırmak mümkündür:

-Birinci Standart Bölge: Ordu, Giresun, Trabzon, Rize, Artvin illerini kapsayan bu bölgeyi eski fındık üretim bölgesi olarak nitelemek mümkündür. Halen bu yörede dekar başına verim düşük olup yıllık verim dalgalanmaları fazladır.

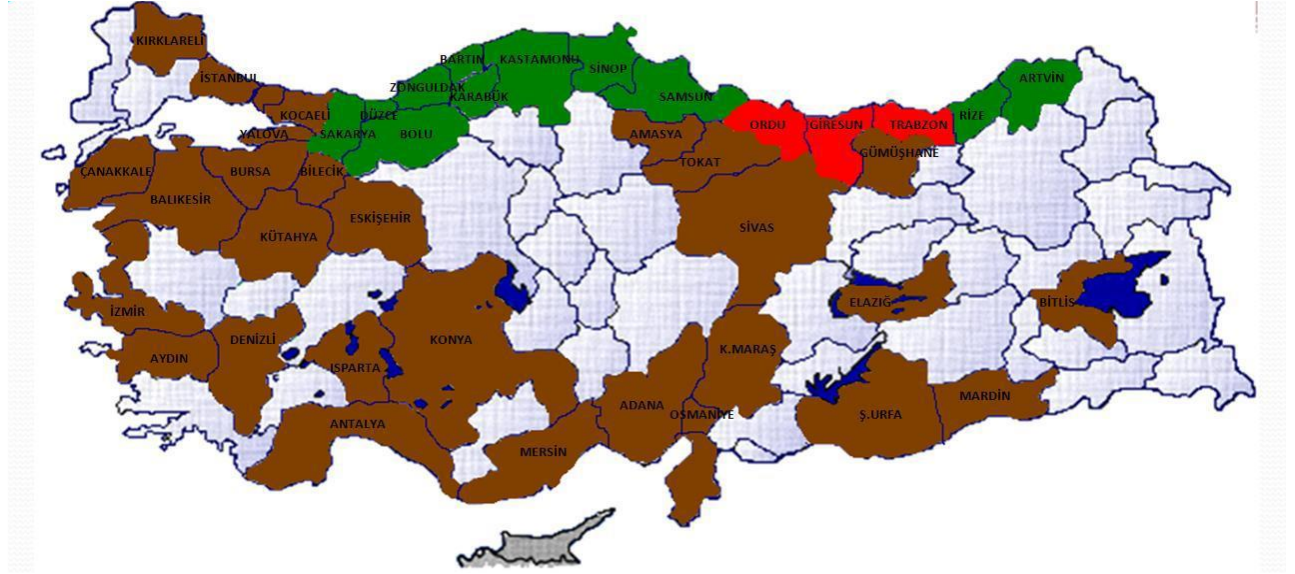
-İkinci Standart Bölge: Samsun, Sinop, Kastamonu, Zonguldak, Bolu, Düzce, Bartın, Sakarya ve Kocaeli illerini kapsayan bu bölgede denize paralel yüksek dağlar bulunmadığından yetiştirme alanı iç bölgelere kadar ilerlemiştir. Akçakoca bölgesinde fındık yetiştirilmesine yaklaşık 50 yıl önce başlanmıştır. Nitekim İkinci Standart Bölgeyi çoğunlukla yeni fındık alanları kapsamakta olup fındık bahçeleri genellikle teknik

¹¹ GTB Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü 2016 yılı Fındık Raporu s. 12.

esaslara göre kurulmaktadır. Bu alanlarda toprak daha az meyilli ve derin olduğundan verim yüksek olmakta, bu nedenle üretim alanları genişlemektedir.

-Çerezlik Bölge: İstanbul ve Bursa olmak üzere 25 kadar ilimizi kapsamaktadır. Çerezlik bölgeyi oluşturan iller yurdun çeşitli yerlerine yayılmışlardır. Bu bölgede yetiştirilen fındıkların dış ticaretimiz açısından pek fazla değeri bulunmamaktadır. Üretildikleri yer ya da çevresindeki illerde çerezlik olarak kullanılmaktadır.

Şekil 2- Fındık Üretimi Yapılan İllerin Bölge Ayrımı¹²

Aşağıdaki tabloda ise Türkiye geneli yıllar itibariyle fındık üretim alanı, üretim miktarı ve verimi gösterilmektedir.

Tablo 7- Türkiye’de Fındık Üretim Alanı ve Üretim Durumu

	Üretim Alanı (Ha)	Üretim (Ton)	Verim (Ka/da)
2001	550.000	625.000	113
2002	560.000	600.000	107
2003	600.000	480.000	80
2004	650.000	350.000	54
2005	655.000	530.000	81
2006	666.226	661.000	99
2007	663.817	530.000	80
2008	663.192	800.791	121
2009	642.867	500.000	78
2010	667.865	600.000	90
2011	696.964	430.000	62
2012	701.407	660.000	94
2013	702.144	549.000	78
2014	701.141	412.000	59
2015	702.627	646.000	92

¹² Birinci Standart Bölge kırmızı renk, İkinci Standart Bölge yeşil renk, Çerezlik Bölgeler ise kahverengi ile gösterilmiştir.

2016	705.445	420.000	60
Kaynak: TÜİK			

1.1.4.3. Yurtiçi Tüketim

Fındık üretiminde hal böyle iken yurtiçi tüketiminde de ilginç bir tablo söz konusudur. TMO verilerine göre kabuklu fındığın iç tüketimi, üretim ve ihracat miktarları ile devir stoklarından yola çıkılarak yıllık 100–120 bin ton civarında öngörülmektedir. Kişi başına tüketimin ise yıllık 500-600 gram seviyelerinde olduğu tahmin edilmektedir. Yetersiz tanıtım ve bilgi eksikliği, fiyatların tüketiciler tarafından yüksek bulunması, çerez olarak tüketiminin yaygın olmaması ve ikame ürünlerin fazlalığı gibi etkenler tüketimin artırılmasındaki en önemli engeller olarak görülmektedir.¹³ Üretilen fındığın % 15-20'si çeşitli şekillerde yurt içinde tüketilmekte, geri kalanı ise ihraç edilmektedir. Fındığın iç piyasa tüketim miktarlarını gösteren Tablo 8'den de anlaşılacağı üzere fındık çerezlik bir ürün değil bir sınai maddedir. İşlenmeden çerez olarak tüketilen fındık miktarı toplam üretime oranlandığı takdirde %20'nin altında kalmaktadır.

Tablo 8- Türkiye Fındık Tüketimi (Kabuklu Karşılığı, Ton)

Sezon	İç Tüketim Ton/Kabuklu
2010-11	100.000
2011-12	110.000
2012-13	130.000
2013-14	110.000
2015-16	90.000
Kaynak: Teşebbüsler ve İhracatçı Birliklerinden Gelen Bilgiler	

1.1.4.5. Türkiye İhracatı

Yukarıda değinildiği üzere Türkiye'de üretilen fındığın %15-20 kadarı iç piyasada tüketilmekte, %80-85'i ise ihraç edilmektedir. Dünya fındık ticaretinde sahip olduğu önemli konumdan dolayı, Türkiye'nin iç piyasada uyguladığı politikalar ve gerçekleştirdiği üretim dünya fiyatlarına doğrudan etki etmektedir. Türkiye'nin ardından önemli ölçüde ihracat gerçekleştiren ülkeler İtalya, Almanya (re-export¹⁴), Azerbaycan, ABD ve İspanya'dır.

¹³ Teşebbüsler ve ihracatçı birliklerinden gelen bilgiler

¹⁴ Ülkemize girişi yapılan ve ülkemizden başka bir ülkeye ihraç edilecek bitki ve bitkisel ürünler için uygulanan ihracat işlemidir.

Tablo 9- Dünya Fındık İhracatı (Kabuklu/Ton)

	2011	2012	2013	2014	2015	Ortalama
Türkiye	487.532	531.488	549.314	505.056	480.275	510.733
İtalya	28.510	28.320	34.263	37.785	36.994	33.174
Azerbaycan	25.804	20.500	20.830	556	490	18.308
Gürcistan	38.184	27.106	57.889	38.674	37.676	39.906
Almanya	9.868	5.658	10.072	0	9.615	9.440
İspanya	5.559	4.652	5.096	4.761	3.224	4.659
ABD	19.967	3.142	31.308	39.082	40.052	26.713
Fransa	4.607	2.024	4.937	5.350	3.716	4.128
Diğer	62.232	17.016	47.243	26.186	30.650	37.020
Toplam	682.263	639.906	760.952	657.450	642.691	684.082

Kaynak: TMO Fındık Sektör Raporu, 2016

Türkiye, 2005–2015 yılları ortalaması 226.000 ton olan iç fındık ihracatı ile dünya fındık ihracatının yaklaşık %76'sını gerçekleştirmiştir. Türkiye'nin fındık ihracatının yaklaşık %74'ü iç fındık olarak, %26'sı ise işlenmiş fındık olarak yapmaktadır. 2016 yılı itibariyle; Türkiye'nin fındık ihracatında ilk sırayı İtalya ikinci sırayı Almanya ve üçüncü sırayı ise Fransa almaktadır¹⁵. Bu itibarla ihracatımızın büyük kısmının AB üyesi olan Batı Avrupa ülkelerine yoğunlaşmış olduğu görülmektedir. Bu ülkeler aynı zamanda dünyanın önemli çikolata üreticilerinden olup, bu nedenle fındık talepleri yüksek olan ülkelerdendir. Aşağıdaki tabloda ülkemizin fındık ihracat tutarı ve miktarı yer almaktadır.

Tablo 10- Türkiye Fındık İhracatı

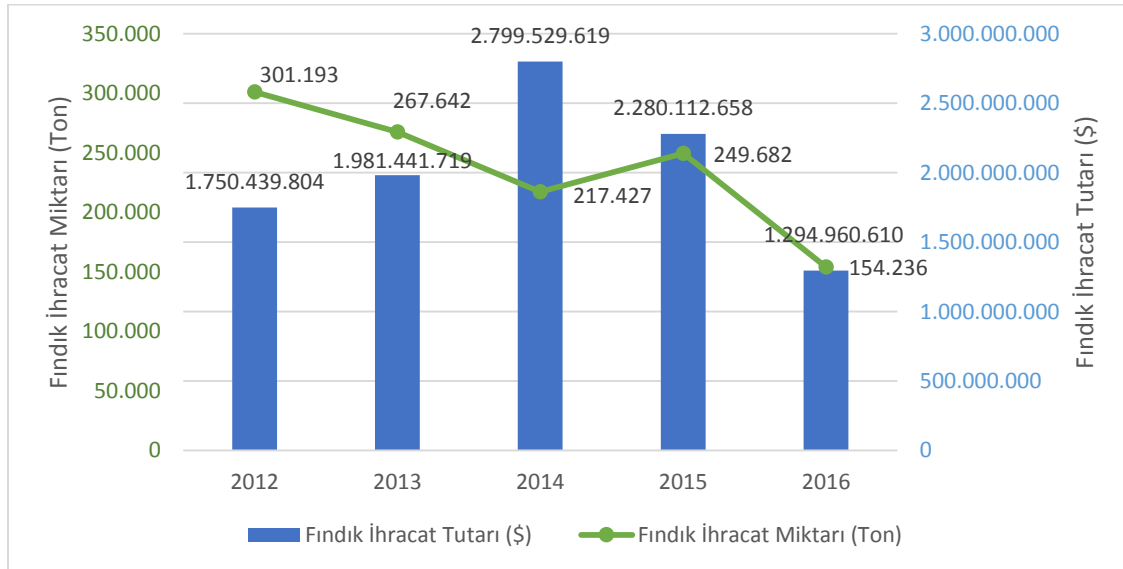
Dönem	Miktar (Ton/İç)	Değer (Bin \$)	Ortalama İhrac Fiyatı (\$/Kental-FOB)
01.09.1985-31.08.1986	96.475	317.195	329
01.09.1986-31.08.1987	140.206	472.781	337
01.09.1987-31.08.1988	123.274	455.260	369
01.09.1988-31.08.1989	152.277	420.768	276
01.09.1989-31.08.1990	132.691	375.567	283
01.09.1990-31.08.1991	196.079	545.238	278
01.09.1991-31.08.1992	164.856	461.555	280
01.09.1992-31.08.1993	194.814	453.563	233
01.09.1993-31.08.1994	176.425	698.891	396
01.09.1994-31.08.1995	244.657	795.159	325
01.09.1995-31.08.1996	209.439	625.126	298
01.09.1996-31.08.1997	186.511	733.506	393

¹⁵ <http://www.kib.org.tr/files/downloads/ulke2016.pdf>

01.09.1997-31.08.1998	212.651	964.226	453
01.09.1998-31.08.1999	173.718	719.384	414
01.09.1999-31.08.2000	199.420	692.198	347
01.09.2000-31.08.2001	204.253	682.451	334
01.09.2001-31.08.2002	255.892	636.028	249
01.09.2002-31.08.2003	255.918	593.028	232
01.09.2003-31.08.2004	223.362	915.616	410
01.09.2004-31.08.2005	194.593	1.554.156	797
01.09.2005-31.08.2006	239.365	1.952.767	816
01.09.2006-31.08.2007	248.663	1.262.427	508
01.09.2007-31.08.2008	207.287	1.589.548	767
01.09.2008-31.08.2009	244.628	1.178.101	482
01.09.2009-31.08.2010	213.142	1.343.910	631
01.09.2010-31.08.2011	281.331	1.783.568	634
01.09.2011-31.08.2012	229.628	1.819.726	792
01.09.2012-31.08.2013	301.193	1.750.440	581
01.09.2013-31.08.2014	267.642	1.981.442	740
01.09.2014-31.08.2015	217.427	2.799.529	1.287
01.09.2015-31.08.2016	249.681	2.280.113	913
01.09.2016-05.02.2017	115.503	1.001.629	867

Kaynak: KİB, 05.02.2017 tarihi itibariyle

Şekil 3- Fındık İhracat Tutarı ve Miktarı¹⁶

Kaynak: <http://www.giresuntb.org.tr/IhracatVerileri> Erişim Tarihi: 10.04.2017

¹⁶ 2016 verisi Mart 2017 ayı sonuna kadar olan verileri göstermektedir.

Aşağıdaki tabloda ise standart iç fındığın ihraç fiyatları yıllar itibariyle ve aylık kırılımlar halinde gösterilmiştir. Tabloda da görüldüğü ve raporun ilerleyen bölümlerinde detaylarına yer verileceği üzere, fındık ihraç fiyatları aylar ve yıllar itibariyle dalgalı bir seyir izlemektedir. Bu durumda rekoltenin değişmesi kadar yurtdışı talep yapısı ve farklı arz kaynaklarının devreye girmesi de etkili olmaktadır. Türkiye ihraç fiyatının yükseldiği dönemde, özellikle en büyük alıcıların yer aldığı Batı Avrupa'ya daha yakın üretici ülkeler başta olmak üzere farklı üreticilerin uyguladıkları düşük fiyatlar bazı dönemlerde ülkemizde devir stoklarının oluşmasına yol açmaktadır.

Tablo 11- İhraç Sezonu İtibariyle Ortalama Standart İç Fındık İhraç Fiyatları (\$/Kental-FOB)

	2009/10	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16	2016/17
Eylül	552	550	752	531	662	1.042	977	967
Ekim	640	572	788	528	689	1.220	891	953
Kasım	629	578	801	540	711	1.269	944	872
Aralık	612	587	798	567	713	1.300	998	792
Ocak	641	642	820	573	695	1.286	943	742
Şubat	630	680	843	581	717	1.335	905	744
Mart	646	694	827	576	701	1.325	854	729
Nisan	662	694	817	579	724	1.338	840	693
Mayıs	643	718	810	588	743	1.399	835	704
Haziran	649	713	783	593	774	1.421	824	703
Temmuz	668	690	774	612	803	1.383	786	690
Ağustos	645	697	771	621	806	1.318	817	703
Yıllık Ortalama	634,75	651,25	798,66	574,08	728,17	1.303	885	774,33
Kaynak: KİB								

I.1.5. Fındık Alım Piyasasının İşleyişine İlişkin Bilgiler¹⁷

Türkiye'de, fındık tedarik zinciri dört seviyeye ayrılmış durumdadır.

Üreticiler/ Çiftçiler: Tedarik zincirinin ilk seviyesinde yaklaşık bir hektarlık alanlara bölünmüş bahçelerde fındık üretimi ile uğraşan 300.000-400.000 civarında çiftçi bulunmaktadır¹⁸. Türkiye'de tarımın genel özelliği olduğu üzere fındık üretimi yapılan alanlar da işletme tipi tarım arazileri olmayıp aile sahipliğindeki küçük arazilerdir. Çiftçiler genellikle ürettikleri fındığın perakende düzeyde satışı ile ilgilenmemektedir.

¹⁷ Bu bölümün hazırlanmasında 08.01.2015 tarih ve 15-02/8-6 sayılı Kurul kararından faydalanılmıştır.

¹⁸ <http://www.fiskobirlik.org.tr/findigin-anatomisi/> Erişim Tarihi 25.04.2017

Oldukça fazla sayıda fındık üreticisi ise kooperatif tarzında kurumsal örgütlenme bakımından zayıf bir görünüm sergilemektedir. Bu alanda yapılan çalışmalar, fındık üreticisi ailelerinde çalışma çağında olan ve fındık toplayıcılığı ile iştegal eden veya etmeye gönüllü ortalama 3 kişi olduğunu, fındık üretim alanlarına yakın yerlerde ikamet edenlerin ortalama bir ya da iki hayvan beslediği ve yaklaşık %60'ının ikinci bir işte de çalıştığını göstermektedir¹⁹. Esasen bu durum fındık üretimi ile uğraşan çiftçi tanımını karmaşıklştırmaktadır. Raporun ilerleyen bölümlerinde belirtileceği üzere fındık üreticilerinin oldukça önemli bir bölümünün köyden kente göçün bir sonucu olarak üretim alanlarından uzaklaşmaları, başka işlerde çalışmaları ve fındık üretimini bir ek gelir olarak görmeleri başta fındık verimliliği olmak üzere her alanda önemli sonuçlar doğurmaktadır.

Gerek üretim ve gerekse üreticiler bakımından önem arz eden bir başka konu, fındık üretiminin en önemli aşaması olan fındık hasadı için uzmanlaşmış ve süreklilik arz eden bir işgücünün bulunmamasıdır. Bu nedenle çiftçiler imece usulü ile karşılıklı olarak duyulan işgücü açığını kapatmaya çalışmakta ve fakat bu durumun yeterli olmadığı hallerde kiralık işçilere başvurmaktadırlar. Bu aşamada genellikle fındık toplama konusunda bilgi ve tecrübe sahibi olan civar il ve ilçelerde ikamet eden işçiler tercih edilse de bölgeye önemli ölçüde mevsimlik işçi akını olduğunu da belirtmek gerekmektedir. Yine bu alanda yapılan çalışmalar fındık hasadında ihtiyaç duyulan işgücünün yaklaşık yarısının mevsimlik işgücü ile karşılandığını göstermektedir²⁰ ve bu durum işgücü maliyetini üreticiler bakımından en önemli maliyet kalemi haline getirmektedir.

Tüccar (Manavlar): Çiftçiler ürettikleri fındıkları sektörde “manav” olarak adlandırılan tüccara satmaktadırlar. Tüccarın fındık üretiminde iki önemli fonksiyonu bulunmaktadır. Bunlardan ilki, bahçelerden fındıkları satın almak ve zincirin bir sonraki seviyesinde yer alan “kırıcı”lara veya ihracatçı firmalara satmaktır. Bu anlamda tüccar perakende düzeydeki fındık ticaretini toptan seviyeye taşımaktadırlar. Her ne kadar fındık için bir katma değer yaratmasa da tüccar, kırıcı ve ihracatçı firmaların yerel temsilcileri olarak faaliyet göstermekte ve üreticiler ile alıcılar arasındaki kredi pazarını tamamlamaktadırlar. Bir başka ifade ile tüccarın ikinci önemli fonksiyonu üreticiler

---

¹⁹ Demir, İbrahim, "The Firm Size, Farm Size, and Transaction Costs: The Case of Hazelnut Farms in Turkey" (2007). *All Dissertations*. Paper 135.

²⁰ Demir, İbrahim, "The Firm Size, Farm Size, and Transaction Costs: The Case of Hazelnut Farms in Turkey" (2007). *All Dissertations*. Paper 135. s. 11

bakımından krediye erişimin önemli bir kanalı olmasıdır. Tüccar sektör bakımından yazılı olmayan (informal) kredi pazarında önemli bir rol oynamaktadır. Fındık hasadının başlamadığı veya hasadın kötü gittiği dönemlerde tüccar üreticilerin finansal ihtiyaçlarını karşılamakta ve bunun karşılığında üreticinin ürettiği fındık üzerinde münhasır alım hakkı elde etmektedir. Türkiye’de yaklaşık olarak 800-1000 civarında manav/tüccar olduğu bilgisine ulaşılmıştır.

Kıricılar: Üçüncü seviyede faaliyet gösteren kıricılar, fındıkları kabuklarından ayıran ve kabuksuz fındıkların boyut ve kalitelerine göre ilk ayrımını gerçekleştiren teşebbüslerdir. Türkiye’de yaklaşık olarak 80-100 kıricı bulunduğu tahmin edilmektedir. İhracatçılarla birlikte kıricılar, tüccarın finansal olarak önemli destekçilerindedir.

İhracatçılar: Pazarın son seviyesinde yer alan ve toptan fındık ihracatı ve satımı ile iştigal eden teşebbüsler ise genellikle kıricıların gerçekleştirebileceğinden daha karmaşık ayırım işlemlerini yapabilen ve fındıkları işlemek, örneğin kavurmak veya parçalamak için gerekli teknik bilgi ve alt yapılara sahip olan görece daha büyük firmalardır. Türk fındığı toplam üretiminin yaklaşık %80’i ihraç edildiği için, bu seviyedeki teşebbüsler genellikle piyasada ihracatçı olarak da adlandırılabilir. Fındıklar tedarik zincirinin bu son halkasında, toptan olarak diğer tüccara, şekerleme sektöründeki büyük endüstriyel müşterilere ve daha küçük olan diğer şekerleme imalatçılara, fırınlara ve pastanelere satılmaktadır.

Bununla birlikte, Türkiye’deki fındık alım zincirinin yukarıda açıklanan yapısı çok katı değildir. Nitekim ihracatçılar fındıkları kıricılardan veya manavlardan alabilmektedir. Hatta ihracatçıların ürün miktarına bağlı olarak, üreticilerden de direkt olarak fındığı alma imkânı söz konusu olmasına karşın, fındık alımındaki işlem maliyetlerinin artmaması için ürünlerin kıricı ya da manavlar aracılığıyla ihracatçılara ulaştırılması fındık alım piyasasının bir gerçeği olarak görülmektedir.

%80’i yurtdışına ihraç edilerek çikolata ve şekerleme sektöründe hammadde olarak kullanılan fındığın yurtiçinde çerezlik kullanımına bakıldığında, üreticiden tüketiciye çok katmanlı bir değer zincirinin varlığı dikkat çekmektedir. Bu durum üreticiden alım fiyatı ile nihai tüketiciye satım fiyatı arasında önemli bir farkın oluşmasına neden olmaktadır. Zincirdeki istasyonlar; üretici, tüccar, kırım fabrikası, entegre işleme fabrikası, paketleyici, dağıtımçı ve perakendeci olarak sıralanabilir. İnceleme kapsamında teşebbüslerden elde edilen bilgiler doğrultusunda zincirdeki kâr marjı kırılımları aşağıdaki tabloda detaylandırılmıştır.

Şekil 4- Fındık Kâr Marjının Aktörlere Göre Dağılımı

Tüccar	≈ TL/KG brüt kar marjı ile çalışmaktadır.
Kırım Fabrikası	≈ TL/KG brüt kar marjı ile çalışmaktadır.
Entegre İşleme Fabrikası	≈ TL/KG brüt kar marjı ile çalışmaktadır.
Paketleyici	%≈-%≈ brüt kar marjı ile markalara göre değişmektedir.
Dağıtıcı	%≈ brüt kar marjı ile çalışmaktadır.
Perakendeci	Süpermarketler %≈, hard-discount marketler %≈ brüt kar marjı ile çalışmaktadır. Kuruyemişçiler %≈ brüt kar marjı ile çalışmaktadır.

Kaynak: Teşebbüslerden Gelen Bilgiler.

Açıklanan tedarik zincirine ek olarak, farklı ülkelerden fındık ve diğer yenilebilir kabuklu yemişlerden satın alarak küresel ölçekte pazarda faaliyet gösteren Cargill, Olam, Tiryaki Agro, Shoei Fodds ve Besana unvanlı tacir ve brokerler gibi uluslararası firmaların varlığından da bahsedilebilecektir. Söz konusu firmalar genelde, en büyük endüstriyel müşteriler olan ihracatçılarla doğrudan çalışma eğilimi gösterebilirler de yenilebilir kabuklu yemiş veya diğer gıda maddeleri gibi birçok ürünle ilgili faaliyette bulunmakta ve potansiyel olarak ihracatçılarla aynı müşterilere satış yapmaktadırlar.²¹

I.2. Fındık Sektörüne İlişkin Mevzuat Hükümleri ve Uygulanan Politikalar

I.2.1. Mevzuat Hükümleri

I.2.1.1 2844 sayılı Fındık Üretim Planlanması ve Dikim Alanlarının Belirlenmesi Hakkında Kanun

Fındık üretiminin en uygun alanlarda yapılmasını ve üretimin talepteki gelişmelere göre yönlendirilmesini amaç edinen 2844 sayılı Fındık Üretim Planlanması ve Dikim Alanlarının Belirlenmesi Hakkında Kanun 16.06.1983 tarihinde yasalaşmıştır. Söz

²¹ 08.01.2015 tarih ve 15-02/8-6 sayılı Kurul kararı

konusu Kanun'da fındık üretimi yapılacak alanların, kalite özellikleri ile arazi kullanma kabiliyetleri dikkate alınarak Bakanlar Kurulu'nca belirlenecek alanlarla sınırlandırılacağı, konu ile ilgili olarak yayımlanacak yönetmelikte yeni fındık dikim alanlarının tespit ve ilanı ile yeni fındık bahçesi tesisine veya yenilenmesine izin verilme usul ve esaslarının düzenleneceği hüküm altına alınmıştır. Kanun'da aynı zamanda yeni fındık bahçeleri kurulması ve mevcut fındık bahçelerinin yenilenmesi alınacak olan izne bağlanmıştır. İzin almadan yenilenen veya yeni kurulan fındık bahçeleri için yaptırımlar öngörülmüştür.

2844 sayılı Kanun'un Teşvik Tedbirleri başlıklı beşinci maddesinde “*Arazi kullanma kabiliyet sınıflarına göre, fındık yerine ülke ekonomisi bakımından daha yararlı başka bir tarım ürünü yetiştirmesi Tarım ve Orman Bakanlığınca önerilen veya bu talebi Bakanlıkça uygun bulunan fındık bahçesi sahiplerine; a) Fındık bahçesi, bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihte mevcut olmak ve Bakanlar Kurulunca belirlenen alanlar dışında bulunmak, b) Kanunun 3 üncü maddesine uygun olarak beyanname vermiş olmak. Kaydıyla Tarım ve Orman Bakanlığı ile Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlığınca kredi ve teknik yardım sağlanır.*” ifadesi yer almaktadır.

1.2.1.2 Fındık Üretiminin Planlanması ve Dikim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik

İlgili Yönetmelik, 06.07.1989 tarih ve 89/14313 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile izin verilen il ve ilçelerde mevcut fındık bahçelerinin ruhsatlandırılması, kayıt altına alınması ve 2844 sayılı Kanun hükümleri uyarınca teşvik edilmesine ilişkin usul ve esasları düzenlemek ve fındık üretiminin planlanması, dikim alanlarının belirlenmesi ile teşvik tedbirlerinin uygulanması amacıyla hazırlanmıştır.

Fındık üretimine izin verilecek sahalar ise, Kanundan 10 yıl sonra yayımlanan 07.01.1993 tarih ve 93/3985 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile belirlenmiştir. 23.12.1994 tarih 94/6519 sayılı Bakanlar Kurulu Kararında 93/3985 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile fındık üretimine izin verilen alanların dışında kalan alanlarda yapılacak sökülme karşılığı ödenecek tazminat ile ilgili hususlar düzenlenmiştir. Ancak, kaynak sıkıntısı nedeniyle bahse konu kararlar uygulama imkânı bulamamıştır²².

²² GTB Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü 2016 Yılı Fındık Raporu s. 21

1.2.1.3 Tarım Reformu Uygulama Projesi İkras Anlaşması

Tarım sektöründe başlatılan yapısal uyum çalışmalarını desteklemek amacıyla Dünya Bankası ile yapılan görüşmeler neticesinde, 12.07.2001 tarihinde Tarım Reformu Uygulama Projesi İkras Anlaşması imzalanmıştır.

Bu alandaki çalışmalara paralel olarak yayımlanan 28.03.2001 tarih ve 2001/2218 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile sökülen fındık alanına önerilen alternatif ürünü eken veya diken üreticiye, fındıktan elde ettiği ortalama net gelir ile yeni ektiği veya diktiği alternatif ürünün ortalama net gelir farkının iki katı tutarında bedel ödenmesi ve bahsi geçen ödemelerin finansmanının uluslararası finans kuruluşlarından sağlanan doğrudan mali kaynak ve/veya kredi yoluyla sağlanması hususları hüküm altına alınmıştır. Bakanlar Kurulu'nun bu kararı yine Bakanlar Kurulu'nun 22.11.2001 tarih ve 2001/3267 sayılı Kararı ile kaldırılmış ve kararın üçüncü maddesi ile söz konusu Kararın birinci maddesinde belirtilen illerdeki birinci, ikinci ve % 6'dan daha az eğimli üçüncü sınıf tarım arazilerinde tesis edilmiş fındık sahalarında Alternatif Ürün Programı uygulanması hüküm altına alınmıştır.

22.11.2001 tarih ve 2001/3438 sayılı Kararın ekinde yayımlanan Yönetmelik ile de, fındık üretiminin planlanması ve dikim alanlarının belirlenmesi ile fındık yerine alternatif ürün yetiştirmeyi tercih eden üreticilerin desteklenmesine dair hususlar karara bağlanmıştır. Bu Yönetmelik 14.04.2003 tarih ve 2003/5495 sayılı Kararın ekinde yayımlanan Yönetmelik ile ikraz kullanım koşullarına göre yeniden düzenlenmiştir. Ancak, 2001-2005 yıllarında uygulamaya konulan alternatif ürün ve sökümler uygulaması kapsamında ilk yıl için 200 \$/da (65 \$/da sökümler karşılığı), takip eden yıllar için 135 \$/da ödeme öngörülmesine rağmen yaklaşık 400 ha büyüklüğünde bir alanda sökümler yapılması için 340 üreticiden başvuru alınabilmiştir²³.

1.2.1.4 2009 yılı Fındık Stratejisi

Fındık üretiminde tercih edilen politikaların üretimde arz talep dengesizliğine yol açması ve arz fazlasının, tespit edilen fiyatın ve buna bağlı alım politikalarının kamu bütçesindeki yükünün artması üzerine 2009 yılında yeni fındık stratejisi ilan edilmiştir. Fındık Stratejisinin amaçları; yasal alandaki üretimi koruyarak haksız rekabeti engellemek, taban arazilerde katma değeri yüksek olan ürünlere geçiş sağlamak, arz

²³ GTB Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü 2016 yılı Fındık Raporu s. 22

ve talep dengesini tesis etmek ve fındık fiyatının serbest piyasada oluşumunun önünü açarak ülkemizin uluslararası piyasalardaki belirleyici rolünü rakip ülkeler nezdinde yeniden güçlendirmek olarak tespit edilmiştir.

2009 yılında açıklanan Fındık Stratejisinin bir parçası olarak 2009/15531 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile fındık dikim alanları yeniden belirlenmiştir. Bu düzenleme ile belirlenen il ve ilçeler dışındaki il ve ilçelerin tamamı ile belirli il ve ilçelerde birinci ve ikinci sınıf tarım arazilerinde, % 6'dan daha az eğimli üçüncü sınıf tarım arazilerinde, fındık bahçesi tesis edilmesine ve yenilenmesine izin verilmeyeceği hüküm altına alınmıştır. Değişiklik ile 750 metre rakımın üzerindeki tarım arazileri için getirilen sınırlandırma kaldırılmıştır. 2011/1424 ve 2014/7253 sayılı Bakanlar Kurulu Kararları ile fındık üretimine izin verilen alanlar son halini almıştır.

1.2.1.5 Fındık Üreticilerine Alan Bazlı Gelir Desteği Ödenmesine Dair Kararın

Uygulanmasına İlişkin Tebliğ

Yine 2009/15201 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile ortaya konulan Yeni Fındık Stratejisinde ruhsatlı alanlarda üretim yapan fındık üreticilerine “**Alan Bazlı Gelir Desteği**”, ruhsatsız alanlarda fındık yetiştiriciliği yapanlara ise alternatif ürünlere geçmeleri halinde “**Telafi Edici Ödeme**” yapılması kararlaştırılmıştır. Karar ile fındık üreticilerine yılda bir defaya mahsus olmak üzere 2009, 2010 ve 2011 yıllarında her yıl için 150 TL/da alan bazlı gelir desteği ödemesi yapılması, ayrıca Fındık Alanlarının Tespitine Dair Karar hükümleri çerçevesinde fındık bahçelerini sökerek alternatif ürüne geçen üreticilerden 2009-2010 döneminde başvuranlara, ilk yıl için 300 TL/da, ikinci ve üçüncü yıllar için 150 TL/da olmak üzere 3 yılda toplam 600 TL/da, 2010-2011 döneminde başvuranlara, ilk yıl için 300TL/da, ikinci yıl için 150 TL/da olmak üzere 2 yılda toplam 450 TL/da, 2011-2012 döneminde başvuranlara 300 TL/da telafi edici ödeme yapılması kararlaştırılmıştır.

Tablo 12- Alan Bazlı Destek

	Üretici Sayısı	Desteklenen Alan (Ha)	Destekleme Miktarı (Bin TL)
2009	295.575	432.846	649.269
2010	339.565	471.845	707.767
2011	353.531	471.282	708.265
2012	357.462	476.742	715.114
2013	374.450	492.120	787.391
2014	397.193	492.326	836.954

2015	391.536	491.328	835.258
2016²⁴	390.101	488.651	830.707
Kaynak: GTHB			

Tablo 13- Telafi Edici Ödeme²⁵

	Üretici Sayısı	Desteklenen Alan (Ha)	Destekleme Miktarı
2009	327	354	1.062.742
2010	526	597	1.283.344
2011	561	631	1.040.020
2012	13	18,6	55.941
2013	76	74,1	194.343
2014	93	90	165.576
Kaynak: GTHB			

Tablo 14- Alan Bazlı Gelir Desteği ve Telafi Edici Ödeme Detayları Tablosu

Destekleme Konuları	Birim Fiyat (TL/da)	Müracaat İçin Gerekli Belgeler ve Koşullar
Alan Bazlı Gelir Desteği	Ruhsat verilen alanlarda fındık yetiştiren üreticilere; <ul style="list-style-type: none"> • 2012 yılı ürünü için 150 TL • 2013 yılı ürünü için 160 TL • 2014 yılı ürünü için 170 TL • 2015 yılı ürünü için 170 TL 	<ul style="list-style-type: none"> • ÇKS ve FKS kaydı • Başvuru Dilekçesi • Fındık üretici Belgesi
Telafi Edici Ödeme	Ruhsatsız fındık bahçelerini sökerek, alternatif ürüne geçen üreticilere; <ul style="list-style-type: none"> • 2012-2014 yılları arasında söküm yılında 300 TL/da, devam eden diğer iki yılda 150 TL/da olmak üzere üç yıl sonunda toplam 600 TL/da 	<ul style="list-style-type: none"> • ÇKS kaydı • Başvuru Dilekçesi

Kaynak: <http://www.tarim.gov.tr/SGB/TARYAT/Belgeler/tar%C4%B1msal%20destekler%202016.pdf>

2009-2014 yılları arasında fındık üreticilerine toplam 4,4 milyar TL alan bazlı gelir desteği ve 3,8 milyon TL telafi edici ödeme desteği verilmiştir. 2015 yılı ürünü fındık alan bazlı gelir desteği müracaatları 01.04.2016 tarihinde sona ermiş olup Haziran ayı sonunda 383.693 üreticiye toplam 825 Milyon TL ödeme yapılmıştır²⁶. Bu kapsamda son olarak 07.09.2016 tarihli ve 2016/9150 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı 2016 yılına

²⁴2015 ve 2016 yılı için ödemelerin devam ettiği bildirilmiştir.

²⁵ Telafi edici ödemelerin devam etmediği bildirilmiştir.

²⁶ <http://www.tarim.gov.tr/SGB/TARYAT/Belgeler/tar%C4%B1msal%20destekler%202016.pdf> Erişim Tarihi: 12.09.2017

ilişkin yapılacak ödemelere ilişkin usul ve esasları belirlemek amacıyla hazırlanmıştır. Tebliğin beşinci maddesinde, Fındık Alanlarının Tespitine Dair Karar ile belirlenen ve ruhsat verilen sahalarda fındık yetiştiriciliği yapan fındık üretici belgesine sahip, kamu kurum ve kuruluşları hariç gerçek ve tüzel kişilere 2016 yılı ürünü için 170 TL/da alan bazlı gelir desteği ödemesi yapılacağı belirtilmiştir.

1.2.1.6 Fındık Lisanslı Depo Tebliği

5300 sayılı Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanunu ile 12.04.2013 tarihli ve 28616 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Yönetmeliğine dayanılarak hazırlanan Tebliğ, standartları belirlenen fındığın emniyetli ve sağlıklı koşullarda depolanması ve ürün senetleri²⁷ vasıtasıyla ticaretinin kolaylaştırılması amacıyla hazırlanmıştır.

Tebliğ’e göre fındığın depolanacağı lisanslı depoların;

- a) Taban, iç ve dış duvar yüzeyleri ile çatısının, fındığa yabancı madde karışmasını ve kirlenmesini önleyecek ve rutubeti geçirmeyecek, fındığı her türlü koku ve hava etkisi ile iç ve dış zararlardan koruyacak şekil ve nitelikte olması,
- b) Kapalı olması, fındığın depolara aktarılması ya da depodan tahliyesi amacıyla ihtiyaç duyulan nakil ve diğer araç ve gereçlerin rahatça çalışabileceği genişlikte boş alanların ve geçiş yerlerinin bulunması,
- c) Farklı yıl ürünü fındık ile çeşitli grup, tip, sınıf ve derecedeki fındığın karışmasını, niteliklerinin bozulmasını ve fazla basınç altında bulunmasını önleyecek önlemlerin alınmasına elverişli büyüklükte ve nitelikte olması,
- ç) Yeterli havalandırma sistemi, belgelendirilmesi suretiyle yeterli yangın söndürme sistemi, kaçak akıma ve neme karşı korumalı özel muhafazalı elektrik sistemi ile fındığın depolara nakledilmesi için gerekli altyapı ve nakil sistemine sahip olması,
- d) Depolama hizmetleri ve depolamayla ilgili ihtiyaç duyulan diğer yan hizmetleri yerine getirebilecek teknik donanıma sahip bulunması

---

²⁷ Lisanslı depo işletmesince düzenlenen, fındığın mülkiyetini temsil ve rehnini temin eden kıymetli evrak.

gerekmektedir. Yukarıda sayılanlara ek olarak lisanslı depo işletmesinin lisansa tabi kapalı depo kapasitesinin 10.000 tondan, her bir şubesinin kapalı depo kapasitesinin ise 1.000 tondan az olamayacağı belirtilmiştir.

Fındığın depolanma süresine ilişkin olarak, kabuklu fındığın, hasat döneminden itibaren azami 24 ay süreyle lisanslı depolarda depolanabileceği, iç veya işlenmiş iç fındığın ise; kabuklu olarak hasat edilmesinden itibaren 24 aylık süreyi aşmamak kaydıyla iç fındığa dönüştürüldüğü tarihten itibaren, çuvallanmış/kasalanmış fındıkların azami 6 ay, raf ömründe daha kısa süre öngörülmemiş vakumlu ambalajlıların ise azami 10 ay süreyle lisanslı depolarda muhafaza edilebileceği belirtilmiştir.

I.2.2. Müdahale Alımları ve Fiyat Politikaları

Fındık piyasasının geçmişteki en önemli oyuncusu olan FİSKOBİRLİK 1964 yılından 1994 ekonomik krize kadar fındık üretiminin özendirilmesi, ihraç gelirlerinin artırılması ve geçimini fındıktan sağlayan çiftçilerin refah düzeyinin artırılması amacıyla devlet destekleme alımları yapılmıştır. 1994 yılından itibaren uygulamaya konulan ekonomik istikrar tedbirlerinin bir sonucu olarak destekleme alımlarına son verilmiştir. Bu dönemden sonra FİSKOBİRLİK, alımlarını Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu (DFİF) kaynaklarından sağlanan düşük faizli kredilerle gerçekleştirmiştir. 1995/96 ürün alım döneminden 2001/2002 ürün alım dönemine kadar FİSKOBİRLİK 1.730.983.105 ABD Doları tutarında alım yapmış ve bunun için DFİF kaynaklı 1.550.809.883 ABD Doları tutarında kredi kullanmıştır²⁸. Bu dönemde FİSKOBİRLİK depolarında bulunan ve satış imkânı bulunmayan fındıklar yağlık olarak işlenmiş ve ortaya çıkan birlik zararları Hazinece üstlenilmiştir. Söz konusu dönemde 533.000 ton fındık yağlığa ayrılmış, arz fazlası nedeniyle FİSKOBİRLİK tarafından piyasadan çekilen fındıkların yağlık olarak işlenmesi sonucu ortaya çıkan zararların toplamı yaklaşık 1 milyar ABD Doları olmuştur²⁹.

Satış kooperatif ve birliklerini etkin ve sürdürülebilir bir şekilde özerk ve malî yönden bağımsız kılmak amacıyla, 4572 sayılı “Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri Hakkında Kanun” 16.06.2000 tarihinde yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Özerkleşme sonrası 2000-2005 döneminde FİSKOBİRLİK, DFİF kredileri kullanarak devlet adına alım politikalarını gerçekleştirmeye devam etmiştir.

---

²⁸ GTB Kooperatif Rapor s. 23

²⁹ GTB Kooperatif rapor s. 23

2006 yılında FİSKOBİRLİK'in yaşadığı mali sıkıntılar ve 2005 yılının üretici borçlarını ödeyememesi ve bunun yanında bozulan piyasa düzeni içerisinde üreticilerin beklentilerine bağlı olarak 2006/2007 sezonunda, fındık üreticisinin mağduriyetinin giderilmesi ve fiyat hareketlerinden korunması amacıyla, 2006/10865 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile TMO fındık alımı ile görevlendirilmiştir. Takip eden iki sezonda da TMO tarafından bu görev sürdürülmüştür. TMO tarafından satın alınan ürün miktarı ve alım bedeli aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 15- TMO Fındık Alımları

Sezon	Alım Miktarı (TON)	Alım Değeri (Milyon TL)
2006/2007	162.490	585
2007/2008	95.641	464
2007/2008 (FİSKOBİRLİK'ten Alınan)	67.373	247
2008/2009	368.046	1.534
2017 ³⁰	136.889	1.304
Toplam	830.438	4.134
Kaynak: TMO		

Temmuz 2009'da açıklanan Yeni Fındık Stratejisi doğrultusunda, 2009/15202 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile TMO'nun fındık alım görevi sona ermiştir. Bu tarihten itibaren fındık fiyatları başta fındık borsaları olmak üzere serbest piyasa koşullarında belirlenmektedir.

TZOB bu konuyla ilgili olarak, üretici birliklerinin mali güçlerinin fındık alımı yapabilecek düzeyde olmadıklarını belirtmiş, üretici birliklerinin TMO garantörlüğünde piyasaya girerek aktif hale gelmesi gerektiğini ifade etmiştir. Konuya ilişkin olarak daha önce de belirtildiği üzere TMO, 2017 yılının Eylül ayından itibaren fındık alımına başlamıştır. Söz konusu dönemde TMO tarafından 136.889 ton fındık alımı gerçekleştirilmiştir.

I.3. BÖLÜM SONU ÖZETİ

Fındık, bademden sonra dünyada yetiştiriciliği en yaygın yapılan sert kabuklu meyvedir. Söz konusu sektörde Türkiye uzun yıllar boyunca fındığın doğal yetiştirme alanı olmasının avantajını kullanmıştır.

³⁰ 19.12.2017 itibarıyla

1964'ten beri devlet destekleme alımı yapan FİSKOBİRLİK'in 2006 yılında yaşadığı mali sıkıntılar nedeniyle 2006/2007 sezonunda, fındık üreticisinin mağduriyetinin giderilmesi ve fiyat hareketlerinden korunması amacıyla, Bakanlar Kurulu kararı ile TMO, fındık alımı ile görevlendirilmiştir. Temmuz 2009'da açıklanan Yeni Fındık Stratejisi doğrultusunda, 2009/15202 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile TMO'nun fındık alım görevi sona ermiştir. Bu tarihten itibaren fındık fiyatları başta fındık borsaları olmak üzere serbest piyasa koşullarında belirlenmektedir.

Son dönemde fındık fiyatlarında yaşanan artış ve Türk fındık üretimindeki verim düşüşü, başka ülkelerde de fındık üretimini ön plana çıkarmıştır. Mevcut durumda 2011-2015 yılı ortalama verilerine baktığımızda Türkiye, dünya üretiminin %70'ini gerçekleştirmektedir; ülkemizi üretim rakamlarında sırasıyla İtalya (%13,43), Azerbaycan (%4,77) ve ABD (%4,33) takip etmektedir. Ülkelerin hektar başına fındık üretim verimliliğine bakıldığında ise ABD'nin hektar başına 2,89 ton üretimi itibariyle en verimli üretimi gerçekleştiren ülke olduğu, hektar başına 0,77 tonluk üretim değeri ile ülkemizin ABD, Gürcistan, İtalya, Azerbaycan ve İspanya'nın ardından 6. sırada yer aldığı ifade edilebilir. Türkiye'de üretilen fındığın % 15-20'si yurt içinde tüketilmekte, geri kalanı ise ihraç edilmektedir. Fındık ihraç fiyatları aylar ve yıllar itibariyle dalgalı bir seyir izlemektedir. Bu durumda rekoltenin değişmesi kadar yurtdışı talep yapısı ve farklı arz kaynaklarının devreye girmesi de etkili olmaktadır.

Fındık alım piyasasının işleyişinde; üretici, tüccar, kırım fabrikası, entegre işleme fabrikası, paketleyici, dağıtımçı ve perakendeci gibi istasyonlar bulunmaktadır. Bu durum üreticiden alım fiyatı ile nihai tüketiciye satım fiyatı arasında önemli bir farkın oluşmasına neden olmaktadır.

Ülkemizdeki fındık üretim alanlarından bahsetmek gerekirse, Bakanlar Kurulu kararı ile sınırlandırılan 16 ilde yaklaşık 700 bin hektarlık alanda fındık yetiştiriciliği yapılmaktadır. Türkiye'de fındık dikim alanlarının %60,2'si asıl üretim bölgesi olan Doğu Karadeniz Bölgesinde bulunmaktadır.

Fındık sektöründe çok sayıda yasal düzenleme bulunmaktadır. Fındık üretiminin en uygun alanlarda yapılmasını ve üretimin talepteki gelişmelere göre yönlendirilmesini amaçlayan 2844 sayılı Fındık Üretim Planlanması ve Dikim Alanlarının Belirlenmesi Hakkında Kanun ve ilişkili Yönetmeliği, standartları belirlenen fındığın emniyetli ve sağlıklı koşullarda depolanması ve ürün senetleri vasıtasıyla ticaretinin kolaylaştırılması amaçlayan Fındık Lisanslı Depo Tebliği ve Fındık Üreticilerine Alan

Bazlı Gelir Desteği Ödenmesine Dair Kararın Uygulanmasına İlişkin Tebliğ ile sektöre yönelik düzenlemeler yapılmıştır. 2009-2014 yılları arasında fındık üreticilerine toplam 4,4 milyar TL alan bazlı gelir desteği ve 3,8 milyon TL telafi edici ödeme desteği verilmiştir. 2016 yılı ürünü için ise 170 TL/da alan bazlı gelir desteği ödemesi yapılacağı belirtilmiştir.

II. SEKTÖRÜN MİKROEKONOMİK GÖRÜNÜMÜ VE REKABETÇİ PERSPEKTİFTEN ANALİZİ

II.1. SEKTÖRDE YOĞUNLAŞMA ORANLARI

Türkiye’de yaklaşık 300 ile 400 bin civarında olduğu belirtilen fındık üreticilerinin sadece %20’lik bölümü geçimini doğrudan fındık üretimi ile sağlamaktadır³¹. Miras yoluyla bölünen bahçe sahiplerinin, ülkemizin bir gerçeği olan köyden kente göç nedeniyle üretim alanlarından uzakta şehir ve metropollerde yaşamaları fındık üretimini asli uğraş, fındık gelirini de asli gelir olmaktan çıkarmıştır. Yılın sadece belli dönemlerinde üretim alanlarına gelen üreticiler mümkün olan en kısa sürede hasat işlemini tamamlamak ve depolama imkânlarının kısıtlı olması nedeniyle ellerindeki mamulü en kısa süre içerisinde çıkararak geri dönmek istemektedirler.

Dolayısıyla sektörde çok sayıda küçük üretici bulunduğundan bu sektörde üreticiler açısından yoğunlaşmanın az olduğu ifade edilebilir.

Bununla birlikte, ülke genelinde 170 civarı kırma, 20-25 tanesi büyük olmak üzere yüzlerce kavurma tesisi faaliyet göstermektedir, tesislerin toplam kapasitesi ülkemizde üretilen tüm fındığı 4-5 ayda kırıp 6-7 ayda kavuracak kapasiteye sahiptir. Rakamlardan da anlaşılacağı üzere sektörün bu bölümünde yoğunlaşma oranları oldukça düşük olup ve sektör temsilcileri tarafından kârlılığın natürel iç fındık sektöründe ortalama %1’lerde, entegre tesislerde (kırma ve kavurma) %1,5-2 seviyelerinde olduğu dile getirilmiştir. Yine sektör temsilcileri tarafından son yıllardaki düşük kâr marjları nedeniyle sektörde faaliyet gösteren bazı teşebbüslerin piyasadan çıktıkları ifade edilmiştir. Örneğin, Ordu’da 1990-2001 yılları arasında 50’ye yakın teşebbüs pazarda faaliyet gösterirken bugün bu sayı tek hanelere kadar gerilemiştir.

Aşağıdaki tabloda Türkiye’de toptan kabuklu fındık alım pazarında faaliyet gösteren 9 firmanın sezonlar itibariyle aldıkları kabuklu fındık miktarı ve pazar paylarına yer verilmiştir.

---

³¹ 08.01.2015 tarih ve 15-02/8-6 sayılı Kurul kararı

Tablo 16- Kabuklu Fındık Alım Pazarındaki Teşebbüslerin Alım Miktarları ve Pazar Payları³²

	2014 Sezonu ³³		2015 sezonu		2016 Sezonu ³⁴	
	Kabuklu/Kg	Pazar Payı(%)	Kabuklu/Kg	Pazar Payı(%)	Kabuklu/Kg	Pazar Payı(%)
FERRERO	_ ³⁵	-	⊗	⊗	⊗	⊗
DURAK FINDIK	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗
ARSLANTÜRK	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗
PROGIDA	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗
ŞENOCAK	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗
YAVUZ GIDA	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗
POYRAZ	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗
GÜRSOY	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗
ÖZYILMAZ	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗
Toplam ³⁶	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗

Kaynak: Teşebbüslerden gelen bilgiler

Tablodan görüldüğü üzere 9 firmanın kabuklu fındık alım pazarındaki toplam pazar payları 2014 sezonu için % ⊗; 2015 sezonu için % ⊗; 2016 sezonu için % ⊗ olarak gerçekleşmiştir. Pazar paylarında yıllar itibariyle artışın gerekçesi olarak FERRERO firmasının OLTAN'ı devralması sonrası şirket stratejisi olarak kabuklu fındık alımlarını artırması olduğu ifade edilmiştir³⁷.

Bilindiği gibi pazarın rekabet seviyesi ele alınırken yoğunlaşma oranlarının ortaya konulması önemli olabilmektedir. Pazarın rekabetçiliği değerlendirilirken dikkate alınabilecek başlıca yoğunlaşma oranları HHI³⁸ ve CR4³⁹ endeksleridir. Yukarıdaki tablodaki verilerden hareketle kabuklu fındık alım pazarında yoğunlaşma düzeyini ölçebilmek amacıyla bu endekslerden yararlanılacaktır.

CR4 endeksinin piyasadaki en büyük 4 teşebbüsün pazar payları toplamından oluştuğu dikkate alındığında CR4 endeksi 2014, 2015 ve 2016 sezonları için sırasıyla

³² Pazar payları gelen bilgiler doğrultusunda raportörlerce hesaplanmıştır.

³³ Sezon Ağustos-Temmuz dönemini kapsamaktadır.

³⁴ 2016 Sezonu 2016 Ağustos-2017 Nisan dönemini kapsamaktadır.

³⁵ OLTAN devralma kararı öncesi olduğu için teşebbüsten bu bilgi temin edilememiştir.

³⁶ Borsalarda müstahsil satışı olarak işlem gören kabuklu fındık miktarı.

³⁷ Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğünden gelen bilgiler.

³⁸ Herfindahl-Hirschman Index: Piyasa yoğunlaşmasını piyasadaki bütün teşebbüslerin pazar paylarının karelerinin toplanması şeklinde ifade eden endekstir. HHI endeksinin 1.000'in altında olması rekabetçi, 1.000 ile 1.800 arasında olması orta derece yoğunlaşmış, 1.800'ün üzerinde olması yoğunlaşmış bir pazar yapısına işaret etmektedir.

³⁹ En büyük dört teşebbüsün temsil ettiği toplam piyasa üretiminin nispi payını ölçmektedir.

;  ve  olarak hesaplanmıştır. Dolayısıyla sektördeki ilk 4 teşebbüsün pazar paylarının yıllar itibarıyla artmasına rağmen, toplamın %'nin altında kaldığı gözlemlenmiştir. 2014 sezonu için piyasadaki en büyük oyuncunun pazar payı hesaplanamadığından HHI hesaplaması yapılmamıştır ancak 2015 sezonu için  olan HHI endeksi 2016 sezonunda  seviyesine çıkmıştır. Her ne kadar sektördeki yoğunlaşma oranlarındaki artışa rağmen söz konusu HHI oranları literatürde kabul edilen rekabetçi sınır aralığında yer alsada geğmiş yıllarda geręekleřtirdięi OLTAN devralması sonucunda piyasada en büyük oyuncu haline gelen FERRERO'nun rakiplerine oranla yüksek bir pazar payının olduğu dikkat çekmektedir. FERRERO aynı zamanda fındık piyasasında küresel lęekte de önemli bir oyuncudur. Nitekim raporun ilerleyen bölümlerinde daha detaylı değinileceği üzere Kurulun nceki kararlarında FERRERO'nun ve devraldığı OLTAN'ın pazardaki alım fiyatlarında belirleyici rol oynadığı ve diğer teşebbüslerin bu teşebbüsü takip ettiği hususuna vurgu yapıldığı da grlmektedir⁴⁰.

II.2. SEKTÖRDEKİ SöZLEşMESEL İLİşKİLER VE FİYAT OLUşUM SÜRECİNİN ANALİZİ

II.2.1. Sektör Oyuncuları Arasındaki Sözleşmesel İlişkilerin Analizi⁴¹

Dünya genelinde tarım ürünlerinin üretiminde arazi sözleşmeleri ve müşterek kiracılığa dayalı büyük lęekli tarım uygulamalarının yaygın olarak kullanılmasına karşın Türkiye'de fındık üretiminde bu yöntemler yaygın değildir. Ülkemizde fındık üretimi çok sayıda üretici tarafından küçük lęekli ve aile sahipliğindeki bahçelerde, sınırlı makine kullanımı ve yoğun işgücü kullanarak geręekleřtirilmektedir. Bu geleneksel üretim yapısı özellikle üretim zincirinin ilk aşamalarında yazılı olmayan fakat yerleşik teamüller üzerinden tarafları bağlayan sözleşmesel ilişkiler doğurmuştur. Fındık piyasasında fiyat oluşumunu daha yakından anlamak için, bu sözleşmesel ilişkileri mikro lęekte daha yakından analiz etmek gereklidir.

II.2.1.1. Üretici/iftçi ile Tüccar/Manav Arasındaki İlişkinin Niteliği:

Daha önce de ifade edildiği üzere ülkemizdeki fındık üretiminde iftçi ile tüccar arasında karşılıklı bir borç/kredi ilişkisi bulunmaktadır. Üretici, hasadını geręekleřtirdięi

⁴⁰ 06.11.2012 tarih ve 12-54/1520-538 sayılı Kurul kararı.

⁴¹ Bu bölümün hazırlanmasında Demir, İbrahim, "The Firm Size, Farm Size, and Transaction Costs: The Case of Hazelnut Farms in Turkey" (2007). *All Dissertations*. Paper 135.

fındığı genellikle önceden tanıdığı bir tüccara, dilediği zaman nakde çevirebilme koşulu ile emanete verebilmektedir. Tüccar ise üreticiye dilediği zaman ihtiyaç duyduğu nakdi (ticari krediyi) temin etmekte ve karşılığında üretilen fındık üzerinde münhasır alım hakkı tesis etmektedir. Fındık piyasasında alivre veya emanet yöntemi olarak nitelendirilen ve oldukça yaygın biçimde kullanılan bu yöntem, henüz fındık hasadı başlamadan, fındık sezonunda yurtdışına yapılacak satışlar için taraflara sözleşme yapma imkanı tanımaktadır. Bir anlamda primitif bir vadeli işlem/opsiyon sözleşmesini andıran söz konusu uygulama, bilgi asimetrisi ve çıkar çatışması gibi bazı nedenlerle fındık piyasasında taraflar arasında şikayete de konu olan bir uygulamadır. Örneğin üreticiler ve üretici temsilcileri genellikle tüccarları aracı olarak kullanan ihracatçıların, yurtdışına taahhüt edilen fiyatların çok altında bedellerle fındık aldıkları/almaya çalıştıkları, bu nedenle de üreticinin fındıktan yeterli pay alamadıklarını iddia etmektedirler. Alıcılar ise, alivre yapan firmaların risk aldıklarını, eğer fındığa ilişkin fiyat tahminleri doğru çıkmazsa ve fındık fiyatları satmayı taahhüt ettikleri fiyatın üzerinde seyrederse aradaki zarara alıcıların katlandığını, düşük fiyata fındık almaya çalışmalarının fiyatları etkileme amacıyla değil ticari saiklerle yapıldığını savunmaktadırlar.

Üretici ve alıcı tarafların refah paylaşımı sonuçları itibariyle farklı düşünceleri olsa da emanet uygulamasının fındık piyasası bakımından önemli etkileri olduğu bir gerçektir. Her şeyden önce, yazılı bir sözleşmeye dayanmayan bu ilişkide taraflardan birinin yükümlülüğünü yerine getirmemesi veya yükümlülüğünü getirmede acze düşmesi zincirleme etkiler doğurma olasılığını barındırmaktadır. Tüccar bakımından sözleşmesel risk, üreticinin yılın farklı dönemlerinde tüccardan/manavlardan temin ettiği krediyi ödeyecek hasadı elde edememesi veya sorumluluğunu yerine getirmekten kaçınmasıdır. Herhangi bir kontratın, kredi skorunun ya da kredi geçmişinin olmadığı bir ortamda tüccar bakımından bilgi edinme maliyeti de artacağından ölçek genellikle bireysel tanışıklığın olduğu alan ile sınırlı kalmaktadır.

Öte yandan tüccar da üreticilere karşı yükümlülüklerini yerine getirmek konusunda başarısız olabilir. Bazı hallerde üreticiler, nakit ihtiyaçları olmadığında ya da fiyat dalgalanmaları ve spekülasyonlarından fayda sağlamak beklentisi ile ürünlerini nakde çevirmek istemeyebilir ya da tüccara emanete vermeye yanaşmayabilirler. Bu durum tüccar bakımından ürün ve nakit dengesini bozma riski taşımaktadır. Dahası, üreticiler, yazılı sözleşmenin olmadığı bir ortamda sadece güvendiği ve tanıdığı tüccara mal

vermek isteyeceklerinden tüccarın ürün bakımından açık pozisyona düşme riski olabilmektedir. Bir yanda bu riskler ve finansal maliyetler varken, depolama süreleri de uzadıkça fındık küspeleri ağırlıklarını kaybetmeye başlamaktadır. Bu nedenle hem üreticiler hem de tüccar fındık k spelerini uzun süre depolamaktan kaçınmaktadırlar. Böylece piyasa, depolama maliyetleri üzerinde tasarruf sağladığı gibi depolama süreleri de kısalmaktadır. Emanete  r n verme konusunda üretici ve tüccarın farklı iktisadi güdüleri bulunmakta olup depolama maliyetlerinin zaman içinde artıyor olması, fındık piyasasının farklı oyuncular arasındaki bir borç zinciri üzerinde hareket etmesine yol açmakta ve bu durum her zaman piyasa riskini arttırmaktadır.

İçinde stok yönetimini de barındıran etkin bir kamusal fiyat istikrar programı olmadığından, mevsimsellik ve arz şoklarından kaynaklanan fiyat dalgalanmalarının yol açabileceği spekülatif uygulamalara karşı alivre (emanet) sözleşmeleri, hem yurtdışındaki ithalatçılar hem de yurtiçindeki ihracatçılar tarafından yaygın biçimde kullanılmaktadır. Bu sistem içerisinde alıcılar, fındık rekolte tahmini çerçevesinde fiyat beklentilerini oluşturmakta ve bu beklenen fiyat üzerinden teslim edilmek üzere yüksek miktarlarda fındık alım sözleşmeleri imzalamaktadırlar. Bu tip sözleşmesel ilişkiler (genellikle yazılı olmayan formatta) tüccar ile üreticiler arasında da hayata geçirilmektedir. Bu iş modeli zaman zaman taraflara k r sağlasa da, zincirleme iflaslara neden olabilmekte ve gerçek fiyata bağlı olarak sözleşmelerin ifasını imk nsız hale de getirebilmektedir. Tahmini hasat üzerinden oluşan fiyat beklentisi ile gerçekleşen fiyat arasındaki makasın yüksek olması Türk fındık s kt r n n her yıl milyonlarca dolar kaybetmesine yol açmaktadır.

Bu noktada değinilmesi gereken bir başka nokta üreticiler ile tüccar arasında fındık rekoltesinin ne olacağı konusunda var olan bilgi asimetrisi problemidir. Fındık  reticileri yıllık mahsulün niceliği ve niteliği konusunda tüccara göre daha çok bilgiye sahip olduklarından bu bilgiyi daha fazla kredi için kullanmaları mümkündür. Bu riski azaltmak bakımından tüccarın ve genel olarak alıcıların da rekolte tahmini çalışmaları gerçekleştirmeleri hem işlem maliyetlerini arttırmakta hem de rekolte tahmini konusunda çok başlılığa yol açmaktadır.

II.2.1.2. Tüccar/Manav ile Kırıcı ve İhracatçılar Arasındaki İlişkinin Niteliği:

Kırıcı ve ihracatçıların (ikisi birlikte alıcılar) tüccarı aradan çıkararak doğrudan üreticilere ulaşmaları ve fiyat teklif etmeleri her zaman mümkündür. Bununla birlikte

alıcıların tüccarla çalışmak istemelerinin başlıca iki nedeni bulunmaktadır. Bunlardan ilki alıcıların doğrudan üreticilerle perakende düzeyde iş yapmalarının maliyeti görece daha yüksek olmasıdır. Daha önce ifade edildiği üzere fındık üreticisinin tüm yıla yayılmış finansal, işgücü ve depolama gibi ihtiyaçları bulunmaktadır. Her biri farklı ve uzak köylerden gelen tüm üreticilerin söz konusu ihtiyaçlarına cevap vermek alıcılar bakımından daha etkinsiz ve pahalı bir yöntem teşkil edebilecektir. Bu nedenle yerel ölçekte üreticilerle daha iyi ilişki kurabilecek olan tüccar/manavlarla çalışmak alıcılar bakımından daha rasyonel görünmektedir. İkinci olarak ise tüccar alıcıların yerel temsilcileri/acenteleri gibi faaliyet göstermekte ve başta ürün rekoltesi ve kalitesine ilişkin bilgileri yerel düzeyde daha etkin biçimde ve düşük bir maliyet ile toplamaktadırlar.

Dolayısıyla tüccarın/manavların yerel düzeyde daha fazla bilgiye sahip olmaları, çiftçiler ile daha kolay güven ilişkileri tesis edebilmelerinden kaynaklanan maliyet avantajları, alıcıların manavları aradan çıkararak doğrudan üreticiye erişmek gibi davranışlarını sınırlamaktadır. Öte yandan çiftçilerin tanıdıkları manavlar yerine alıcılarla doğrudan etkileşime geçmeleri için alıcıların fiyatlarında belirgin bir farklılığın ve üreticinin hasadında da önemli bir ölçeğin olması gerekmektedir. Bu durum da alıcılar ile üreticiler arasındaki doğrudan ticareti sınırlamaktadır.

Fındık sezonunun başında tüccar genellikle sezon ortalamasına göre daha yüksek bir alım fiyatı açıklayarak, alıcıların doğrudan üreticiye erişmek gibi fırsatçı yaklaşımı ve üreticilerin tüccara karşı yükümlülüklerini yerine getirmekten kaçınma risklerini minimize etmeye çalışmaktadır. Yüksek fiyatlar üreticilerin hasat öncesi aldıkları borçlarını en kısa sürede geri ödeme güdülerini de etkilemektedir. Her sezon başlangıcında yaklaşık 3-4 hafta devam eden bu yüksek fiyat daha sonra yavaş yavaş düşme eğilimi göstermektedir. Bu itibarla tüccarın başlangıçta verdiği yüksek fiyatı, alıcıların hileli davranışlarının önüne geçmek ve üreticilerin sözleşmeye bağlı kalmalarını temin etmek amacı taşıyan bir fiyat premiumu olarak değerlendirmek mümkündür.

II.2.2. Fındık Fiyatının Oluşumuna İlişkin Tespitler⁴²

2006 yılında FİSKOBİRLİK'in yaşadığı mali sorunlar, 2005 yılında üretici borçlarını ödeyememesi sonucunda üreticilerin fiyat hareketlerinden korunması ve üreticilerin beklentilerine uygun olarak Bakanlar Kurulu kararı ile TMO fındık alımı ile görevlendirilmiştir. TMO bu görevi 2009 yılına kadar devam ettirmiş ve Temmuz 2009'da çıkarılan Bakanlar Kurulu kararı ile bu görev sona ermiştir. Bu tarihten sonra fındık piyasası fiyat tespiti bakımından serbestleşme sürecine girmiştir. Bu süreçte her ilde bulunan ticaret borsaları bünyesinde ilan edilen fiyatların piyasa fiyatlarının tespitinde rolü belirgin biçimde artmıştır. Bununla birlikte piyasada borsa fiyatlarından az da olsa farklılaşan fiyatlardan işlem yapmanın mümkün olduğu tespit edilmiştir.

Serbestleşme sürecinde devlet alım desteğinden ve taban fiyat uygulamasından mahrum kalan üreticiler ve üretici temsilcileri fındığın yarattığı refahtan yeterince pay alamadıkları gerekçesi ile piyasadaki fındık alım fiyatının yükselmesi için çaba göstermektedirler. Öte yandan ihracatçı firmalar, bir yandan piyasada oluşan fiyat üzerinden mal tedarik ve bir yandan da uluslararası alıcılara veri fiyatlardan mal arzını optimize etmeye çalışmaktadırlar. Bu kapsamda bakıldığında fındık fiyatını etkileyen unsurları şu şekilde sıralamak mümkün görülmektedir:

- *Türkiye'deki Rekolte:* Dünyanın en önemli fındık tedarikçisi konumundaki ülkemizin fındık rekoltesi, fındık fiyatını belirleyen en önemli unsurların başında gelmektedir. Nitekim şiddetli bir don sonucunda rekoltenin düştüğü 2014 yılında fındık fiyatları önemli ölçüde artış göstermiştir. Ancak rekolte ile birlikte toplanan fındığın ne kadarının satışa çıkarıldığı, ne kadarının ise başta emanet yöntemi olmak üzere, stoklarda bekletildiği de önem arz etmektedir.
- *Yurtiçi ve Yurtdışı Talep Durumu:* Fındık, büyük bir bölümü gıda sanayinde girdi olarak kullanılan sınıai bir tarım ürünü olup ürünü talep eden teşebbüslerin büyük bölümü yurtdışında olduğundan, fındığın önemli bir kısmı ihraç edilmektedir. Yurtiçi tüketim ise buna nazaran daha sınırlı kalmaktadır. Bu nedenle üretim ihtiyaçlarının ve fiyatın bir fonksiyonu olarak düşünülebilecek yurtiçi ve yurtdışı talebi de fiyatı önemli ölçüde etkilemektedir. Bu anlamda özellikle büyük alıcıların ihtiyaç/tüketim miktarları ve alım politikaları, bu teşebbüslerin hangi üretici ülkeden alım

---

⁴² Bu bölümün hazırlanmasında 03.11.2016 tarih ve 16-36/615-275 sayılı Kurul kararından faydalanılmıştır.

yapacakları ve ne zaman piyasaya girecekleri hayati önem taşımaktadır. Özellikle yurtdışında talebin arttığı Noel öncesi dönemlerde fındık talebi de artmakta ve bu durum fiyatlara da etki etmektedir.

- *Diğer Üretici Ülkelerdeki Rekolte Miktarları ve Fiyat:* Türkiye fındık üretiminin önemli bölümünü gerçekleştirmesine ve kaliteli fındık ile ön plana çıkmasına karşın fındık üretimi diğer ülkelerde de rağbet gören bir ürün olmaya başlamaktadır. Bu nedenle yurtdışı alıcılar daha ucuz fiyatı nedeniyle öncelikle ihtiyaçlarını diğer üretici ülkelerden karşılama yoluna gitmekte, arz açıklarını ise ülkemizden gidermektedirler. Bu durum da hem Türk fındığı açısından bir tehlike oluşturmakta, hem de fındık fiyatlarına dolaylı olarak etki etmekte ve devir stoklarına yol açmaktadır.
- Ayrıca döviz kurları, fiyat beklentileri, finansman/üretim maliyetleri vb. diğer unsurlar da fındık fiyatını etkilemektedir.

II.2.2.1. Rekolte Açıklamaları İle Fiyat Beklentileri Arasındaki İlişki

Reel arz ve talep dışında, fındık piyasasında fiyat üzerinde oldukça etkili olan bir başka hususun fiyat beklentileri olduğu görülmektedir. Hatta denilebilir ki piyasadaki beklentiler fiyatın oluşmasında en az fındık talebi kadar etkili olmaktadır. Bu nedenle piyasadaki aktörler kendi faydalarını ençoklaştırabilmek adına bu beklentileri kendi lehlerinde şekillendirmeye çalışmaktadırlar. Bu çabanın birçok boyutu olmasına karşın odak noktasında fındık fiyatını belirleyen en önemli unsur olan rekolte tahmini bulunmaktadır. Tüm tarım ürünlerinde olduğu gibi fındık için de beklenen üretim miktarları fındığın muhtemel fiyatının tespiti açısından önem arz etmektedir. Açıklanan tahmini rekolte miktarları piyasadaki oyunculara fındık alım fiyatlarının ne seviyede olabileceği hususunda ipuçları vermektedir. Nitekim rekolte tahminlerinin yüksek olması arzın fazla olduğu, dolayısıyla fiyatların nispeten düşük seviyelerde gerçekleşeceğine; rekolte tahminlerinin düşük olması ise arzın düşük olduğu, dolayısıyla fiyatların yüksek seviyelerde gerçekleşeceğine işaret etmektedir.

2016 yılına kadar piyasada GTHB, Fındık Tanıtım Grubu ve TZOB'nin rekolte tahminlerini açıkladıkları görülmektedir. 6964 sayılı Ziraat Odaları ve Ziraat Odaları Birliği Kanunu'nun "Odaların Görev ve Yetkileri" başlıklı 3. maddesinin (a) bendinde "Tarım ve çiftçilikle ilgili haber ve bilgileri toplamak, gerekli inceleme, endeks ve istatistikî çalışmaları yapmak ve yayımlamak, gerektiğinde ilgililerce istenilen bilgi ve

kayıtları vermek” ziraat odalarının görevleri arasında zikredilmektedir. Kanun metninden de anlaşılacağı üzere ziraat odalarının tarımla ilgili konularda istatistiki çalışmaları yapmak noktasında bir görevi söz konusudur. 18.04.2006 tarihli ve 5488 sayılı Tarım Kanunu’nun 11. maddesine dayanılarak çıkarılan Ulusal Fındık Konseyi Kuruluş ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik’in “Konseyin Faaliyetleri” başlıklı 7. maddesinin (c) bendinde ise “Sektörle ilgili verileri toplar, fındık konusunda ortaya çıkan gelişmeler çerçevesinde ortak bir strateji belirler.” ifadeleri yer almaktadır. Bu çerçevede bahse konu iki kuruluş her yıl fındık piyasasına ilişkin rekolte tahminlerini kamuoyuyla paylaşmışlardır.

Geçmişte her hasat sezonu öncesinde bölgede tedarik zincirinin farklı seviyesindeki taraflarca farklı açıklamalar yapıldığı görülmektedir. Fındığın rekolte miktarı kapsamında; iklim, dış pazar, müdahale alımı konuları ekseninde cereyan eden beyanların fındık fiyatlarını etkileme amacına hizmet ettiği farklı seviyelerdeki oyuncular tarafından da ifade edilmiştir. İlan edilen rekolte tahminlerine bakıldığında her bir tarafın temsil ettiği çıkar gruplarının beklentilerine uygun ve faydalarını arttıracak şekilde bir tahmin gerçekleştirdiği görülmektedir. Bu anlamda üreticileri temsil eden ziraat odalarının rekolte tahminleri diğer gruplardan daha az olurken, ihracatçılar birliğinin rekolte tahminleri görece daha yüksek olmaktadır. Aşağıdaki tabloda 2006-2016 yıllarını kapsayan farklı kurumların yaptığı rekolte tahminleri ve gerçekleşen miktarlar yer almaktadır.

Tablo 17- Türkiye Fındık Rekoltesi Bilgileri

Ürün Yılı	Tarım İl Müdürlükleri	FİSKOBİRLİK	Ziraat Odaları	Fındık Tanıtım Grubu	TÜİK	Ticaret Borsalarından Geçen Rakam	İhracatçı Birliklerine Göre
	Tahmini	Tahmini	Tahmini	Tahmini	Tahmini	Gerçekleşen	Gerçekleşen
2006	655.170	742.000	-	-	661.000	823.951	825.000
2007	498.762	578.200	498.000	-	530.000	556.348	550.000
2008	804.546	832.000	728.000	-	800.791	879.548	900.000
2009	494.924	525.000	462.000	-	500.000	440.413	450.000
2010	655.211	642.000	600.000	658.585	600.000	637.993	630.000
2011	452.847	440.000	404.142	458.153	430.000	470.328	450.000
2012	707.057	735.000	654.776	700.302	660.000	711.872	740.000
2013	544.096	570.000	484.268	661.540	549.000	675.555	650.000
2014	411.647	430.000	371.185	514.592	412.000	491.212	500.000
2015	683.360 (646.254)	650.000	590.394	733.246	646.000	740.000	710.000
2016	468.000	-	-	-	442.000	-	-

Kaynak: Teşebbüslerden Gelen Bilgiler

İktisadi açıdan değerlendirildiğinde, farklı çıkar grupları tarafından farklı rekolte tahminlerinin açıklanıyor olması, fayda ençoklaştırması gerçekleştirmek isteyen teşebbüslerden beklenebilecek bir davranıştır. Bununla birlikte farklı rekolte tahminlerinin yarattığı fiyat oynaklığı, spekülatif ve çıkarıcı davranışları tetiklemekte ve başta alivre (emanet) yöntemi etrafında şekillenen sözleşmelerin ifasında güçlükler neden olmaktadır. Bu alanda şikâyetlerin artması üzerine GTHB olaya el koymuş ve 2016 yıldan itibaren rekolte tahminlerinin sadece GTHB tarafından yapılacağını karara bağlamıştır⁴³.

Bununla birlikte GTHB tarafından yapılan ya da yapılacak olan resmi rekolte tahminine rağmen, resmi olarak ilan edilmese de piyasa oyuncuları tarafından yapılan rekolte tahminlerinin hala önemini koruduğu görülmektedir. Bu öneme binaen sektör temsilcilerinin rekolte çalışmalarına ilişkin de farklı yaklaşımları olduğunu belirtmek mümkündür.

Ancak bu noktada ifade edilmesi gereken önemli bir konu, tarafların kendi açılarından farklı değerlendirdikleri rekolte tahmini etrafında şekillenen şikâyet ve iddiaların GTHB'nin aldığı tahminlerin tek elden açıklanmasına yönelik kararın ardından, azalmasının beklenmesidir. Bununla birlikte tarafların kendi rekolte çalışmalarını yürütmeleri ve resmi olan rakamlardan farklı beklenti içinde olmaları da piyasa dinamiği içerisinde normal karşılanmalıdır.

II.2.2.2. Rekolte Dışında Beklenti Yönetme Çabaları

Piyasadaki beklentileri yönetme çabası sadece rekolte tahminleri ile de sınırlı kalmamaktadır. Hasat döneminden sonra da üretici, manav ve alıcılar arasında fiyat beklentilerini yönetmek çerçevesinde önemli çabalar görülmektedir. Örneğin ziraat odaları tarafından zaman zaman teşebbüslere fiyatların yükseleceği beklentisi çerçevesinde fındık satımı konusunda aceleci davranmamaları, emanete mal temin etmemeleri ya da sadece ihtiyaçlarını karşılayacak ölçüde fındık arz etmeleri yönünde çağrılar yapılmaktadır⁴⁴. Ziraat odası başkanları tarafından yapılan bu hamle arz kısıntısı yaratmaya ya da fiyatları yükseltmeye yönelik bir girişimden ziyade, piyasa

---

⁴³ Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanı 10.06.2016 tarihinde yaptığı açıklamada rekolte tahminini temmuz ayının ilk haftası GTHB'nin duyuracağını ve yapılan başka hiçbir açıklamaya itibar edilmemesi gerektiğini belirtmiştir.

⁴⁴ <http://www.orduolay.com/ekonomi/findigi-pazara-indirmeyin/1711> Erişim Tarihi: 14.08.2017

koşullarını değerlendiremeyen köylü ve üreticilere bilgi vermek maksadıyla mağduriyetlerinin önüne geçme çabası olduğu izah edilmiştir.

Bunun dışında zaman zaman TMO'nun müdahale alımları devam etmektedir. Örneğin son olarak TMO Genel Müdürlüğü, fındık üreticilerinin pazarlama sorunlarının ortadan kaldırılması ve piyasanın düzenlenmesi amacıyla 24 Nisan 2017 tarihinde fındık alımlarına başlayacaklarını açıklamıştır⁴⁵. Söz konusu alımlarda 136.889 ton fındık için 1.304.320.000 TL ödeme yapılmıştır⁴⁶. TMO tarafından, üreticilerden 2016 yılı ÇKS kayıtlarında belirtilen tahmini fındık üretim miktarına göre alım yapılacağı ve bu miktarın üzerindeki ürünlerin kabul edilmeyeceği belirtilmiştir. TMO'nun ilan ettiği fiyatlar ise aşağıda belirtildiği gibidir:

Tablo 18- TMO Fiyatları

Grup Adı	Fiyat (TL/kg)
Giresun Kalite Kabuklu Tombul Fındık	10,50
Levant Kalite Kabuklu Tombul Fındık	10,00
Kaynak: TMO	

II.2.2.3. Rekolte ve Fiyat İlişkisi

Yukarıda yer verilen üretim yapısı ve fiyat stratejileri çerçevesinde tespit edilen fındık, fiyatı sektörde şüphesiz en çok tartışma yaratan hususların başında gelmektedir. Üretici ve üretici temsilcileri serbest piyasa koşullarında daha yüksek bir fındık alım fiyatı oluşması gerektiğini savunurken, fındık sanayi ve ihracatçıları ise fındığın en yakın ikamesi olarak görülen bademin dünya kental⁴⁷ fiyatınının 550 ABD Doları olduğu göz önüne alındığında, 950 ABD Doları fındık kental fiyatınının daha da artmasınının alıcıları hem başka ülkelere hem de ikame ürünlere yönlendireceğini savunmaktadırlar. Taraflar arasındaki bu yaklaşım farklılıklarınının arka planda olduğu bir alanda, raporun bu bölümünde fındık fiyatları ile rekolte tahminleri arasındaki ilişki irdelenecek sonrasında fındık üretim maliyetlerine daha yakından bakılacaktır.

Aşağıdaki Tablo 19'da Giresun Ticaret Borsasının gerçekleşen hazır müstahsil satış raporları baz alınarak hesaplanan, son altı yıllık ortalama fındık fiyat seyirleri gösterilmektedir. Tablodan da görüldüğü üzere 2011 yılında genel ortalama 6,66 TL/Kg olan fındık fiyatı, 2012 yılında düşüş gösterdikten sonra 2013 yılında eski seviyesini

⁴⁵ <http://www.tmo.gov.tr/Main.aspx?ID=1839>

⁴⁶ <http://www.tmo.gov.tr/Upload/Document/findik/alimiktveodeme.pdf>

⁴⁷ 1 Kental=100 Kg

yakalamış ve ardından 2014 yılında gerçekleşen don yüzünden rekolte azalınca en yüksek seviyesini görmüştür. İşbu raporun yazıldığı tarihte Ordu, Giresun, Düzce, Ünye, Fatsa, Terme ve Trabzon Ticaret Borsaları tarafından duyurulan verilerle oluşturulan 06.06.2017 tarihindeki en düşük ve en yüksek fındık fiyatlarına ise Tablo 20'de yer verilmiştir. Kabaca bakıldığında bu tarih itibariyle fındık fiyatlarının 9,50 TL/Kg düzeyinde olduğunu belirtmek mümkündür.

Tablo 19- Gerçekleşen Hazır Müstahsil Satış Raporlarına Göre Ortalama Fındık Fiyatları (TL)

il/ilçe	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017 ⁴⁸
Giresun	6,99	4,76	7,22	14,68	10,86	12,05	9,73
Ordu	6,50	4,31	6,68	14,66	10,53	12,75	8,92
Ünye	6,53	4,45	6,64	14,24	10,13	10,83	9,26
Fatsa	6,56	4,38	6,88	14,61	10,26	10,85	8,58
Samsun	6,79	4,40	6,73	14,94	9,97	11,79	9,05
Terme	6,94	4,39	6,77	15,17	10,23	10,84	9,24
Bafra	6,73	4,33	6,57	14,61	10,59	12,37	9,72
Trabzon	6,57	4,31	6,35	14,34	12,46	11,49	8,66
Rize	6,42	2,98	6,41	14,74	9,17	10,83	8,77
Doğu Toplam	6,68	4,43	6,77	14,62	12,26	11,99	9,13
Düzce	6,70	4,30	6,51	13,46	10,44	11,50	9,06
Sakarya	6,55	4,25	6,49	14,04	10,45	11,67	9,28
Akyazı	6,42	4,26	6,61	13,88	10,49	14,56	9,26
Kastamonu	6,71	5,31	6,33	16,99	9,32	11,25	8,60
İstanbul	0,00	0,00	0,00	14,03	9,99	0,00	0,00
Batı Toplam	6,63	4,28	6,50	13,83	10,19	11,91	9,18
Genel Toplam	6,66	4,37	6,69	14,20	11,41	11,95	9,15
Kaynak: Giresun Ticaret Borsası, http://www.giresuntb.org.tr/FindikBorsaVerileri Erişim tarihi: 28.01.2018							

⁴⁸ Kasım 2017 sonuna kadar

Tablo 20- 09 Ocak 2018 Tarihinde Ticaret Borsalarında İlan Edilen Fındık Fiyatları (TL)

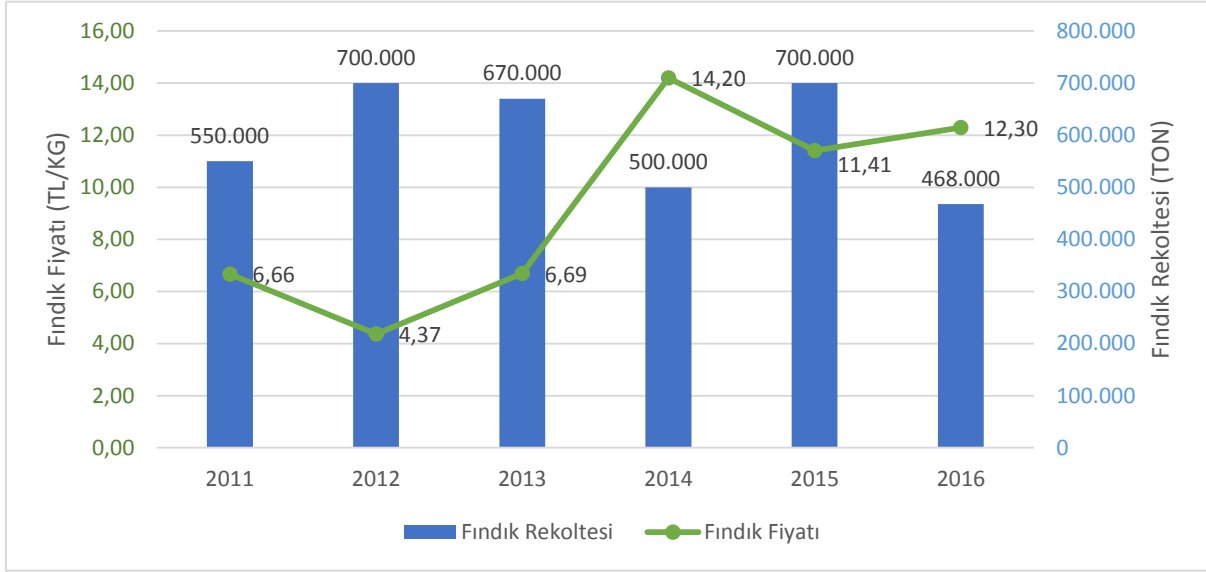
İl/ İlçe	En Düşük	En Yüksek
Akçakoca	9,04	10,00
Çarşamba	9,00	10,00
Düzce	9,04	10,00
Fatsa	9,00	10,00
Giresun	10,27	10,75
Kocaeli	9,04	10,00
Ordu	9,00	10,00
Sakarya	9,04	10,00
Samsun	9,00	10,00
Terme	9,00	10,00
Trabzon	9,00	10,00
Ünye	9,00	10,00

Kaynak: <https://www.findiktv.com/findik-fiyatları.html> Erişim tarihi: 09.01.2018

Yukarıda reelte tahminine yönelik değerlendirmede de yer veriliği üzere, fındığın fiyatına ilişkin beklentileri şekillendirmesi ve dolayısıyla fındık fiyatına doğrudan etki etmesi itibariyle fındık reeltesi oldukça önem arz etmektedir. Aşağıdaki şekilde fiyat ve reelte arasındaki ilişki açıkça görülmektedir. 2011- 2016 döneminde reeltenin bir önceki yıla göre düştüğü her yıl fındık fiyatlarında önceki yıla göre artış yaşanmış, aynı şekilde reeltenin bir önceki yıla göre arttığı her yıl da ise fındık fiyatlarında önceki yıla göre düşüş gözlemlenmiştir. Dolayısıyla reelte açık şekilde fındık fiyatlarının yönünü tayin eden unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir başka ifade ile bir üretim yılı içinde fındık fiyatlarının artması veya azalmasını fındık reeltesi tayin ederken, bu artış veya azalışın ne nispette olacağını ise başta yurtdışı talep olmak üzere diğer faktörler ve beklentiler belirlemektedir.

Bunun dışında TZOB tarafından, 2014 yılında don olayı sebebiyle fiyatların 17,50 TL/kg seviyelerinde olduğu, içinde bulunduğumuz yıl itibariyle reeltenin 2014 yılındakinden %7 daha az olmasına rağmen fiyatların o yıla göre %50 daha düşük olduğu ifade edilmiştir.

Şekil 5- Fındık Rekoltesi ile Fiyat Arasındaki İlişki

II.2.3 Fındık Piyasasında Maliyeti Fiyat İlişkisi

Fındık piyasasındaki sorunları daha iyi anlamının gereklerinden biri fındık maliyetleri ile fiyatları arasındaki ilişkiye daha yakından bakmaktır. Bu tür bir incelemeyi üretim zincirinin farklı kademeleri arasında ayrıma giderek yapmak daha faydalı olacaktır. Bu bakımdan raporun bu bölümünde öncelikle üretim zincirinin ilk aşaması olan üreticilerle tüccar/alıcılar arasındaki kabuklu fındık alımına ilişkin üretim maliyetleri ve fiyatlar irdelenecektir. Ardından benzer bir inceleme pazarın ihracat aşaması için yapılacaktır.

II.2.3.1. Üretici Bakımından: Kabuklu Fındık Fiyat Maliyet İlişkisi

Yeni fındık stratejisi ile her ne kadar zaman zaman TMO'nun⁴⁹ ve FİSKOBİRLİK'in⁵⁰ müdahale alımları olsa da, kabuklu fındık fiyatlarının genellikle ticaret borsalarında belirlendiği görülmektedir. Aşağıdaki tabloda 2013-2016 döneminde Ordu ve Giresun Ticaret Borsalarında oluşan ortalama tombul kabuklu fındık fiyatları (TL/Kg) yer verilirken Şekil 6'da 2009-2016 yılları arasında ülkemizdeki kabuklu fındığın ortalama alım fiyatı gösterilmiştir.

⁴⁹TMO; 2006–2007 sezonunda 163 bin ton, 2007–2008 sezonunda 163 bin ton (67 bin ton FKB), 2008–2009 sezonunda 368 bin ton olmak üzere toplamda 694 bin ton alım yaparak karşılığında net olarak 2,96 milyar TL ödemede bulunmuştur. 2008–2009 sezonunda 801 bin tonluk rekoltenin %46'sı alıma tabi tutularak Cumhuriyet tarihinin en yüksek müdahalesi gerçekleştirilmiştir.

⁵⁰ FİSKOBİRLİK 2015/16 sezonunda 2.287 ton fındığı 10 ile 13 TL bandından satın almıştır. 2016/17 sezonunda dönem başından 09.02.2017 tarihine kadar ortalama 10,00-13,25 TL'den 3430 ton ürün alımı yapmıştır

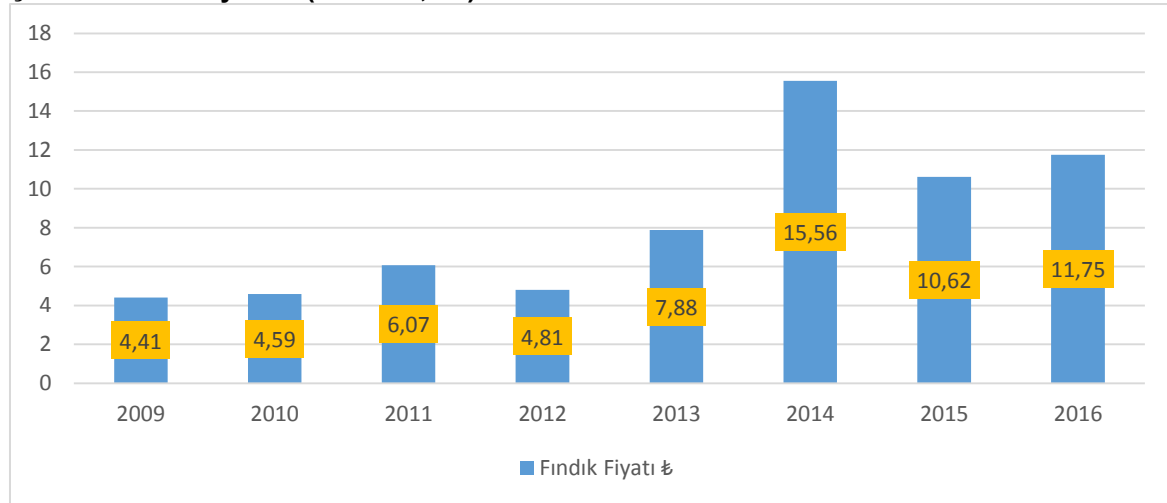

Tablo 21- Ordu ve Giresun Ticaret Borsalarında Oluşan Ortalama Tombul Kabuklu Fındık Fiyatları (TL)

	2013		2014		2015		2016		2017	
	Giresun	Ordu	Giresun	Ordu	Giresun	Ordu	Giresun	Ordu	Giresun	Ordu
Ocak	4,92	4,39	6,75	6,50	15,16	14,03	11,18	11,56	12,91	-
Şubat	4,86	4,29	6,49	6,50	17,78	14,94	10,70	10,57	12,26	-
Mart	4,93	4,33	6,48	6,20	17,23	16,57	10,39	9,82	11,24	-
Nisan	4,96	4,23	8,94	6,50	-	17,20	9,71	9,46	-	-
Mayıs	5,02	4,64	10,55	9,40	-	17,65	10,38	8,75	-	-
Haziran	5,87	5,52	-	9,80	-	18,30	-	9,37	-	-
Temmuz	-	5,49	-	9,90	-	18,36	-	8,60	-	-
Ağustos	-	5,82	11,76	10,30	-	15,99	14,81	9,46	-	-
Eylül	6,68	6,05	14,32	12,57	12,18	11,77	15,05	13,06	-	-
Ekim	7,11	6,50	14,72	13,81	13,34	11,12	13,46	13,10	9,88	-
Kasım	7,09	6,32	14,57	13,58	14,28	12,09	12,48	11,66	10,09	-
Aralık	6,77	6,19	14,39	13,65	12,47	12,66	12,57	11,18	10,30	-

Kaynak: Giresun ve Ordu Ticaret Borsası aylık bültenlerinden derlenmiştir.

Şekil 6- Fındık Fiyatları (Kabuklu, TL)

Raporun önceki bölümlerinde belirtildiği üzere, fındık üretimi genellikle küçük ölçekli arazilerde ve modern tarım tekniklerinden yoksun biçimde gerçekleştirilmektedir. Bu durum fındık üretimindeki maliyet kalemleri içinde işgücü oranının artmasına neden olmaktadır. Fındığın gerek yetiştirme masraflarında ve gerekse hasat masraflarında en büyük kalem işgücü maliyetidir. İşçilik maliyetlerini, gübre ve kireç gibi yetiştirme maliyetleri ile nakliye ve ekipman gibi hasat masrafları takip etmektedir. Bir örnek teşkil etmesi bakımından Giresun İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü tarafından hazırlanan dekar başına 2017 yılı fındık toplam maliyet çizelgesine aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.

Tablo 22- Giresun İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü 2017 Yılı Fındık Maliyet Çizelgesi (Maliyet /Dekar)

MASRAF ÇEŞİTLERİ	BİRİMİ	MIKTARI	BİRİM ÜCRETİ	TUTARI
A-YETİŞTİRME ŞARTLARI				
1- Budama, Sürgün Kesimi ve Taşıma İşçiliği	İş Gücü	⊗	⊗	⊗
2- Kireç Uygulaması ve Taşıma İşçiliği				
a- Kireç Bedeli	Kg	⊗	⊗	⊗
b- Kireç Uygulama İşçiliği	İş Gücü	⊗	⊗	⊗
3- Gübre ve Gübreleme Masrafı				⊗
a- Çiftlik Gübresi Bedeli	Kg	⊗	⊗	⊗
b- Çiftlik Gübresi İşçiliği	İş Gücü	⊗	⊗	⊗
c- Kompoze Gübre Bedeli	Kg	⊗	⊗	⊗
d- Kompoze Gübre İşçiliği+Nakliye	İş Gücü	⊗	⊗	⊗
e- Azotlu Gübre Bedeli	Kg	⊗	⊗	⊗
f- Azotlu Gübre İşçiliği+Nakliye	İş Gücü	⊗	⊗	⊗
4- İlaçlama Masrafı				
a- İlaç Bedeli	TL	⊗	⊗	⊗
b- İlaçlama İşçiliği	İş Gücü	⊗	⊗	⊗
5- Diğer İşçilik	İş Gücü			
6- Yetiştirme Masrafları Toplamı				⊗
7- YETİŞTİRME MASRAFLARI GENEL TOPLAMI	TL			⊗
B- HASAT MASRAFLARI				
1- Hasat Öncesi Ocak Altı Temizliği	İş Gücü	⊗	⊗	⊗
2- Fındık Toplama İşçiliği	İş Gücü	⊗	⊗	⊗
3- Harmana Taşıma İşçiliği	İş Gücü	⊗	⊗	⊗
4- Harmanlama Masrafı				
a- Harmanlama İşçiliği	İş Gücü	⊗	⊗	⊗
b- Diğer Harmanlama Masrafları (Bekçilik, Patoz vs.)	TL		⊗	⊗
5- Pazarlama Masrafları	TL		⊗	⊗
6- Diğer Masraflar (Alet, Ekipman vs.)	TL		⊗	⊗
7- Hasat Masrafları Toplamı				⊗
8- HASAT MASRAFLARI GENEL TOPLAMI	TL			⊗
9 Sermaye Faizi (Toplam Masrafın %2,5)				⊗
C- MASRAFLAR GENEL TOPLAMI	TL			⊗
D- GENEL YÖNETİM GİDERLERİ (%3)	TL			⊗
E- TESİS MASRAFLARI AMORTİSMAN PAYI	TL		⊗	⊗
F- ÜRETİM MASRAFLARI GENEL TOPLAMI (C+D+E+F)	TL			⊗
• YAN GELİRLER				
Destekleme Gelirleri	TL			⊗
Odun Geliri	Kg	⊗	⊗	⊗
Ot Geliri	Kg	⊗	⊗	⊗
Diğer Gelirler (Meyve vs.)	TL	⊗	⊗	⊗
YAN GELİRLER TOPLAMI	TL			⊗
Kaynak: Giresun İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü				

MASRAF (Toplam Masraf-Yan Gelirler)= ⊗

İşbu sektör raporu kapsamında Giresun ili için hesaplanan maliyetlere benzer çalışma fındık tarımının gerçekleştirildiği 16 ilin il tarım müdürlüklerinin tamamından talep edilmiştir. Buna göre söz konusu iller için yıllar itibariyle dekar başına oluşan fındık üretim maliyetlerine aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.

Tablo 23- Dekar Başlı Toplam Maliyetler (TL)

	2013	2014	2015	2016	2017
Artvin ⁵¹	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗
Düzce ⁵²	⊗	⊗	⊗	⊗	-
Giresun	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗
Kocaeli	⊗	⊗	⊗	⊗	-
Ordu	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗
Rize	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗
Samsun ⁵³	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗
Sinop	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗
Trabzon	-	⊗	-	⊗	⊗
Zonguldak	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗
Bartın	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗
Gümüşhane	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗
Bolu ⁵⁴	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗
Tokat	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗
Kaynak: İl Tarım Müdürlükleri					

2017 verilerine göre, fındık maliyeti en yüksek olan il Giresun olurken, maliyetin en düşük olduğu il ise Samsun olarak görülmektedir. Maliyetlere ilişkin dikkat çeken bir nokta, 2016 yılı maliyetleri ile 2017 yılı maliyetleri kıyaslandığında 2017 yılında Giresun ve Ordu iline ilişkin maliyetler bir önceki yıla göre yaklaşık 2 kat artarken, Samsun'un maliyetlerinde kayda değer bir düşüşün yaşanmış olmasıdır. Fındık üretim maliyetlerinin hesaplamasındaki temel ölçütlerden biri de hiç şüphesiz dekar başına verimliliklerdir. Maliyeti belirleyen faktörlerin başında ise arazi yapısı gelmektedir. Bu alanda yapılması gereken ilk ve önemli tespit ülkemizde fındık üretiminin düşük verimlilik ile yapılması ve bu durumun fındık üretim maliyetlerini arttırmasıdır. Geleneksel ve emek yoğun tarım yöntemleri, yaşlı fındık ocakları, başta küllenme

⁵¹ Artvin İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğünden gelen cevabi yazıda veriler, ilçe bazında gönderilmiştir. Söz konusu verilerin ortalaması raportörler tarafından alınarak il bazında değerlendirme yapmak amacıyla kullanılmıştır.

⁵² Düzce İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğünden gelen cevabi yazıda 2017 yılı maliyet çizelgesinin hâlihazırda yayınlanmadığı ifade edilmiştir.

⁵³ Samsun İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğünden gelen cevabi yazıda veriler ilçe bazında gönderilmiştir. Söz konusu verilerin ortalaması raportörler tarafından alınarak il bazında değerlendirme yapmak amacıyla kullanılmıştır.

⁵⁴ Bolu İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğünden gelen cevabi yazıda veriler, Mudurnu ilçesi için gönderilmiştir.

olmak üzere hastalıklarla mücadelede yetersiz kalınması fındık verimliliğini düşüren en önemli nedenlerdir. Aşağıdaki tabloda ülkemizde fındık alanlarındaki verimlilik yıllar itibarıyla gösterilmiştir.

Tablo 24- İl Bazında Fındık Ekiliş, Üretim ve Verimi

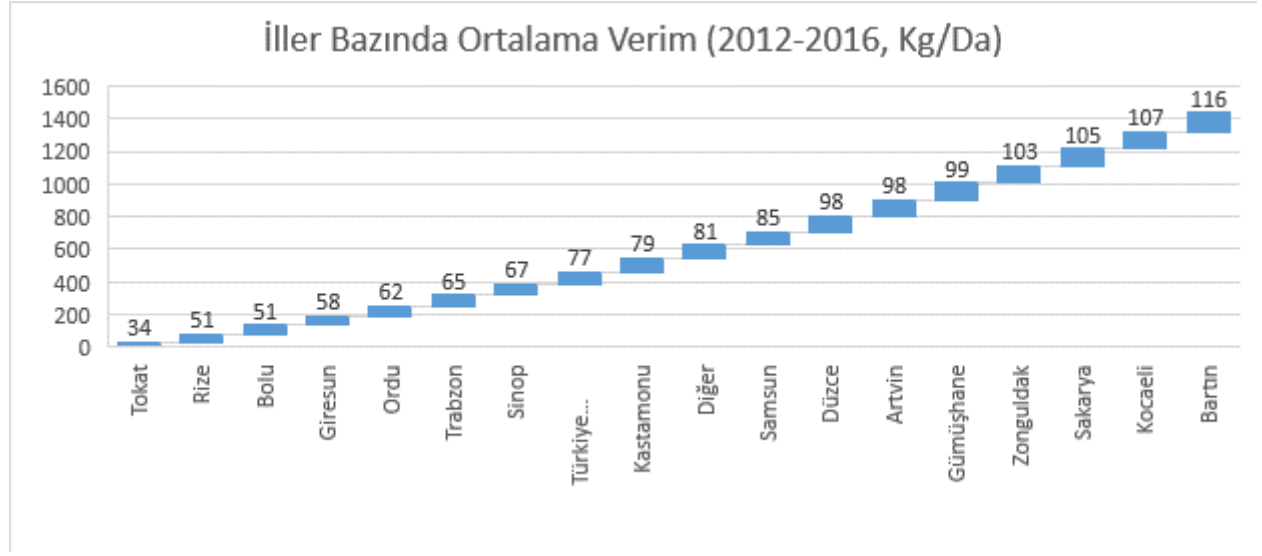
	2012			2013			2014			2015			2016		
	Üretim (Ton)	Dikim Alanı (ha)	Verim (Kg/da)	Üretim (Ton)	Dikim Alanı (ha)	Verim (Kg/da)	Üretim (Ton)	Dikim Alanı (ha)	Verim (Kg/da)	Üretim (Ton)	Dikim Alanı (ha)	Verim (Kg/da)	Üretim (Ton)	Dikim Alanı (ha)	Verim (Kg/da)
Giresun	101.532	121.773	83	81.342	117.729	69	25.327	117.137	22	101.014	117.111	86	37.591	117.087	32
Ordu	145.353	227.119	64	178.357	227.183	79	84.874	227.183	37	197.005	227.183	87	93.030	227.092	41
Samsun	88.392	88.341	100	69.392	89.594	77	65.011	89.594	73	94.975	90.623	105	67.855	93.608	72
Trabzon	58.767	64.544	91	44.537	65.485	68	31.065	65.432	47	47.283	65.350	72	28.978	65.553	44
Sinop	1.024	1.665	62	1.112	1.676	66	1.078	1.676	64	678	802	85	483	800	60
Rize	1.633	3.558	46	1.377	3.610	38	1.122	3.607	31	3.757	3.607	104	881	2.538	35
Artvin	9.414	11.3022	83	14.420	8.850	163	9.346	8.665	108	6.894	8.665	80	5.022	8.694	58
Düzce	81.278	62.706	130	48.295	62.706	77	56.306	62.685	90	3.433	2.802	123	1.921	2.812	68
Sakarya	118.057	69.082	171	64.540	72.175	89	84.865	72.173	118	1.425	1.701	84	1.080	1.701	63
Zonguldak	25.890	23.418	111	19.105	23.591	81	30.148	23.591	128	68.257	62.685	109	54.493	62.685	87
Kocaeli	10.524	8.436	125	8.531	8.016	106	7.323	7.966	92	75.254	72.598	104	77.279	72.797	106
Kastamonu	4.993	7.463	67	5.102	7.473	68	4.231	7.471	57	19.233	23.591	82	28.428	23.618	120
Bartın	7.016	4.102	171	5.684	6.000	95	6.688	6.000	111	9.092	8.062	113	7.033	7.981	88
Gümüşhane	903	825	110	876	837	105	878	822	107	7.783	7.471	104	5.769	8.226	70
Bolu	0	0	0	0	0	0	364	1.089	33	6.203	6.000	103	7.153	5.937	120
Tokat	0	0	0	0	0	0	506	2.752	18	1.443	1.089	133	228	1.201	19
Diğer	5.224	7.053	74	6.330	7.219	88	2.868	3.299	87	2.272	3.287	69	2.743	3.115	88
TOPLAM	660.000	701.407	94	549.000	702.144	78	412.000	701.141	59	646.001	702.627	92	419.967	705.445	60

Kaynak: <http://www.tmo.gov.tr/Upload/Document/findiksektorraporu2016.pdf>

Söz konusu verimlilik rakamları ile Türkiye dekar başına üretim konusunda ABD ve Gürcistan gibi üretici ülkelerin oldukça gerisinde kalmaktadır. 2012-2016 yılları arasında Türkiye’de dekar başına fındık verimi ortalaması 77 kg’dır. FAO’ya göre 2010-2014 yılları arasında dekara fındık verimi Türkiye’de 107 kg iken ABD’de 285 kg, Gürcistan’da 184 kg, İtalya’da 151 kg ve İspanya’da 110 kg’dır. Türkiye’nin fındık veriminde yıllara göre önemli dalgalanmalar da görülmektedir. İklim şartları, gerekli kültürel işlemlerin yeterince yapılmaması ve fındık bitkisinde görülen periyodisite gibi etkenler verimdeki dalgalanmayı artırmaktadır⁵⁵. Fındık bahçelerinin genelde yaşlı, ocakların ise sık dikili olmasından dolayı Trabzon, Giresun ve Ordu illerindeki verim seviyesi; Kocaeli, Sakarya ve Düzce illerinin verim seviyesine göre daha düşüktür. Sakarya ve Düzce illerindeki üreticilerin işletme büyüklükleri ve verim düzeylerinin daha yüksek olması nedeniyle bu bölgedeki dikim alanları hızla artmaktadır. Aşağıda yer verilen grafik Doğu Karadeniz ile Batı Karadeniz arasındaki farklılığı açık biçimde göstermektedir.

⁵⁵ <http://www.tmo.gov.tr/Upload/Document/findiksektorraporu2016.pdf> s. 4.

Şekil 7- İller Bazında Ortalama Verim (Kg/Da)

Kaynak: Raportörlerce yapılan hesaplamalar.

Aşağıdaki tabloda ise il tarım müdürlüklerinden elde edilen fındık üretim maliyetleri ve TÜİK'in açıkladığı verimlilik rakamlarından hareketle, yıllar içinde iller itibariyle kg başına fındık üretim maliyetleri gösterilmektedir.

Tablo 25- 1 Kg Fındık Üretim Maliyeti (TL)

	2013	2014	2015	2016	2017
Artvin	⊗	⊗	⊗	⊗	-
Düzce	⊗	⊗	⊗	⊗	-
Giresun	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗
Kocaeli	⊗	⊗	⊗	⊗	-
Ordu	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗
Rize	-	⊗	⊗	⊗	⊗
Sakarya	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗
Samsun	⊗	⊗	⊗	⊗	-
Sinop	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗
Trabzon	-	⊗	⊗	⊗	⊗
Zonguldak	⊗	⊗	⊗	⊗	-
Bartın	⊗	⊗	⊗	⊗	-
Gümüşhane ⁵⁶	⊗	⊗	⊗	⊗	-
Tokat	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗

Kaynak: İl Tarım Müdürlüklerinden Gelen Veriler

Öte yandan fındık maliyetlerine ilişkin değerlendirilmesi gereken bir başka nokta fındığa yönelik kamu desteklemeleridir. Fındık üretimine izin verilen ruhsatlı alanlardaki üreticilere, fındık müdahale alımının ortadan kaldırılması sürecinde

⁵⁶ Gümüşhane, Zonguldak, Giresun için en yüksek ve en düşük üretim maliyetlerinin ortalaması alınmıştır.

üreticilerin olumsuz fiyat hareketlerinden korunması amacıyla alan bazlı gelir desteği verilmiştir. GTHB verilerine göre programın uygulandığı 8 yılın sonunda üreticilere toplam 6 milyar TL destekleme ödemesi yapılmıştır⁵⁷. Alan bazlı destekleme ödemeleri 2009 yılında başlamış ve fındıkta alan bazlı gelir desteği, 2009, 2010, 2011 ve 2012 yıllarında dekara 150 TL, 2013 yılında 160 ve 2014, 2015 ve 2016 yıllarında da 170 lira olarak uygulanmıştır. Yine GTHB verilerine göre, fındık üreticilerine ödenen desteklemeler ile yıllara göre değişmekle beraber üretim maliyetinin %82 - 42'si karşılanmaktadır. Destekleme ödemeleri genellikle Mart ayında yapılmakta olup, bu ödemeler üreticiler tarafından üretim masraflarının (gübreleme, ot biçimi, hasat vb.) karşılanmasında kullanılmakta ve üreticilerin karlılığını artırmaktadır. Aşağıda yer verilen tabloda gerçekleşen destekleme tutarlarının TÜİK'in açıkladığı dekar başına kg cinsinden verimliliğe bölünmesiyle kg başı destekleme tutarına ulaşılmıştır.

Tablo 26- Kg Başına Destekleme Tutarı (TL)

	2012	2013	2014	2015	2016
Giresun	1,8	2,3	7,7	2,0	5,3
Ordu	2,3	2,0	4,6	2,0	4,1
Samsun	1,5	2,1	2,3	1,6	2,4
Trabzon	1,6	2,3	3,6	2,4	3,9
Sinop	2,4	2,4	2,7	2,0	2,8
Rize	3,3	4,2	5,5	1,6	4,9
Artvin	1,8	1,0	1,6	2,1	2,9
Düzce	1,2	2,1	1,9	1,4	2,5
Sakarya	0,9	1,8	1,4	2,0	2,7
Zonguldak	1,4	2,0	1,3	1,6	2,0
Kocaeli	1,2	1,5	1,8	1,6	1,6
Kastamonu	2,2	2,4	3,0	2,1	1,4
Bartın	0,9	1,7	1,5	1,5	1,9
Gümüşhane	1,4	1,5	1,6	1,6	2,4
Bolu	0,0	0,0	5,2	1,7	1,4
Tokat	0,0	0,0	9,4	1,3	8,9
Diğer	2,0	1,8	2,0	2,5	1,9
Türkiye Ortalama	1,6	2,1	2,9	1,8	2,8
Kaynak: Raportör Hesaplamaları					

Aşağıda yer verilen tablo ve grafikte ise yukarıda hesaplanan üretim maliyeti, destekleme tutarı ve fiyat tutarlarından hareketle fındık üretiminin gerçekleştirildiği illerde fiyat- net maliyet ilişkisi gösterilmiştir. Görüldüğü üzere fındık üretim maliyetleri yıldan yıla ve illere göre ciddi değişiklikler göstermektedir. Fındık üretim maliyetlerinin yıldan yıla değişiklik göstermesinin temel sebepleri iklim, yağış miktarı ve yağış türü

⁵⁷ GTHB tarafından gönderilen bilgiler.

olurken; illere göre değişiklik göstermesinin temel sebepleri ise arazi eğimi, toprak verimliliğidir.

Kocaeli ve Zonguldak fındık üretimi yapan diğer illere göre üretimi daha ucuza mal edebilirken, Trabzon, Giresun ve Rize arazi yapısı sebebiyle daha yüksek maliyetlere katlanmak zorundadır. Fındık üretimi maliyet kalemleri arasında en yüksek gideri işçilik oluşturmaktadır.

Son olarak aşıağıda yer alan Tablo 27’de fındık üretiminin gerçekteşirildiği başlıca illerde fındık fiyatı net maliyet ilişikisi incelenmiştir. Dikkat çeken ilk husus yıllar itibariyle özellikle fındık üretim maliyetlerinden ve fiyatından kaynaklı önemli bir dalgalanma olduğudur. Bununla birlikte, 2016 yılı verileri çerçevesinde değerlendirildiğinde, Batı Karadeniz’de yer alan illerdeki fiyat ile net maliyet arasındaki farkın Doğu Karadeniz’de yer alan illerden açık biçimde daha yüksek olduğu görölmektedir.

Tablo 27- Fındık Fiyat ve Net Maliyet İlişkisi (TL)⁵⁸

	2013					2014					2015				
	Fiyat	Maliyet	Kg Başına Destek	Net Maliyet	Fiyat-Net Maliyet	Fiyat	Maliyet	Kg Başına Destek	Net Maliyet	Fiyat-Net Maliyet	Fiyat	Maliyet	Kg Başına Destek	Net Maliyet	Fiyat-Net Maliyet
Düzce	6,51	⊗	1,48	⊗	⊗	13,46	⊗	2,42	⊗	⊗	10,44	⊗	1,4	⊗	⊗
Sakarya	6,49	⊗	1,41	⊗	⊗	14,04	⊗	1,41	⊗	⊗	10,45	⊗	0,95	⊗	⊗
Samsun	6,73	⊗	1,52	⊗	⊗	14,94	⊗	2,93	⊗	⊗	9,97	⊗	1,4	⊗	⊗
Ordu	6,68	⊗	1,7	⊗	⊗	14,66	⊗	1,7	⊗	⊗	10,53	⊗	1,36	⊗	⊗
Giresun	7,22	⊗	1,6	⊗	⊗	14,68	⊗	1,7	⊗	⊗	10,86	⊗	1,49	⊗	⊗
Trabzon	6,35	⊗	3,61	⊗	⊗	14,34	⊗	3,61	⊗	⊗	12,46	⊗	2,17	⊗	⊗

Kaynak: İl bazında İl Tarım Müdürlüklerinden derlenen verilerden oluşturulmuştur

* Trabzon için 2013 yılı verim rakamlarına erişilemediğinden yaklaşık değer olarak 2014 yılı kg başına destekleme tutarları baz alınmıştır

	2016				
	Fiyat	Maliyet	Kg Başına Destek	Net Maliyet	Fiyat-Net Maliyet
Düzce	11,50	⊗	2,5	⊗	⊗
Sakarya	11,67	⊗	2,7	⊗	⊗
Samsun	11,79	⊗	2,4	⊗	⊗
Ordu	12,75	⊗	4,1	⊗	⊗
Giresun	12,05	⊗	5,3	⊗	⊗
Trabzon	11,49	⊗	3,9	⊗	⊗

⁵⁸ Fiyatlara ilişkin bilgiler Giresun Ticaret Borsasının “Sezonlara Göre Gerçekleşen Hazır Müstahsil Satışı Kabuklu Fındık” verilerinden derlenirken, maliyet hesaplanırken İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüklerinden gelen bilgiler kullanılmıştır. Fındık üretiminin en yüksek olduğu 6 ilin verilerine yer verilmiştir.

II.2.3.2. Alıcılar Bakımından: Fındık İhracatında Fiyat-Maliyet İlişkisi

Üretici bakımından fındık maliyeti ile fiyatı arasındaki ilişkiye dair yukarıda yer verilen tespitlerin ardından bu bölümde alıcılar bakımından (kırıcılar, işleme fabrikaları ve ihracatçılar) maliyet – fiyat ilişkisine daha yakından bakılacaktır. Bu bakımdan tedarik zincirinde levant kalite⁵⁹ kabuklu fındığın üreticilerden 11 TL'den satın alındığı varsayımında, fındıkların sert meyve kabuğundan çıkarılması (kırma işlemi) sonrasında elde edilen iç fındık fiyatlarına aşağıda yer verilmiştir.

Tablo 28- Levant Kalite İçin Kabuklu Fındığın 11 TL Olduğu Varsayımında İç Fındık Fiyatı (TL/KG)

Buruşuk	19.00
9-11mm	20-20.50
11-13mm	23.00
13-15mm	23.25
14-16mm	23.50
Kaynak: Teşebbüslerden Gelen Bilgiler	

Görüldüğü üzere, 2016 yılı fiyatları çerçevesinde, üretim ve kırma ilişkin maliyetler dâhil olmak üzere ülkemizde ihracata uygun iç fındık fiyatı ortalama 20 -23,50 TL/KG olmaktadır. Aşağıda tabloda ise iç fındığın kavrulmasına ilişkin maliyetlere ve kavrulmuş fındık fiyatına yer verilmektedir. Teşebbüslerden gelen hesaplamalar 13-15 mm iç fındık fiyatları üzerinden yapılmıştır:

Tablo 29- 13-15 mm Fındık İçin Maliyet Fiyat Hesaplaması

	Tutar (TL)
13-15 mm iç fındık hammadde fiyatı	≈
% 10 Fire Kaybı (Nem ve Zar)	≈
Kavurmadan seçilen (%5-6 oranında) Çıkarım fiyat farkı kaybı	≈
İşçilik, LNG Gaz, Kavurma Fırın Analiz, Yardımcı Mlz. ve Ambalaj Mlz.	≈
% 1 Kar Marjı	≈
13-15 mm Kavrulmuş Fındık 1 kg Satış Fiyatı	≈
Kaynak: Teşebbüslerden Gelen Bilgiler (Güncel fındık verileri esas alınmıştır.)	

⁵⁹ Giresun kalite fındığın üretim bölgesi dışında kalan bölgelerde üretilen tüm fındıklara verilen ortak isimdir. Yetiştirildiği yere göre Levant Akçakoca, Levant Ordu, Levant Trabzon ve Levant Samsun olarak isimlendirilen bu fındıklar Giresun kalite fındıklardan daha az yağ oranı içermesine rağmen diğer ülkelerde yetiştirilen fındıklardan genellikle daha yüksek yağ oranına sahip olup, tat bakımından da üstün niteliktedirler.

Ülkemizin ihracat performans ve rakamlarına bu maliyet yapılarının arka planda olduğu bir zeminde bakmakta fayda bulunmaktadır. Konuya ilişkin olarak görüşlerine başvurulmuş sektördeki teşebbüsler, ihracatın çoğunluğunu çiğ iç fındık, kavrulmuş ve işlenmiş iç fındık, fındık püresinin oluşturduğunu; Türkiye’de faaliyet gösteren tesislerin bir kısmının doğrudan ihracat yapabilirken çoğunluğunun brokerlar aracılığıyla ihracat yaptıklarını belirtmişlerdir⁶⁰. Yine teşebbüslerce fındık kırma fabrikalarındaki işlemde sonra iç fındığın doğrudan ihracatının %8-8 kâr marjı ile yapıldığı, işleme maliyeti varsa bunun fındık fiyatının %8-8’i oranında olduğu ifade edilmiştir⁶¹. Aşağıda işbu inceleme çerçevesinde ülkemizdeki en büyük alıcı konumundaki teşebbüslerin son üç yıldaki fındık alım fiyatları ile ihraç fiyatları gösterilmektedir.

Tablo 30- Teşebbüslerin Fındık Alım ve İhraç Fiyatları⁶² (TL)

	2015			2016			2017		
	Kabuklu Fındık Alış Fiyatı	İç Fındık Alış Fiyatı	Fındık İhraç Fiyatı	Kabuklu Fındık Alış Fiyatı	İç Fındık Alış Fiyatı	Fındık İhraç Fiyatı	Kabuklu Fındık Alış Fiyatı	İç Fındık Alış Fiyatı	Fındık İhraç Fiyatı
⌘	15,20	30,10	34,83	10,70	25,80	28,23	10,36	22,65	30,01
⌘	16,20	29,20	30,06	10,40	21,20	23,40	9,26	20,93	23,01
⌘	15,60	30,09	37,48	10,80	22,40	28,67	10,62	23,18	29,85
⌘	15,10	27,80	31,93	10,65	21,80	20,56	10,83	21,99	22,04
⌘	13,18	30,05	33,01	10,93	20,77	25,74	10,94	21,21	28,97
⌘	12,35	24,18	-	11,96	22,12	-	11,22	21,83	-
⌘	14,40	30,41	32,66	11,01	22,44	23,48	10,40	21,55	24,37
⌘	14,86	30,83	31,78	10,99	21,30	24,66	10,76	21,37	23,99
⌘	15,05	30,70	36,80	10,65	21,50	27,00	10,19	20,83	28,95
⌘	13,00	28,44	25,33	-	22,66	19,78	-	19,58	20,03

Kaynak: Teşebbüslerden Gelen Bilgiler

Yukarıdaki tabloda yer verildiği üzere kabuklu fındık alış fiyatı ile iç fındık alış fiyatları arasında önemli bir farklılığın olduğu dikkat çekmektedir. Bu farklılığın, kabuklu fındıktan iç fındık elde edilmesi aşamasında uygulanan fındıkların sert meyve kabuğundan çıkarılması (kırma işlemi), işçilik fire kaybı ve kar marjı gibi kalemlerden kaynaklandığı ifade edilmektedir. Öte yandan yine yukarıdaki tablodan yıllar itibariyle kabuklu ve iç fındık alım fiyatlarının düştüğü görülmektedir. Bununla birlikte alım fiyatlarında teşebbüsler arasındaki farklılıklar göze çarpmakta olup bunun toplanan

⁶⁰Teşebbüslerden gelen bilgiler.

⁶¹ Teşebbüslerden gelen bilgiler.

⁶² Fiyatlar kg bazında TL cinsindedir.

talebe bağılı olarak firmaların farklı dönemlerde farklı fiyatlar üzerinden piyasadan fındık alımı gerçekleştirilmelerinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Türkiye geneli itibariyle ele alındığında, ihraç sezonunda ortalama standart iç fındığın ihraç fiyatları ise aşağıdaki tabloda gösterilmektedir:

Tablo 31- İç Fındık İhracat Fiyatları

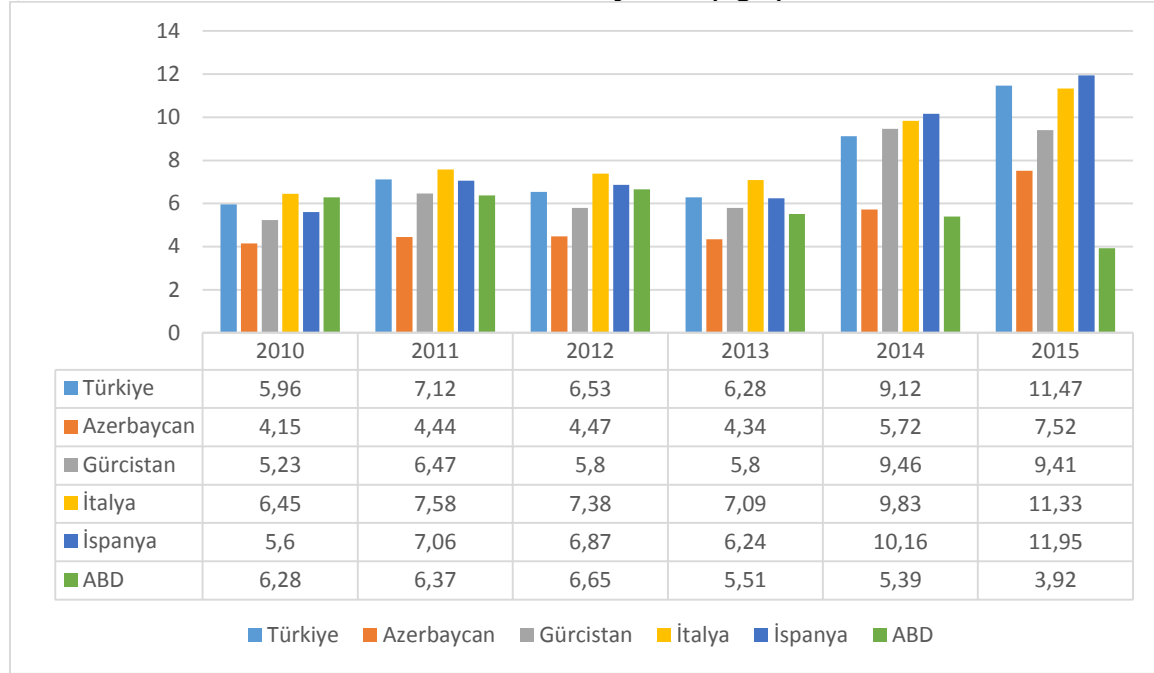
	Ürün Yılı	Miktar (Ton İç)	Tutar (\$)	Ort. Fiyat (\$/Kental)
2002-2003	2002	190.282	450.575.726	237
2003-2004	2003	223.562	916.449.109	410
2004-2005	2004	194.811	1.553.890.359	798
2005-2006	2005	240.840	1.967.518.077	817
2006-2007	2006	248.664	1.262.427.050	508
2007-2008	2007	207.289	1.589.547.748	767
2008-2009	2008	244.630	1.178.101.490	482
2009-2010	2009	213.141	1.343.910.079	631
2010-2011	2010	281.333	1.783.567.587	634
2011-2012	2011	229.628	1.819.725.808	792
2012-2013	2012	301.193	1.750.439.804	581
2013-2014	2013	267.642	1.981.441.719	740
2014-2015	2014	217.427	2.799.529.619	1.288
2015-2016	2015	249.682	2.280.112.658	913
2016-2017 ⁶³	2016	190.023	1.552.953.578	817

Kaynak: http://www.qiresuntb.org.tr/ihracat_urunyil.php

Görüldüğü üzere, 2016 yılı mahsulü fındık 2016-2017 sezonunda ortalama 8,17 USD/KG (1 Kental = 100 kg) üzerinden ihraç edilmiştir. Aşağıdaki tabloda fındık ihracatı yapan ülkelerin 2010-2015 yılları arasında ortalama fındık ihracat fiyatlarına yer verilmiştir.

⁶³ Mayıs 2017 itibariyle.

Şekil 8: Ülkelerin Ortalama Fındık İhracat Fiyatları (kg/\$)

Ülkemizdeki fındık hasadının diğer ülkelere göre daha erken gerçekleşmesi ve fındık fiyatının diğer üretici ülkelere göre daha erken açıklaması sebebiyle ülkemiz, dünya fındık fiyatını belirleyen ülke konumundadır. Buna bağlı olarak Türkiye'de açıklanan fındık fiyatı diğer üretici ülkelerce baz alınmaktadır. Bunun yanında ülkemiz yukarıdaki şekilden de görüleceği üzere en pahalı fındık satışını gerçekleştiren ülkelerdendir. Ancak fındık üretiminin büyük çoğunluğunun profesyonel olmayan küçük üreticiler tarafından yapılması oluşan fiyatların ne kadarının maliyet ne kadarının kâr oluşu tespitini zorlaştırmaktadır. Öncelikli olarak fındık maliyetinin % 65-70'ine tekabül eden işçilik maliyetlerinin tarımsal mekanizasyon yoluyla azaltılması ve fındık üretiminde verimliliğin artışı sağlayacak önlemler, üreticilerin gelirlerinde artış sağlayabileceği gibi ihraç fiyatlarının da daha rekabetçi noktalara çekilmesine katkı sunacaktır.

Bu noktada son olarak iç pazarda fındığın perakende satış fiyatlarına değinmekte de fayda görülmektedir. Zira anavatanı olmasına karşın ülkemizde fındık fiyatları perakende düzeyde yüksek olup buna bağlı tüketimi ise oldukça düşüktür. Ülkemizde diğer tarımsal ürünlerde de olduğu gibi, üreticiden nihai tüketiciye kadar defaten el değiştiren fındığın raf fiyatı üretici satış fiyatının 2-3 katı olabilmektedir. Yardımcı madde, ambalaj malzemesi, nakliye, depolama süresi, vergisel yükümlülükler, perakende ambalaj çeşitliliği, raf süresi, ödeme vadeleri ve pazarlama maliyetleri sebebiyle nihai kullanıcıya kadar maliyet önemli miktarda artmaktadır.

Bu kapsamda yapılan incelemeler, 23,50 TL/kg maliyeti olan levant fıncığın kavurma giderleri, fire, zar kaybı, işçilik vs. ilavesi ile 29.00-30.00 TL/kg civarında dökme brüt çuvalda paketli fiyattan peşin satılabildiđini⁶⁴; ödeme vadesine göre bu fiyatın 31.00 TL/kg'yi bulduğunu işaret etmektedir. Öte yandan, küçük paketler halinde market zincirlerine satılmak üzere hazırlandığında, aracı veya dağıtıcı maliyetleri, paketleme masrafı, ambalaj, nakliye ve vade farkı ilavesi ile fiyatın 36-37 TL/kg düzeyine ulaştığı; bu fiyattan distribütöre intikal eden fıncıkların üstüne %15-20 civarında dağıtıcı marjı, %25-30 market zincirlerinin kârı ve %8 KDV ilave edildiğinde kavrulmuş fıncığın markette raf fiyatınının 60 TL/kg civarına kadar yükseldiği ifade edilmiřtir⁶⁵.

II.3. Fındık SEKTÖRÜNE İLİşKİN KURUL KARARLARI

Kurulun bugüne kadar yürüttüğü incelemeler ve verdiği kararlar göz önüne alındığında Kurumun fıncık piyasasını en yakından takip eden kurumlardan biri olduğunu söylemek mümkün görünmektedir. Kurul, fıncık piyasasında faaliyet gösteren teşebbüslerin aralarında anlaşarak fıncık fiyatlarını birlikte belirledikleri ve fiyatları düşük tuttıkları iddialarına ilişkin olarak çok sayıda önaraştırma yürütmüştür. Yine, Kurulun, Rekabet Kurulundan İzin Alınması Gereken Birleşme ve Devralmalar Hakkında Tebliğ'deki (2010/4 sayılı Tebliğ) şartları taşıyarak izne tabi olan birleşme ve devralmaları incelediği kararları da bulunmaktadır. Aşağıda söz konusu kararların künyesine yer verilmektedir.

Tablo 32: Kurul Kararlarına İlişkin Bilgiler

Karar Tarih/Sayı	Türü	Taraflar	Konusu ve Sonucu
24.11.2016; (16-41)-- 683-M	Sektör Araştırması		Fındık piyasasına yönelik sektör incelemesi yapılmasına karar verilmiştir.
03.11.2016; (16-36)--615- 275	Önaraştırma (Resen)	Fındık Sektöründe Faaliyet Gösteren Teşebbüsler	Fındık alım piyasasında faaliyet gösteren teşebbüslerin anti-rekabetçi uygulamalar içerisinde buldukları iddiasına ilişkin olarak soruştırma açılmamasına karar verilmiştir.
23.03.2016; (16-11)--172- 77	Önaraştırma (Resen)	Fındık Sektöründe Faaliyet Gösteren Teşebbüsler	Fındık fiyatlarında yaşanan hareketliliğe dair Kuruma gelen başvuruların ve basında yer alan haberlerin 4054 sayılı Kanun'un 4. maddesi kapsamında soruştırma açılmamasına karar verilmiştir.

⁶⁴ Türkiye'de faaliyet gösteren tesisler tam kapasite ile çalıştığında ülkemizde üretilen tüm fıncığı 5 ayda kırabilecek, 7 ayda kavurabilecek kapasiteye sahiptir. Fındık sektöründe kapasiteler ihtiyaçtan çok fazladır bu yüzden teşebbüsler ortalama %1 kar ile çalışmaktadır.

⁶⁵ Teşebbüslerden gelen bilgiler.

08.01.2015; (15-02)--8-6	Devralma	Devralan: - Ferrero International S.A Devredilenler: - Oltan Gıda Maddeleri İhracat İthalat ve Ticaret Ltd. Şti - Oltan Fındık İşletmeleri Sanayi Ve Ticaret Ltd. Şti. - Oltan Fındık Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti. - Oltan Boyer S.A.S - Oltan Grout Limited	Oltan Gıda Maddeleri İhracat İthalat ve Ticaret Ltd. Şti, Oltan Fındık İşletmeleri Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti, Oltan Fındık Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti, Oltan Boyer Sas ve Oltan Grout Ltd.'nin sermayesinin ve oy hakkının %100'ünün Ferrero International S.A. tarafından devralınması işlemine izin verilmesine karar verilmiştir.
30.04.2014; (14-16)--291- -123	Önaraştırma (gizlilik talepli başvuru)	- Oltan Gıda Maddeleri İhracat İthalat ve Ticaret Ltd. Şti. - Poyraz Fındık Entegre San. ve Tic. A.Ş. - Durak Fındık San. ve Tic. A.Ş. - Yavuz Gıda San. ve Tic. Ltd. Şti.	Fındık piyasasında faaliyet gösteren teşebbüslerin fındık alım fiyatlarını birlikte belirlemek suretiyle 4054 sayılı Kanun'u ihlal edip etmediklerinin tespitine yönelik olarak 4054 sayılı Kanun'un 41. maddesi uyarınca şikayetin reddi ile soruşturma açılmamasına karar verilmiştir.
06.11.2012; (12-54)-- 1520--538	Önaraştırma (resen-gizlilik talepli başvuru)	- Oltan Gıda Maddeleri İhracat İthalat ve Ticaret Ltd. Şti. - Coşkuner Fındık Gıda Sanayi ve Tic. Ltd. Şti. - Yavuzlar Fındık Gıda San. ve Tic. Ulus. Taş. Ltd. Şti. - Çalıkoğlu Gıda San. ve Tic. Ltd. Şti. - Poyraz Poyraz Fındık Entegre San. ve Tic. A.Ş. - Durak Fındık San. ve Tic. A.Ş. - Yavuz Gıda San. ve Tic. Ltd. Şti. - Gürsoy Tarımsal Ürünler Gıda San. ve Tic. A.Ş. - Özgün Gıda San. ve Tic. Ltd. Şti.	Fındık piyasasında faaliyet gösteren teşebbüslerin fındık alım fiyatlarını birlikte belirlemeye yönelik davranışlarda bulunmak suretiyle 4054 sayılı Kanun'u ihlal edip etmediklerinin tespitine yönelik olarak 4054 sayılı Kanun'un 41. maddesi uyarınca şikayetin reddi ile soruşturma açılmamasına karar verilmiştir.
10.10.2012; (12-49)-- 1435--486	Önaraştırma	- Toprak Mahsulleri Ofisi	Toprak Mahsulleri Ofisinin fındık piyasasında yıkıcı fiyat uygulamak suretiyle 4054 sayılı Kanun'un 6. maddesine aykırı olarak hakim durumunu kötüye kullandığı iddiasını içeren başvuruya ilişkin 14.08.2008 tarihli ve 08-50/720-280 sayılı Kurul kararının, Danıştay 13. Dairesi tarafından verilen 16.04.2012 tarih ve 2009/29 E., 2012/731 K. sayılı karar ile iptal edilmesi üzerine konunun yeniden değerlendirilmesi.
09.08.2012;	Ortak Girişim	İşlem Tarafları: - Stelliferi Grubu	IF Mariano Stelliferi S.p.A kontrolündeki doğal fındık işinin sermayesinin ve oy

(12-41)-- 1245--401		- Ferrero International S.A.	haklarının %100'ünün ve yarı işlenmiş fındık işinin sermayesinin ve oy haklarının %49,9'unun Ferrero International S.A. tarafından satın alınması suretiyle ortak girişim oluşturulması işlemine izin verilmesi talebi; Bildirim konusu işlemin 4054 sayılı Kanun'un 7. maddesi ve bu maddeye dayanılarak çıkarılan 2010/4 sayılı "Rekabet Kurulundan İzin Alınması Gereken Birleşme ve Devralmalar Hakkında Tebliğ" kapsamında izne tâbi olduğuna; işlem sonucunda aynı Kanun maddesinde yasaklanan nitelikte hakim durum yaratılmasının veya mevcut hakim durumun güçlendirilmesinin ve böylece rekabetin önemli ölçüde azaltılmasının söz konusu olmaması nedeniyle işleme izin verilmesine karar verilmiştir.
16.05.2012; (12-26)--766- -219	Önaraştırma (gizlilik talepli başvuru)	- Fındık Yağı Üreticileri	Fındık yağı üreticilerinin aralarında anlaşmak suretiyle fındık yağı fiyatlarını belirledikleri iddiasına yönelik olarak 4054 sayılı Kanun'un 41. maddesi uyarınca soruşturma açılmasına gerek olmadığına, şikayetin reddine karar verilmiştir.
26.08.2010; (10-56)-- 1108--425	Önaraştırma	- İstanbul Halk Ekmek Un ve Unlu Maddeler Gıda San. Tic. A.Ş. - Toprak Mahsulleri Ofisi	Toprak Mahsulleri Ofisi'nin fındık satışında İstanbul Halk Ekmek Un ve Unlu Maddeler Gıda Sanayi Ticaret A.Ş.'ye özel indirim uyguladığı ve bu tür devlet desteklerinden yararlanan İstanbul Halk Ekmek Un ve Unlu Maddeler Gıda San. Tic. A.Ş.'nin haksız rekabete yol açtığı iddiasına yönelik olarak 4054 sayılı Kanun'un 41. maddesi uyarınca soruşturma açılmasına gerek olmadığına, şikayetin reddine karar verilmiştir.
14.08.2008; (08-50)--720- -280	Bilgi Notu	- Toprak Mahsulleri Ofisi	Toprak Mahsulleri Ofisi'nin fındık piyasasında yıkıcı fiyat uygulamak suretiyle 4054 sayılı Kanun'un 6. maddesine aykırı olarak hakim durumunu kötüye kullandığı iddiasına ilişkin olarak 4054 sayılı Kanun kapsamında herhangi bir işlem yapılmasına gerek olmadığına ve şikayetin reddine karar verilmiştir.
12.08.2004; (04-52)--707- -M	Bilgi Notu (42/2)	- Trabzon Ticaret Odası'nın dilekçesinin yer aldığı 22.7.2004 tarih, 112-28 sayılı Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü'nün başvurusu.	2001 ürünü fındıkların satışı için düzenlenen ihale şartnamesinde yüksek taban fiyat öngörülmesinin 4054 sayılı Kanun kapsamında bulunmadığına karar verilmiştir.
02.10.2003; (03-64)--777- -M	Bilgi Notu (42/2)	- Sabırlar Fındık İhracat Ltd. Şti. adına Genel Müdür Yardımcısı Hasan SABİR'in başvurusu.	Kişi başına düşen milli geliri 1500 ABD Dolarının altında olan illerde yapılacak yatırımlara sağlanması düşünülen teşvikler hakkında Sabırlar Fındık İhracat

			Ltd. Şti tarafından yapılan başvuru konusu uygulamanın 4054 sayılı Kanun kapsamında bulunmadığına karar verilmiştir.
--	--	--	--

Raporun bu bölümde ise konu ile ilgisi nedeniyle bazı Kurul kararlarının daha detaylı analizine yer verilmiştir.

09.08.2012 Tarih ve 12-41/1245-401 Sayılı Kurul Kararı

IF Mariano Stelliferi S.p.A kontrolündeki doğal fındık işinin sermayesinin ve oy haklarının %100'ünün ve yarı işlenmiş fındık işinin sermayesinin ve oy haklarının %49,9'unun FERRERO tarafından satın alınması suretiyle ortak girişim oluşturulması işlemine izin verilmesi talep edilmiştir. Söz konusu Kurul kararında;

-FERRERO'nun ürettiği ürünlerde fındık girdi olarak kullanıldığından Stelliferi Grubun üst pazarda faaliyet gösterdiği ve devralan teşebbüsün faaliyet alanı ile devre konu iş kolu arasında dikey ilişki olduğu kanaatine ulaşıldığı,

-Tarafların etkilenen pazarlardaki pazar paylarının oldukça düşük olduğu, fındık arzında her hangi bir sıkıntı yaşanmaması sebebiyle FERRERO'nun üst pazardaki faaliyetlerinin rakipleri üzerinde ayrıcalıklı bir konum yaratmayacağı ve rakiplerin hammaddeye erişimlerinin kısıtlanmayacağı

hususları dikkate alınarak işleme izin verilmesine karar verilmiştir.

10.10.2012 Tarih ve 12-49/1435-486 Sayılı Kurul Kararı

Başvuruda özetle; TMO'nun fındık piyasasında hâkim durumda olduğu, fındığı aldığı fiyatın çok altında satışa sunarak yıkıcı fiyat uyguladığı ve TMO'nun bu uygulamasının rakip firmaları pazar dışına itmek için girişilen bir fiyat rekabeti olduğu ve TMO'nun uyguladığı düşük fındık satış fiyatları nedeniyle fındık ticareti ile uğraşan Atıklar Tarım Ürünleri Sanayi Tic. Ltd. Şti.'nin satış yapamadığı ve zarar ettiği belirtilmiş, TMO'nun söz konusu uygulamasının 4054 sayılı Kanun'un 6. maddesini ihlal ettiği iddia edilerek gereğinin yapılması talep edilmiştir.

İlgili kararda; TMO'nun faaliyet alanına giren tarım ürünleri piyasasını düzenlediği ve bu piyasalardaki üreticileri oluşabilecek düşük fiyatlara, tüketicileri ise yüksek fiyatlara karşı korumayı amaçladığı, bu bakımdan TMO'nun amacının genel ekonomik bir faydanın yaratılması olduğu, TMO'nun piyasadaki eylemlerinin bu amaç dikkate alınmaksızın incelenmemesi gerektiği, zira Bakanlar Kurulu'nun kararıyla TMO'nun

findık piyasasını düzenleyici rolüne son verildiği, TMO'nun findık piyasasından çekilmesinin ekonomik bir nedenden ziyade bir politika tercihi sonucunda ortaya çıkan bir idari işlem olduğu belirtilmiştir. 4054 sayılı Kanun açısından TMO'nun teşebbüs olduğu ancak faaliyetlerine müdahale edilebilmesi olasılığından hareketle istisnai bazı durumlarda TMO'nun teşebbüs niteliğinde olmadığı kanaatine varılmıştır.

Kararda şikâyetin temelini oluşturan piyasa fiyatının altında satış yaparak yıkıcı fiyat uygulama iddiası, niyet ve hasat unsuru açılarından ele alınmıştır. Bu noktada önce TMO'nun amacına bakılmıştır. Başvuruda, şikâyet tarihinde TMO'nun 5,30-5,15 YTL/kg'den aldığı findıkları 3,00-4,40 TL/kg civarında fiyatlardan sattığı ifade edilmiştir. TMO'nun amacının tüketiciyi korumak olduğu bu yüzden maliyetinin altında fiyatlama yaptığı, pazarda faaliyet gösteren teşebbüslere zarar vermek amacını taşımadığı görülmüştür.

Diğer unsur olan hasat unsurunun varlığı açısından bakıldığında ise yıkıcı fiyat uygulamak suretiyle rakiplerin pazardan çıkarılıp tekrar fiyat artışı yapılması olasılığı değerlendirilmiş, Ancak TMO Ana Statüsü'nde yer alan TMO kuruluş amacının böyle bir ihtimali ortadan kaldırdığı görülmüştür. Hatta 233 sayılı Kamu İktisadi Teşebbüsleri Hakkındaki Kanun Hükmünde Kararname'nin 37. maddesi gereğince kuruluşlara ait fiyat ve tarifelere sosyal faydayı artırmak amacı ile Ekonomik İşler Yüksek Koordinasyon Kurulu'nca müdahale edilebileceği dikkate alındığında, TMO'nun böyle bir eylemi sonrası hasat imkanının bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

06.11.2012 Tarih ve 12-54/1520-538 Sayılı Kurul Kararı

İlgili şikâyet başvurusunun konusunu, OLTAN, Coşkuner Fındık Gıda Sanayi ve Tic. Ltd. Şti., YAVUZLAR ve Çalıkoğlu Gıda San. ve Tic. Ltd. Şti.'nin kendi aralarında anlaşmak suretiyle findık fiyatını düşük tuttukları, OLTAN'ın yukarıda adı geçen firmaların en büyüğü olduğu ve fiyat birlikteliğinde başı çektiği hususu oluşturmaktadır.

Bahse konu kararda;

- Dünya findık üretiminin ortalama %75'inin Türkiye'de gerçekleştirildiği ve Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının Çiftçi Kayıt Sistemine göre bu üretimin 38 ilde yapıldığı,
- Türkiye'de üretilen findığın %15-20 kadarı iç piyasada tüketildiği, %80-85'inin ise ihraç edildiği,

- 2006 yılına kadar fındık alım görevinin FİSKOBİRLİK tarafından yerine getirilirken 2006 yılında TMO'nun fındık alımı ile görevlendirildiği ve TMO'nun 2009 yılına kadar fındık alımını sürdürdüğü, bununla birlikte, TMO'nun piyasaları düzenlemek amacıyla stoklarında bulunan kabuklu fındıkları; arz fazlası olduğu dönemlerde yağ imalatına vererek yağ ve küspe olarak değerlendirdiği, arz açığı olduğu dönemlerde ise satış suretiyle piyasa ihtiyacını karşıladığı,

2012 yılında rekolte beklentisinin yüksek olması nedeniyle fındık ihtiyacının öncelikle üreticiden karşılanmasına imkân vermek için 02.07.2012 tarihi itibarıyla piyasaya fındık satışına son verildiği,

- Teşebbüslerde yapılan yerinde incelemelerde fındık alım fiyatı konusunda bir anlaşmaya varıldığı yahut teşebbüslerin fındık alım fiyatını birlikte belirlediklerine dair herhangi bir belgeye ulaşılamadığı, bununla birlikte, fındık alım fiyatlarının incelenerek teşebbüslerin pazardaki davranışlarının benzer ya da farklı olup olmadığına bakıldığı, pazarda en büyük ihracatçı konumunda bulunan OLTAN'ın alım fiyatlarının belirleyici olduğu ve diğer teşebbüslerin OLTAN'ın fiyat hareketlerini takip ettiği,

- İhracat ağırlıklı faaliyet gösteren teşebbüslerin maliyet yapılarının birbirine benzedikleri, tarımsal bir emtia olması yönüyle uluslararası piyasalarda fiyatı belirlenen fındığın ana alıcısı konumundaki yabancı alıcıların, söz konusu uluslararası fiyatlar üzerinden fındık talep ettiği ve bu durumun üreticilerin kar marjları üzerinde doğrudan etkili olduğu ve teşebbüslerin fiyatları arasındaki küçük farklılıkların önem arz ettiği,

- Fındığın homojen bir ürün olduğu ve bu nedenle fiyat artırımlarının ve fiyatlarının benzer nitelikte olmasının doğal olduğu

değerlendirilerek soruşturma açılmasına gerek olmadığına hükmedilmiştir.

30.04.2014 Tarih ve 14-16/291-123 Sayılı Kurul Kararı

Fındık piyasasında faaliyet gösteren teşebbüslerin fındık alım fiyatlarını birlikte belirlemek suretiyle 4054 sayılı Kanun'u ihlal edip etmediklerinin tespit edilmesi için önaraştırma açılmıştır. Söz konusu Kurul kararında;

- Fiyat analizi yapılarak 2013 yılı ve 2014 yılının şubat ayına kadar günlük ortalama kabuklu fındık alım fiyatlarından hareketle, teşebbüslerin 2013-2014 yılında kabuklu fındık alım fiyatlarının birbirinden farklılaştığı ve dalgalı bir seyir izlediği,
- Teşebbüslerin alım fiyatlarının genel olarak piyasa fiyatlarıyla birlikte hareket ettiği ve OLTAN ve DURAK FINDIK'ın alım fiyatlarının zaman zaman Ordu Ticaret Borsası'nın fiyatlarının da üstünde olduğu,
- Rekolte beklentisi, hava şartları, yurtdışındaki büyük alıcıların talep miktarları gibi etkenlerin günlük bazda bile fiyatlara yansdığı,
- Yapılan yerinde incelemelerde, önaraştırma konusu iddiaları destekleyecek herhangi bir belgeye ulaşılamadığı

hususları dikkate alınarak soruşturma açılmamasına karar verilmiştir.

08.01.2015 Tarih ve 15-02/8-6 Sayılı Kurul Kararı

Söz konusu kararda, OLTAN sermayesinin ve oy hakkının %100'ünün FERRERO tarafından devralınması işlemine izin talep edilmiştir.

Karara göre OLTAN, Türkiye'de toptan fındık alım ve satış pazarlarında ilk sırada bulunmaktadır. Yatay Birleşme ve Devralmaların Değerlendirilmesi Hakkında Kılavuz'da "*Pazardaki HHI endeksi 1.000 ile 2.000 arasında olan ve işlem neticesinde HHI endeksindeki değişim 250'nin altında kalan ya da birleşme sonrası pazardaki HHI endeksi 2.000'nin üzerinde olan ancak işlem neticesinde HHI endeksindeki değişimi 150'nin altında kalan işlemlerde istisnalar hariç olmak üzere rekabetçi kaygılar oluşması ihtimali düşüktür.*" ifadesi yer almaktadır. İşlem sonrası HHI endeksindeki artış ise söz konusu değeri aşmaktadır. Bununla birlikte Kılavuz'da belirtilen değerler rekabetçi endişe yaratmayacak işlemleri belirtmek için kullanılmakta, bu değerleri aşan işlemler için ise daha kapsamlı değerlendirmeler yapılması gerektiği belirtilmektedir. Yine tarafların etkilenen pazarlardaki pazar paylarının %20'nin üzerinde olduğu ifade edilmiştir.

Kararda fındık ticaretine yönelik ilgili pazarlardaki oyuncu sayısının fazla ve yoğunlaşmanın görece düşük olmasının, işlem ile koordinasyon oluşturulması veya koordinasyonun sürdürülmesi için gerekli koşulların sağlanmasını güçleştirdiği ifade edilmiştir. Bu bakımdan, dosya özelinde koordinasyon riskinden ziyade tek başına

hakim durum oluşturulması riski ön plana çıktığından işlem ile rekabeti önemli ölçüde engelleyecek nitelikte tek taraflı etkilere yol açılıp açılmayacağı incelenmiştir.

Kurulun yerleşik uygulamasında %40'ın altında pazar payına sahip olan teşebbüslerin hâkim durumda olması ihtimalinin düşük olduğu kabul edilmekte olup işlem taraflarının toplam pazar paylarının bu eşiğin altında kaldığından pazar payı tek başına hakim durum tespiti için yeterli görülmemiştir. Birleşen şirketlerin yakın rakip olmadıkları, buna karşın OLTAN ile diğer rakiplerin ürünlerinin ikame edilebilir olduğu tespiti yapılmıştır. Yine birleşen şirketlerin rakiplerinin önemli ölçüde kapasitelerinin ve kapasite fazlalarının bulunduğu ve birleşen şirketlerin rekabetçi seviyeden ayrılan nitelikte fiyat uygulamaları halinde, rakiplerin söz konusu uygulamalara cevap verebileceği tespit edilmiştir. Rakip teşebbüslerin maliyetlerinin artma riskinin bulunmadığı, ayrıca alıcı gücünün mevcut olduğu, pazarda giriş engelinin olmadığı, işlem ile rekabetin ortadan kalkacağına ilişkin kayda değer riskin bulunmadığı ifade edilmiştir.

İlgili kararda FERRERO'nun OLTAN'ın devralınmasıyla etkinlik sağlayacağı, faydaları daha geniş bir kapsamda gerçekleştirme imkânı kazanacağı ifade edilmiştir. Kararda olası tüm etkinlikler tek tek incelendikten sonra işlem sonrasında FERRERO'nun çeşitli fındık tedarikçilerinden ürün almaya devam edeceği, Türkiye'de üretilen fındığın arz miktarının ve kalitesinin artırılması için, sadece OLTAN ile değil tüm üst pazar tedarikçileri ile işbirliği yapılacağı belirtilmiştir.

Bahse konu işlem sonucunda, FERRERO'nun fındık alımında maruz kaldığı risklerin azalacağı, fındığın doğrudan kırıcı ve manavlardan alarak kendisi ile çiftçiler arasındaki aracı sayısını azaltacağı, Türkiye'de fındık üretimi alanında diğer ülkelere göre düşük olan verimliliğin artacağı gibi etkinlikler gerekçe gösterilerek işleme izin verilmesine karar verilmiştir.

23.03.2016 Tarih ve 16-11/172-77 Sayılı Kurul Kararı

Fındık fiyatlarında yaşanan hareketliliğe dair Kuruma gelen başvurular ve basında yer alan haberler üzerine 4054 sayılı Kanun'un 4. maddesinin ihlal edilip edilmediğinin tespitine yönelik resen önaraştırma yapılmıştır. Önaraştırma sonucunda alınmış olan 23.03.2016 tarih ve 16-11/172-77 sayılı Kurul kararında,

- Tarım ürünleri için beklenen üretim miktarının ilgili ürünün sezonda oluşacak fiyatına ilişkin genel bir bilgi verdiği, her hasat dönemi öncesinde zincirin farklı

seviyesindeki oyuncular tarafından fındığın tahmini rekolte miktarına ilişkin fındık fiyatlarını etkileme amacıyla birbirinden farklı açıklamaların yapıldığı,

- Fındık fiyatlarının 2014 sezonuna göre önaraştırmanın açıldığı dönemde düşük gerçekleştiği, bunda 2014 yılındaki don olayı neticesinde fındık ürününde yaşanan rekolte kaybı sonucu arzda yaşanan kısıtın fiyatları yükselttiği ve söz konusu farklılaşmanın doğal bir süreç olduğu,
- Fındık piyasasında faaliyet gösteren teşebbüslerin alım fiyatları incelenmesi neticesinde teşebbüslerin fındık alım fiyatlarını düşük tuttuklarına dair herhangi bir bilgi ve belgeye rastlanmadığı,
- Fındık fiyatlarında yaşanan hareketliliğin 4054 sayılı Kanun'un ihlali niteliğindeki bir eylemden meydana geldiğine yönelik ciddi ve yeterli düzeyde somut bulgunun olmadığı sonucuna varılmış ve soruşturma açılmamasına karar verilmiştir.

03.11.2016 Tarih ve 16-36/615-275 Sayılı Kurul Kararı

Kamuoyunda gündeme gelen ve bazı basın yayın organlarında da zaman zaman yer verilen, fındık alım piyasasında faaliyet gösteren teşebbüslerin anti-rekabetçi uygulamalar içerisinde buldukları iddialarının değerlendirilmesi amacıyla re'sen önaraştırma yapılmıştır.

Önaraştırma döneminde yapılan yerinde incelemelerde, fındık alıcısı konumundaki teşebbüslerin kabuklu fındık alımlarında rekabeti kısıtladıklarına yönelik herhangi bir bilgi, belge ya da bulguya ulaşılamamıştır. Aksine, teşebbüslerde yapılan yerinde incelemelerde teşebbüslerin fındık fiyatını öngörebilmek adına başta rekolte tahminleri olmak üzere, manav ve diğer sağlayıcıların fiyat beklentilerini, yurtiçi ve yurtdışı fındık taleplerini analiz ettiklerini ve alımlarını bunlara göre planladıklarını gösteren çok sayıda belgeye ulaşılmıştır.

Bununla birlikte, pazarın oligopson, ürünün homojen yapıda olması gibi yapısal pazar özellikleri dikkate alınarak konunun açıklığa kavuşturulmasını teminen piyasadaki fiyat ile arz, talep değişimleri "uyumlu eylem karinesi" bakımından analiz edilmiş ve teşebbüslerin fiyatları arasındaki küçük farklılıkların önem arz ettiği ifade edilmiştir. Ayrıca fındık piyasasındaki fiyat hareketlerinin ve arz ve talep yapısının rekabetin ihlal edildiği piyasa yapıları ile benzeşmediği kanaatine varılmıştır.

Yürütülen önaraştırma sonucunda fındık alım pazarında faaliyet gösteren teşebbüsler arasında 4054 sayılı Kanun'un 4. maddesini ihlal eder nitelikte bir anlaşma bulgusuna ulaşılamadığı, fiyat hareketleri itibarıyla, söz konusu teşebbüsler arasında uyumlu eylem tespitinin mümkün olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

II.3.1. Fındık Piyasasındaki Kurul Kararlarına İlişkin Genel Değerlendirme

Yukarıdaki Kurul kararlarından anlaşıldığı üzere, fındık sektöründe yapılan incelemelerin temelini kabuklu fındık alım piyasasında yaşanan fiyat dalgalanmaları oluşturmaktadır. Gerek yazılı ve görsel medyaya yansıyan haberlerle ve gerekse her yıl hasat döneminde Kurum kayıtlarına intikal eden şikâyet dilekçeleri ile kabuklu fındık alım pazarındaki fiyatlar sıklıkla Kurul'un gündemini meşgul etmektedir.

Yürütülen önaraştırmalar kapsamında yapılan inceleme ve görüşmelerin odak noktası, fındık alım pazarında yaşanan serbestleşmenin ardından, bazı yıllarda fındık fiyatlarında serbest piyasa sistemi ile açıklanamayacak nitelikte düşüşler yaşanması ile fındık üretimindeki yapısal sorunların fındık üreticilerinin mağduriyetine yol açmasıdır. Üretici kanadından, serbestleşme sürecindeki fındık piyasasına kamunun müdahale etmesi, üretici refahını arttıracak asgari fiyat uygulamasının yeniden hayata geçirilmesi yönünde taleplerin sıklıkla geldiği anlaşılmaktadır. Bu taleplerin 4054 sayılı Kanun kapsamı dışında bulunduğu açık olduğundan Kurul kararlarında pazar ve üretim yapısı ile üretim yapısının yol açtığı sorunların yakından incelendiği görülmektedir. Zaman zaman resen de harekete geçen Kurul, fındık fiyatların piyasa dinamikleri içerisinde belirlenmediği şüphesi üzerine fındık alımı gerçekleştiren teşebbüslerde yerinde incelemeler gerçekleştirmiş, teşebbüslerin defter ve evrakını da detaylı biçimde denetlemiştir. Bununla birlikte kararlarda sektörün geneline yönelik analizler de yapılmıştır. Kabuklu fındık alım piyasasındaki fiyat ve arz talep değişimleri analiz edilmiştir. Tüm tarımsal ürünlerde olduğu gibi fındık üretiminde de, fiyatı belirleyen en önemli unsur olan rekoltenin değişimi ile yurtdışı fındık talebinin fiyatlar üzerindeki etkisi incelenerek değerlendirmeler yapılmıştır.

Öte yandan fındık piyasasında çok sayıda oyuncu olmasına karşın, OLTAN, bahse konu pazardaki en önemli ihracatçı ve alıcı konumundadır, bu nedenle de şikâyetler özellikle söz konusu teşebbüse yönelik olarak yapılmıştır. Fakat Kurul kararlarında da bahsi geçtiği üzere global anlamda en büyük fındık tüketicisi FERRERO tarafından devralınan OLTAN, yüksek miktarda alım kapasitesi nedeniyle piyasada fiyat belirleyici konumda olmasına rağmen inceleme döneminde piyasa fiyatlarına etki ettiği yönünde

bir tespit yapılamamıştır. Bazı Kurul kararlarında fındık ticaretine yönelik ilgili pazarlardaki oyuncu sayısının fazla olması ve yoğunlaşmanın görece düşük olmasının, işlem ile koordinasyon oluşturulması veya koordinasyonun sürdürülmesi için gerekli koşulların sağlanmasını güçleştirdiği ifade edilmiştir.

Yine söz konusu Kurul kararlarında bahsi geçtiği üzere, fındık görece homojen nitelik arz eden bir tarım ürünü olduğundan piyasada faal teşebbüslerin fiyat ve maliyet yapısının benzer olması beklenen bir durumdur.

Bahse konu çalışmalar kapsamında, fındık piyasasında yapılan yerinde inceleme ve denetimlerde fındık alıcısı konumundaki teşebbüslerde kabuklu fındık alımlarında rekabeti engelleme bozma ya da kısıtlama amacı taşıyan bilgilere veya belgelere ulaşılamamıştır. Yukarıdaki sebepler nedeniyle fındık piyasasında bugüne kadar yürütülen önaraştırmalar sonucu soruşturma açılmamıştır. Bununla birlikte Kurul, fındık piyasasında toplumsal refahı azaltacak ve üretici zararına da yol açacak biçimde fiyat tespitine yönelik iddiaları her zaman ciddiyetle ele alacağını göstermiş durumdadır.

II.4. BÖLÜM ÖZETİ

Raporun ikinci bölümünde sektörün mikroekonomik görünümü ele alınmış, sektör rekabetçi perspektiften analiz edilmiştir.

Türkiye’de yaklaşık 300 ile 400 bin civarında olduğu belirtilen fındık üreticilerinin sadece %20’lik bölümü geçimini doğrudan fındık üretimi ile sağlamaktadır. Yılın belli dönemlerinde üretim alanlarına gelen söz konusu üreticiler en kısa sürede ellerindeki fındığı satarak asıl yaşadıkları bölgeye/şehre geri dönmek istemektedirler.

Sektörde üreticiler açısından yoğunlaşmanın az olduğu ifade edilebilir. Firmalar açısından ise sektördeki yoğunlaşma özellikle ihracat aşamasında artsa da piyasanın rekabetçi bir piyasa olduğu ifade edilebilecektir.

Serbestleşme sürecinde devlet alım desteğinden ve taban fiyat uygulamasından mahrum kalan üreticiler piyasadaki fındık alım fiyatının yükselmesi için çaba göstermekteyseler de ihracatçı firmalar, bir yandan piyasada oluşan fiyat üzerinden mal tedarik etmeye bir yandan da uluslararası alıcılara veri fiyatlardan mal arzını optimize etmeye çalışmaktadırlar. Fındık fiyatını etkileyen unsurları ise şu şekilde sıralamak mümkün görünmektedir: Türkiye’deki rekolte, yurtiçi ve yurtdışı talep

durumu, diğ er üretici ÷lkelerdeki rekolte miktarları ve fiyat, döv iz kurları, fiyat beklentileri, finansman/üretim maliyetleri vb.

Reel arz ve talep dışında, fındık piyasasında fiyat üzerinde oldukça etkili olan bir baş ka husus, fiyat beklentileridir. 2016 yılına kadar piyasada çeşitli kurum ve kuruluş ların rekolte tahminlerini açıkladıkları gör÷lmektedir. Farklı rekolte tahminlerinin yarattığı olumsuzluklar sebebiyle GTHB olaya el koymuş ve 2016 yıldan itibaren rekolte tahminlerinin sadece GTHB tarafından yapılacağı karara bağ lanmıştır.

Bahsi geç en üretim yapısı ve fiyat stratejileri çerçevesinde tespit edilen fındık fiyatı sektörde ş üphesiz en çok tartış ma yaratan hususların baş ında gelmektedir. Üreticiler ve üretici temsilcileri serbest piyasa koş ullarında daha yüksek bir fındık alım fiyatı oluş ması gerektiğini savunurken, fındık sanayi ve ihracatç ıları ise fındığın fiyatının daha da artmasının alıcıları hem baş ka ÷lkelere hem de ikame ürünlere yönlendireceğini savunmaktadırlar.

Fındık piyasasındaki sorunları daha iyi anlamanın gereklerinden biri fındık maliyetleri ile fiyatları arasındaki ilişkiye daha yakından bakmaktır. Fındık üretim maliyetleri yıldan yıla ve illere göre ciddi değışiklikler göstermektedir. Fındık üretim maliyetlerinin yıldan yıla değışiklik göstermesinin temel sebepleri iklim, yağış miktarı ve yağış türü olurken; illere göre değışiklik göstermesinin temel sebepleri ise arazi eğimi, toprak verimliliğidir.

Kocaeli ve Zonguldak fındık üretimi yapan diğ er illere göre üretimi daha ucuza mal edebilirken, Trabzon, Giresun ve Rize arazi yapısı sebebiyle daha yüksek maliyetlere katlanmak zorundadır. Fındık üretimi maliyet kalemleri arasında en yüksek gideri ise işçilik oluşturmaktadır. Fındık maliyetlerine ilişkin değılendirilmesi gereken bir baş ka nokta ise fındığ a yönelik kamu desteklemeleridir. GTHB verilerine göre, fındık üreticilerine ödenen desteklemeler ile yıllara göre değışmekle beraber üretim maliyetinin % 82 - 42'si karşılanmaktadır.

Kurulun bugüne kadar yürüttüğü incelemeler ve verdiği kararlar göz önüne alındığında Kurumun fındık piyasasını en yakından takip eden kurumlardan biri olduğunu söylemek mümkün gör÷lmektedir. Kurum bir yandan rekabet ihlali iddialarını incelemiş, diğ er yandan sektördeki sorunlara eğilmeye çalışmıştır.

III. SEKTÖR PAYDAŞLARININ GÖZÜNDEN TÜRK FINDIK ÜRETİMİNİN GÖRÜNÜMÜ VE SORUNLARI

III.1. GİRİŞ

Ülkemizin en önemli tarım ihracat ürünlerinden fındığın üretiminde yaşanan sorunların tespiti ve olası çözüm önerilerine ilişkin stratejilerin oluşturulması bakımından sektördeki tüm paydaşların fikir ve önerilerinin bir potada buluşturulması önemlidir. Bu bakımdan işbu sektör araştırması çerçevesinde, GTHB, GTB, Türkiye Odalar Borsalar Birliği (TOBB), TZOB, il ticaret odaları ve borsaları ve sektörün her kademesinde faaliyet gösteren çok sayıda teşebbüs ile görüşmelerde bulunulmuş, taraflardan bilgi ve görüşler derlenmiştir. Yapılan görüşmelerde, gönderilen bilgi talepleri ve anketlerde üzerinde durulan başlıca hususlara aşağıda yer verilmiştir.

- Fındık üretim miktarı ve üretim miktarındaki dalgalanmaların sebepleri,
- Rekolte tahmin çalışmaları ve fiyat üzerindeki etkisi,
- Üreticiden nihai tüketiciye (ihracatçılar, gıda sanayi üreticileri, nihai bireysel tüketici vs.) kadar var olan tedarik zincirindeki hangi aşamanın nihai fiyatın belirlenmesinde daha etkili olduğu,
- Fındığın depolanmasına ilişkin mevcut uygulamalar, depolama maliyetleri ve ülkedeki depolama kapasitesi,
- Fındığın verimliliğini ve kalitesini etkileyen tarımsal ve depolamadan kaynaklanan problemler,
- Fındığın saklama koşullarını iyileştirecek ve fiyat dalgalanmalarını azaltacak depolama modellerine ilişkin alternatifler,
- Sektörde iş yapma teamülü haline gelen uygulamaların (alivre vb.) fındık sektörüne etkileri,
- Ülkemizde fındık ekim alanlarında görülen çeşitliliğin üretim miktarı, verim ve fiyat bakımından sektörde yarattığı etki,
- Dünya genelinde fındık üretimine ilişkin yaşanan güncel gelişmelerin fiyat, miktar ve verimlilik üzerinden Türk fındık sektörünü nasıl etkilediği veya etkileyebileceği,
- Ülkemizdeki fındık tarımında verimliliğe ilişkin sorunların nedenleri ve bu alanda nasıl iyileştirmelerin yapılabileceği,

- Alan bazlı destekleme ödemeleri başta olmak üzere, devlet desteklerinin üretim üzerindeki etkileri.

Sektör araştırması esnasında geniş bir paydaş tabanı ile yapılan söz konusu görüşme ve bilgi alışverişi, konuya farklı pencerelerden bakmak suretiyle fındık sektöründeki sorunların farklı boyutlarını ortaya koyabilmek bakımından önemli avantajlar sağlamıştır. Aşağıda yer verilen sorunların hemen hemen hepsi ilk bakışta salt zirai/tarımsal meseleler gibi görünse de esasen önemli ekonomik boyutları da olan konulardır. Örneğin özellikle Doğu Karadeniz bölgesinde üretici gelirlerinin azalmasında verimlilik düşüklüğünden kaynaklı maliyet artışı önemli bir rol oynamaktadır. Bu bakımdan sektöre getirilecek ekonomik yaklaşımların tarımsal boyutları ve önlemlerinin olması kaçınılmaz görünmektedir.

Raporun bu bölümünde farklı başlıklar altında söz konusu bulgular daha yakından incelenecek, çözüm önerilerine ilişkin hususlar ise raporun bir sonraki bölümünde ele alınacaktır.

III.2. Türkiye’de Fındık Üretiminde Verimlilik

III.2.1. Durum Tespiti ve Sorunlar

Sektör temsilcileri fındık üretiminde önemli ve çözüm gerektiren birçok mesele olduğuna işaret etmekle birlikte, başta KİB olmak üzere birçok paydaş, Türk fındığının önündeki en büyük engelin düşük verimlilik olduğunu belirtmişlerdir⁶⁶. Ülkemizde fındık üretim alanının %74’ü, üretimin ise %69’u Doğu Karadeniz Bölgesinde, Artvin, Gümüşhane, Giresun, Ordu, Rize, Sinop, Samsun ve Trabzon illerinde bulunmaktadır (TÜİK 2015 verileri). GTHB verilerine göre 2001-2015 yılları arasında Doğu Karadeniz Bölgesi’nde verim ortalaması 75 kg/da, Batı Karadeniz Bölgesi’nde ise 115 kg/da düzeyindedir⁶⁷.

Ülkemizdeki fındık üretiminde yaygın tarımsal eksiklikler gözlemlendiği gibi hastalıklarla mücadelede de zaman zaman yetersiz kalınmaktadır. Bunun yanı sıra özellikle Doğu Karadeniz bölgesinin topografyası fındık tarımını güçleştirmektedir. Olumsuz iklim şartlarına (don olayı) bağlı olarak yaşanan verim düşüklüğünün yanında, fındık bahçelerinin yaşlı ve ekonomik ömrünü tamamlamış olmasının,

---

⁶⁶ Teşebbüslerden gelen bilgiler.

⁶⁷ GTHB cevabi yazısı.

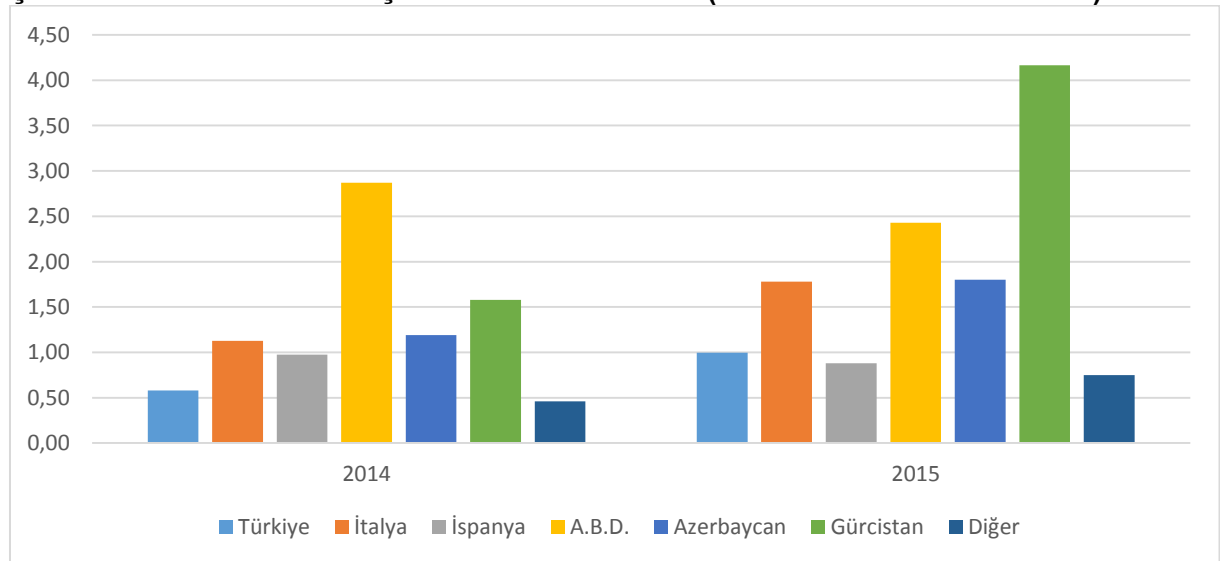
findık bahçelerinin eğimli, yüksek rakımlı arazilerde bulunmasının, budama, zirai mücadele ve gübreleme gibi bakım işlemlerinin yeterince yapılmamasının verim düşüklüğünün en önemli sebepleri olduğu görülmektedir⁶⁸. Tüm bu sorunlar üretim verimliliğini düşürdüğü gibi üretici maliyetlerinin artmasına ve üreticinin elde ettiği net gelirin düşmesine neden olmaktadır. Bu durumun doğrudan yol açtığı bir başka sorun, fındığın doğal yetişme alanına sahip olmak gibi bir avantajı elinde bulunduran ülkemizin bu avantajını iyi değerlendirememesi ve fındıkta global ölçüde rekabet etme gücünün zayıflamasıdır. Bu durum aşağıda yer verilen ve dünyada fındık üretimi gerçekleştiren ülkelerdeki verimlilikleri karşılaştırmalı olarak gösteren tabloda daha yakından görülmektedir.

Tablo 33- Ülkelerin Dekar Başına Verimlilik Oranları

Verim(kg/da)	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16
Türkiye	93	65	107	94	72	102
Azerbaycan	130	142	125	126	118	-
Şili	36	69	73	109	-	-
Gürcistan	184	185	183	183	183	-
İtalya	161	183	147	158	105	-
İspanya	109	125	104	111	100	-
ABD	216	303	302	336	269	-

Kaynak: KİB

Şekil 9- Ülkelerin Dekar Başına Verimlilik Oranları (Üretim Miktarı/Üretim Alanı)

⁶⁸ GTHB tarafından gönderilen bilgiler.

Tablo ve grafiklerde açıkça görüldüğü ve raporun önceki bölümlerinde de belirtildiği üzere, ülkemiz istisnasız her yıl dünyada en düşük verimlilikle fındık üretimi yapan ülke olmuştur. Bazı ülkelerle kıyaslandığında verimlilik farkları dramatik bir hal almaktadır. Örneğin, ülkemizle kıyaslandığında ABD 3 kattan fazla verimliliğe sahip görülmektedir. Gümrük Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü tespitlerine göre, ıslah sonucunda hastalıklara dirençli türler haline getirilen ABD fındıkları ileride Türk fındığına ciddi bir rekabet baskısı yaratma potansiyeli de taşımaktadır. Üretim hacmi bakımından ikinci sırada olan İtalya'nın verimlilik oranları ise ülkemizden 1,5 ila 2 kat daha yüksektir. Dikkat çekici diğer bir nokta ise fındığın doğal üretim alanı olan Doğu Karadeniz ile aynı enlemde olan Gürcistan'ın fındık üretimindeki verimliliğinin ülkemizden daha yüksek olmasıdır.

Ülkemiz fındık üretiminde tarihsel ve coğrafi avantajını kullanmakta, geçmişten beri var olan geniş ekim alanlarında oldukça düşük verimlilikle üretim gerçekleştirerek yüksek üretim miktarlarına erişmektedir. Fındık üretim alanlarının sınırlandırılmasına yönelik düzenlemelere karşın son 20 yılda fındık ekim alanları önemli ölçüde artmıştır. Bu nedenle ülkemiz dünya piyasasına ölçek büyüklüğü ile yön verebilmekte ve bu bölgede yetişen fındığın kaliteli olması ülkenin fındıktaki konumunu desteklemektedir. Bununla birlikte fındık, ikame niteliğindeki ürünlere göre daha yüksek dünya fiyatı ile dikkat çekmekte ve bu alanda faaliyet gösteren ülke sayısı her geçen gün artmaktadır. Bunun en son örneği Çin'dir. Üstelik fındığın en önemli alıcısı konumundaki global çikolata ve gofret üreticileri de yüksek fındık fiyatları karşısında başka ülke üretimlerini desteklemeye başlamışlardır. Öyle görünmektedir ki, yakın zamanda Türk fındığı global pazarlardaki ağırlığını koruyacak olsa da, düşük verimlilik oranları nedeniyle orta ve uzun vadede diğer ülkelerle arasındaki makasın kapanması riski ile karşı karşıyadır.

Ekonomik sonuçları itibarıyla değerlendirildiğinde düşük verimlilik, maliyetleri arttırması ve kârlılığını düşürmesi nedeniyle ilk önce üretici gelirlerini düşürmektedir. Üstelik Karadeniz'in doğusu ile batısı arasındaki bariz verimlilik farkı, doğudaki üreticilerin daha düşük gelir elde etmelerine ve fiyat dalgalanmalarından daha fazla etkilenmelerine yol açmaktadır. Bölge insanının gelirleri içerisinde önemli bir payı olan fındığın bölge refahına daha fazla katkıda bulunabilmesi verimlilik artışı ile sağlanabilecektir. Dahası, yaşanan fiili veya potansiyel rekabet baskısı uluslararası piyasalarda da Türk fındığı üzerinde baskı yaratmaktadır. Verimlilik artışı uluslararası rekabet edilebilirliğin sürdürülmesi bakımından da elzemdir. Bu bakımdan fındık üretim

verimliliğinin düşüklüğü esaslı bir sorun olup, çözümünde üreticiden ihracatçıya kadar tüm paydaşların menfaati bulunmaktadır.

Esasen bu alanda bir takım çalışmaların hâlihazırda yürütüldüğü görülmektedir. Fındık üretimine ilişkin güncel çalışmalarla ilgili; FİSKOBİRLİK'in "Doğu Karadeniz Bölgesinde Ekonomik Ömrünü Tamamlamış Fındık Plantasyonlarının Rehabilitasyon ve Kalitesinin Geliştirilmesi" ile "Doğu Karadeniz Bölgesi Fındık Bahçelerinde Eğimli Arazi Yapısına Uygun Toprak İşleme Aleti/Çapa Makinesi Tasarımı ve Geliştirilmesi (Bölge Topraklarının Islahı) Programı-Çalışmaları" isimli proje çalışmaları devam etmektedir. Bu çalışmaların güçlendirilerek sürdürülmesi önemlidir.

Fındık üreticisini destekleyecek ve fındık üretimine dolaylı katkı sağlayacak bir başka gelişme de alternatif ürüne geçişe yönelik çabalardır. 2009/15201 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile alternatif ürüne geçen üreticilere, 2009-2012 yılları arasında sonbahar ve ilkbahar ekim/dikim dönemleri dikkate alınarak telafi edici ödeme yapılacağı düzenlenmiştir. Üreticilerden; 2009-2010 döneminde başvurulara, ilk yıl için 300 TL/da, ikinci ve üçüncü yıllar için 150 TL/da olmak üzere 3 yılda toplam 600 TL/da, 2010-2011 döneminde başvurulara, ilk yıl için 300 TL/da, ikinci yıl için 150 TL/da olmak üzere 2 yılda toplam 450 TL/da, 2011-2012 döneminde başvurulara 300 TL/da ödeme yapılmıştır. Ürün fazlası nedeniyle alternatif ürüne geçiş rağbet görmemiş, fındıktan elde edilen gelir miktarının yüksekliği, alternatif ürünlerin uygulama/üretim zorlukları üreticiyi caydırmış, 07.02.2015 tarih ve 2014/7253 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile fındık üretimi yapılan bütün alanlarda üretime izin verilmiştir.

III.3.Fındık Sektöründe Lisanslı Depoculuk Faaliyetlerine İlişkin Sorunlar

Lisanslı depoculuk, fındığın yetkili laboratuvarlarca sınıf ve kalitelerinin belirlenerek modern altyapıya sahip sağlıklı ortamda depolanması faaliyetidir. Bu husus sanayici, ihracatçı ve üretici temsilcileri tarafından dile getirilen farklı endişelerin çözüm noktası olarak öngörülmektedir. Potansiyel etkileri itibariyle değerlendirildiğinde fındık üretiminde lisanslı depoculuk uygulamasının yaygınlaştırılması, sektörde devlet müdahalelerinin kaldırılması ve serbestleşmeye geçilmesinden sonra en büyük yapısal değişikliği sağlayabilecektir. Zira lisanslı depoculuk faaliyetleri, sektördeki iş yapış biçimlerine (sözleşmesel ilişkileri), fiyatlardaki oynaklığa ve spekülatif hareketlere önemli ölçüde etki edecek ve uygun olmayan depolamadan kaynaklanan hastalık ve ekonomik değer kayıplarını azaltabilecektir. Bu potansiyel etkileri daha yakından incelemekte fayda vardır.

III.3.1. Lisanslı Depoculuk Sistemin Yararları

Raporun önceki bölümlerinde ifade edildiği üzere, fındık piyasasında alivre veya emanet yöntemi olarak nitelendirilen sistem esasen çiftçi ile tüccar arasında karşılıklı bir borç/kredi ilişkisine dayanmaktadır. Tüccar bu sistemde kırsal alandaki çiftçilerin yıl boyu finansal ihtiyaçlarını informel piyasa yapısı içinde karşılarken, sözleşme tarafı üreticilerin ürünleri üzerinde önalım hakkı elde etmektedirler. Tüccarlar aynı zamanda alıcıların bölgesel mümessili olarak faaliyet göstermekte ve fiyat ve rekolte gibi önemli alanlarda alıcılara bilgi sağlamaktadırlar. Bu piyasa yapısı bilgi asimetrisinden kaynaklanan piyasa riskini arttırmakta, fındık piyasasının farklı oyuncular arasındaki bir borç zinciri üzerinde hareket etmesine yol açmaktadır. Piyasadaki farklı çıkar gruplarından gelen farklı sinyaller üzerinden oluşturulan fiyat beklentisi ile gerçekleşen fiyat arasındaki makasın yüksek olması, önceden belirlenen sözleşme koşullarının ifasını zaman zaman zora sokmakta, sektörde maddi kayıplar yaratmakta ve bu kaygılarla spekülasyon hareketleri güçlendirmektedir.

Lisanslı depoculuğun en önemli faydası bu noktada fiyat istikrarı ile kendini göstermektedir. Lisanslı depoculuğun yaygınlaşması ve stok yönetiminin kurumsallaşması ile ürün rekoltesinin farklı olduğu dönemler arasına fiyat oynaklığının azaltılma imkânı doğacaktır. Böylece fındıkta fiyat istikrarı sağlanabilecek, spekülasyonların önüne geçilebilecektir.

Sağlam bir stok yönetimi ve öngörülebilir fiyatlar sadece alıcı ve ihracatlar açısından olumlu sonuçlar doğurmayacak, benzer şekilde üreticilerin gelirlerinde de bir istikrar sağlayabilecektir. Her şeyden önce üreticiler, sektördeki çoğu paydaş tarafından artık miadı dolmuş bir sistem olarak nitelenen emanet sistemi içinde spekülasyona açık etkisiz bir oyuncu olmaktan kurtulma imkânına sahip olacaklardır. Zira küçük aile işletmeleri ölçeğinde üreticilerin, tüccar başta olmak üzere alıcılara karşı pazarlık güçleri düşüktür. Zaten hasat dönemi dışında tüccardan kredi kullanıyor olmaları bu pazarlık gücünü daha da azaltmaktadır. Oysa lisanslı depoculuğun yaygınlaşması ile üreticiler lisanslı depolara teslim ettikleri ürünler karşılığında ürün senetleri elde edebileceklerdir. ELÜS uygulaması ile birlikte, tarım sektörü ile finansal piyasaların entegre olması, ürün senetlerinin hisse senedi, döviz, altın gibi bir yatırım aracı olarak kullanılabilmesi ve tarım sektörünün finansal kaynaklara erişimi kolaylaşacaktır. Hatta

ELÜS ile ürünlerin, taşınmadan yurtiçi veya yurtdışı piyasalarda satışı yapılabilmesi de mümkündür⁶⁹.

Lisanslı depoculuğun kayda değer etki yaratacağı bir başka alan da fındığın depolanmasıdır. Mevcut durumda fındık üreticileri yeterli depolama alanlarına sahip olmadıklarından ya fındığı uygunsuz koşullarda depolamakta ya da depolama fonksiyonlarını tüccara devretmektedirler. Bu yapı fındığın ideal koşullarda depolanması için uygun sonuçlar doğurmamaktadır. Zira son dönemde uygun olmayan koşullardan doğan ekonomik kayıplar önemli boyutlara ulaşmış görülmektedir. Üstelik pazarın mevcut informel yapısı içerisinde üreticinin tüccar veya alıcıların depolama hizmetleri nedeni ile ne kadarlık bir maliyete katlandıkları şeffaf bir zeminde ortaya konulamamaktadır. Lisanslı depoculuk bu anlamda da hem ideal depolama koşullarının sağlanması hem de maliyetlerin daha şeffaf biçimde piyasalaştırılması konusunda katkı sağlayacaktır.

Lisanslı depoculuk sisteminin ülkemiz tarım ürünleri piyasasında en temel anlamda iki alanda dönüşümü sağlayacağı düşünülmektedir. Bunlardan ilki depoculuğun özel sektör eliyle yapılması, ticaretteki özel sektör payının artırılması ve devletin piyasada doğrudan tacir gibi hareket etmek yerine piyasa düzenleyici bir role bürünmesidir. Bilindiği üzere ülkemizde bugüne kadar, TMO üreticilerden ürün satın alarak kendi depolarında depolamaktadır. Bu durum zaman zaman görev zararlarını ortaya çıkararak özel sektörün ve serbest piyasanın yeterince gelişmemesine neden olmaktadır. Lisanslı depoculuk sistemi ile birlikte ürünlerin depolanması özel sektör tarafından kurulan ve işletilen lisanslı depo işletmeleri tarafından gerçekleştirilecektir.

Sistemin ülkemizde öngördüğü ikinci büyük dönüşüm ise borsacılık yapısıdır. Bilindiği üzere ülkemizde lisanslı depoculuk sisteminin konusunu oluşturan tarım ürünleri ticaret borsalarında işlem görmektedir. Ancak ticaret borsaları yerel düzeyde faaliyet gösteren, kurumsal ve teknik altyapıları kısıtlı olan kuruluşlar olup, bu borsaların çok azında alıcı ile satıcıyı bir araya getirebilecek ve sağlıklı fiyat oluşumunu sağlayabilecek satış salonları bulunmaktadır. Sistem kapsamında faaliyete geçecek Ürün İhtisas Borsasıyla birlikte lisanslı depolarda depolanan tüm ürünleri temsil eden ELÜS'lerin elektronik ortamda, hızlı ve güvenilir biçimde işlem göreceği, uluslararası

---

⁶⁹ Teşebbüslerden gelen bilgiler.

boyutta faaliyet gösterebilecek, şeffaf ve derin bir piyasanın ve borsa yapısının ortaya çıkacağı öngörülmektedir.

Sıralanan tüm bu potansiyel faydalarına rağmen, lisanslı depoculuk fındık piyasasında tüm sorunları çözecek sihirli değnek olmadığı gibi bu sistemin uygulanmasında ciddi engeller de bulunmaktadır. Her şeyden önce lisanslı depoculuk gelişmiş bir piyasa modeli olmasına karşın ülkemizdeki fındık piyasası, özellikle üretici tüccar kanalında, daha geleneksel yöntemlerle işlemektedir. Dolayısıyla lisanslı depoculuk faaliyetleri fındık üreticilerinin alışkanlıklarını değiştirmelerini gerektirdiği gibi daha önceden var olmayan bazı ek maliyetler de (taşıma, sigorta vb.) yaratabilecektir. Bu nedenlerle hâlihazırda lisanslı depoculuğa yönelik bazı girişimlerin başarısız olduğu bilinmektedir⁷⁰. Lisanslı depoculuğun bahse konu faydalarının elde edilebilmesi bakımından orta ve uzun vadeli işleyebilir modeller ortaya konulmalıdır. Bu nedenle aşağıda öncelikle lisanslı depoculuğun ülkemizde mevzuattaki konumuna ve uygulamasına yer verilecek ardından önündeki engellere değinilecek; çözüm önerileri ise raporun bir sonraki bölümünde tartışılacaktır.

III.3.2. Lisanslı Depoculuğun Mevzuattaki Yeri ve Ülke Uygulaması

5300 sayılı Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanunu'na göre lisanslı depolar GTB tarafından verilecek izinle anonim şirket şeklinde kurulur. Aynı kanuna göre depoların faaliyet izni alması zorunludur. Depo, faaliyet izni almadan ürün kabul edemez ve ürün senedi düzenleyemez. Lisanslı depo işletmelerinin, lisans koşulu olarak işletme tesisleri ve lisanslı depoculuk faaliyeti kapsamında depoladığı ürünler için sigorta yaptırmaları zorunludur. GTB tarafından lisanslı depo işletmelerine faaliyet izni verilmesi aşamasında da, depolanacak ürünler için sigorta yaptırılması şartı aranmaktadır. Sistemin güvenliğinin sağlanmasını amaçlayan diğer şart ise lisanslı depo teminatıdır. Lisans almak için müracaat edenlerin, depo kapasitesinin ürün rayiç bedelinin %15'inden az olmamak üzere GTB tarafından belirlenen tutarda lisanslı depo teminatı vermesi zorunludur. Bahse konu teminat, Lisanslı Depoculuk Tazmin Fonu adına ve lehine düzenlenmek suretiyle bu kuruluşa verilmektedir.

Lisanslı Depoculuk Tazmin Fonunun görevi lisanslı depo işletmelerinin mevzuatta öngörülen yükümlülüklerini yerine getirmemesinden dolayı ortaya çıkan ve sigorta kapsamında karşılanmayan zararların tazmin edilmesidir. Fon, zararları lisans şartı

---

⁷⁰ <https://www.dunya.com/sectorler/tarim/lisansli-depo-findikta-coktu-haberi-235975>

olarak kendisine verilen teminatlara başvurmak suretiyle karşılamakta, teminatların yeterli olmaması halinde ise zararı kendi kaynaklarından ödeyerek ilgili kuruluşa rücu etmektedir.

Lisanslı depo işletmesinin lisans alması ile birlikte, lisanslı depolara ürünler kabul edilmeye başlanmaktadır. Lisanslı depoya konulacak her ürünün analizinin yapılması, sınıf ve kalitesinin belirlenmesi gerekmektedir. Söz konusu analiz işlemleri, GTB tarafından yetkilendirilen ve yetkili sınıflandırıcı olarak adlandırılan laboratuvarlarca yapılmaktadır.

GTB'den edinilen bilgilere göre fındık konusunda faaliyet göstermek üzere Giresun Ticaret Borsası tarafından Giresun'da 17.000 ton kapasiteli fındık depoları kurulmuştur. Söz konusu depoları işletmek üzere kurulan Giresun Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk A.Ş. ise 25.08.2017 tarihinden itibaren faaliyete geçmiştir.

Lisanslı depoculuk sisteminin en önemli ayaklarından olan ve lisanslı depolarda muhafaza edilen tarım ürünlerini temsil eden ELÜS'ün ulusal ve uluslararası düzeyde işlem göreceği "Türkiye Ürün İhtisas Borsası"nın kurulmasına 06.04.2017 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ile karar verilmiştir. Ürün İhtisas Borsası'nın kuruluş, faaliyete geçme ve işleyiş süreçlerini düzenleyen Yönetmelik ise 10.08.2017 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Türkiye Ürün İhtisas Borsasının kurulması, tarım ürünlerinin uluslararası piyasalara daha kolay ulaşabilmesini sağlayacaktır. Ürün İhtisas Borsasının faaliyete geçmesiyle birlikte; ELÜS'ün alım ve satımı tamamen elektronik ortamda hızlı ve güvenilir biçimde tek bir platformda yapılacaktır.

Bu sistem ile ayrıca ELÜS, altın, döviz, hisse senedi gibi bir yatırım aracı olarak kullanılabilir.

Lisanslı depoculuk ve ürün ihtisas borsacılığı sisteminin genel işleyişinden bahsetmek gerekirse,

- Sisteme konu tarımsal ürünler mudilerce⁷¹ depolanmak üzere lisanslı depo işletmesine getirilmektedir.

---

⁷¹ 5300 sayılı Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanunu'na göre mudi; "Depolama hizmetleri için ürünü lisanslı depoya teslim eden veya lisanslı depo işletmesince düzenlenen ürün senedini mevzuata uygun olarak elinde bulunduran gerçek veya tüzel kişiyi" ifade eder.

- Ürünler lisanslı depoya konulmadan önce yetkili sınıflandırıcılar tarafından analiz edilip sınıflandırılmaktadır.
- Lisanslı depoya alınan ürünlerin mülkiyetini temsil eden ELÜS, Merkezi Kayıt Kuruluşunun sistemi üzerinden lisanslı depo işletmesince düzenlenmekte ve mudilerin bankadaki yatırım hesabına aktarılmaktadır.
- Mudiler diledikleri zaman ürünlerini lisanslı depodan geri alabilmektedir. Ürünlerin son depolama tarihinden önce ürünün lisanslı depodan çekilmesi gerekmektedir. Ürünün tesliminde ürünü temsil eden ELÜS lisanslı depo işletmesince iptal edilmektedir.

ELÜS işlemleri ise kısaca aşağıdaki gibi açıklanabilir:

- Mudiler diledikleri zaman ELÜS'ü yetkilendirilen ticaret borsaları bünyesindeki elektronik işlem platformlarında satış emri vermek suretiyle satışa sunabilmektedir. Dileyen herkes (tüccar, sanayiciler, yatırımcılar) borsa platformuna kaydolarak ELÜS için alım emri verebilmektedir.
- Seans sonunda eşleşen alım ve satım emirlerine ilişkin alıcı, satıcı ve fiyat bilgileri borsa tarafından TAKASBANK'a gönderilmekte ve ELÜS'ün ve alım satım bedelinin hesaplar arasında transferi TAKASBANK tarafından gerçekleştirilmektedir.

III.3.3. Lisanslı Depoculuk Sistemi Önündeki Engeller

Yerleşik iş yapma teamül ve alışkanlıkların lisanslı depoculuk faaliyetlerinin önündeki en büyük engel olduğu görülmektedir. Mevcut pazar yapısında fındık üretim ve tedarik zincirlerinin belirli aşamaları, yazılı olmayan sözleşmelere ve bireysel tanışıklığa bağlı karşılıklı güvene dayanmaktadır. Lisanslı depoculuk faaliyetleri ise daha kurumsal bir iş modeli olarak senet, fatura ve sigorta poliçeleri gibi daha formel süreçler öngörmektedir. Bu durum ilk bakışta, üretici açısından sadece maliyet artışı olarak algılanma riski taşımaktadır. Mevcut pazar yapısında, tüccar tarafından depoculuk hizmetinin üreticiye “*ücretsiz*” bir şekilde verildiği; ürünlerin müstahsilin evinden ya da deposundan tüccar tarafından “*ücretsiz*” alındığı şeklinde bir algılama söz konusudur⁷². Ardiye maliyeti, ürünün müstahsilden depoya kadar olan nakliyesi ve hamaliye maliyetine katlanması lisanslı depoculuğa geçildiğinde maliyet artışına yol

---

⁷² Teşebbüslerden gelen bilgiler.

açıyor izlenimi doğurmaktadır⁷³ . Bununla birlikte, mevcut durumda tüccar tarafından taşıma ve depolama hizmetinin doğrudan bir bedel ya da fatura karşılığında yapılmaması bu faaliyetin tamamen bedava olduğu anlamına gelmemekte, bu durum üreticiler nezdinde bir yanılısama etkisi yaratmaktadır. Bu giderler, üreticilere sağlanan finansmanın maliyeti ile birlikte tüccar ve alıcıların toplam maliyetini oluşturmakta ve emanete verilen fındık fiyatında hesaba katılmaktadır. Bu durum TZOB tarafından da dile getirilmiş; çiftçilerin depolama ücretinden kaçtıkları, depoda yapılan hamaliye masraflarının dahi çiftçiye kalması gibi hususların sistemin tercih edilmemesinde büyük rol oynadığı ifade edilmiştir.

Lisanslı depoculuğun önündeki bir başka engel de lisanslı depolara ürün tesliminde yapılan randıman tespiti ile serbest piyasaya ürün tesliminde yapılan randıman tespiti arasında 1 ila 2 randıman (1 randıman = %2 oran) farkı oluşabilmesidir⁷⁴ . Benzer şekilde lisanslı depoculukta depolama süresi boyunca oluşabilecek kayıpların üretici üzerinde kalması riski dikkate alındığında, bu durumun lisanslı depoculuğun tercih edilirliliğini azalttığı söylenebilir⁷⁵ .

Yine TZOB tarafından çiftçilerin arkasında devlet desteği olmayan oluşumlara şüphe ile yaklaştığı, bu durumun lisanslı depoculuk sistemi önündeki önemli engellerden biri olduğu ifade edilmiştir. Bu anlamda fındık sektöründe kamunun piyasalardan tümüyle çekilmemesi gerektiği belirtilmiştir.

III.4. Fındık Rekolte Tahminleri ve İlanına İlişkin Sorunlar

Fındık fiyatını belirleyen en önemli unsur rekolte tahminleri olup yakın zaman kadar birçok kaynak tarafından ilan edilen rekolte tahminleri fındık fiyatlarının spekülâtif hareketlerini tetikler bir etki yaratmıştır. Bu olumsuzluğun önüne geçmek bakımından GTHB 2016 yılında tahminlerin tek bir elden açıklanacağını ilan etmiştir. Bununla birlikte fındıkta fiyat istikrarının sağlanmasının önündeki bir diğer engel olan rekolte tahmin açıklamalarında çok başlılığın fındık sektöründe bugüne kadar etkisi ve yol açtığı sorunlar bakımından konu daha yakından incelenmiştir.

Aşağıda Tablo-34'de de görüleceği üzere 2016 yılına kadar fındık rekolte tahminleri birçok kanaldan yapılmış olup bu tahminler arasındaki önemli farklılıklar dikkat çekmektedir. Tablodan, yıllar itibariyle en düşük rekolte tahmininin Ziraat Odaları

---

⁷³ Teşebbüslerden gelen bilgiler.

⁷⁴ Teşebbüslerden gelen bilgiler.

⁷⁵ Teşebbüslerden gelen bilgiler.

tarafından yapıldığı anlaşılmaktadır. En yüksek rekolte tahminleri ise genel olarak Fındık Tanıtım Grubu tarafından yapılmıştır. Rekolte tahminleri gibi, gerçekleşen rekoltenin de ticaret borsalarına ve ihracatçı birliklerine göre değişebildiği görülmektedir. Gerçekleşen fındık rekoltesinde bazı seneler ticaret borsaları ve ihracatçı birlikleri arasında 25 bin tonu aşan farklılıklar gözlemlenmiştir. .

Tablo 34- Türkiye Fındık Rekolte (Ton/Kab)

Ürün Yılı	Tarım Müdürlükleri	Fiskobirlik	Ziraat Odaları	Fındık Tanıtım Grubu Rekolte Tahmin Komitesi	TÜİK	Ticaret Borsalarından Geçen Rakam	İhracatçı Birliklerine Göre
	Tahmini	Tahmini	Tahmini	Tahmini	Tahmini	Gerçekleşen	Gerçekleşen
2006	655.170	742.000	-	-	661.000	823.951	825.000
2007	498.762	578.200	498.000	-	530.000	556.348	550.000
2008	804.546	832.000	728.000	-	800.791	879.548	900.000
2009	494.924	525.000	462.000	-	500.000	440.413	450.000
2010	655.211	642.000	600.000	658.585	600.000	637.993	630.000
2011	452.847	440.000	404.142	458.153	430.000	470.328	450.000
2012	707.057	735.000	654.776	700.302	660.000	711.872	740.000
2013	544.096	570.000	484.268	661.540	549.000	675.555	650.000
2014	411.647	430.000	371.185	514.592	412.000	491.212	500.000
2015	683.360 (646.254)	650.000	590.394	733.246	646.000	740.000	710.000
2016	468.000	-	-	-	442.000	-	-

Kaynak: Teşebbüslerden Gelen Bilgiler

III.4.1.Farklı Rekolte Açıklamalarının Kaynağı

Fındık rekoltesinin yıllara göre değişmesindeki doğal sebepler iklimsel ve botanik sebepler olarak adlandırılabilir. Fındık üretimi için uygun sıcaklık yüksek rekolte anlamına gelecekken; hava sıcaklığı sıfırın altına düşerse rekolte düşük gerçekleşecektir. Dolayısıyla rekolte tahmini yapıldıktan sonra gerçekleşen don gibi olayların, tahmini saptırabildiği ifade edilebilir⁷⁶. Öte yandan raporun önceki bölümlerinde ifade edildiği üzere, rekolte tahminlerine ilişkin farklılıkta, fayda ençoklaştırması hedefleyen teşebbüslerin iktisadi rasyonaliteye uygun davranışlarının etkisi de bulunmaktadır.

⁷⁶ Teşebbüslerden gelen bilgiler.

Bununla birlikte, yapılan görüşmelerde özel sektör, GTHB ve ziraat odaları tarafından rekolte hesaplanması esnasında çıkan farkların önemli ölçüde metodolojiden kaynaklandığı, seçilen örneklemelerin geneli yansıtmalarının özel önem taşıdığı da dile getirilmiştir. Bir ocaktaki ortalama dal sayısı, bir dekadaki ortalama ocak sayısı, tahmin yapılacak bahçelerin konum ve yerinin tespiti, sayım esnasında bulunan bir çotanadaki tane sayısı hesabı, çotanak içindeki sayılan tanelerin boş-dolu oranı ve tanelerin fındık cinslerine göre ortalama ağırlıkları, hasada kadar dökme olasılık oranları gibi konularda tam bir uzlaşma olmaması, rekolte çalışmalarında farklı rakamlara ulaşılmasına neden olmuştur.

Sektör temsilcileri tarafından dile getirilen ve rekolte tahminleri ile gerçekleşen rakamların farklılaşmasına yol açtığı iddia edilen bir başka etken de resmi istatistiklerdeki dikili alan ile fiilen var olan dikili alan arasında farktır. Aşağıdaki Şekil 12'de GTHB-İl Müdürlükleri verilerine göre 2016 yılı için ülkemizdeki fındık dikim alan büyüklüğü yaklaşık 700.000 ha olarak görülmektedir. Fakat sektör temsilcileri, fındık dikim alanlarının özellikle Doğu Karadeniz'de, Samsun bölgesinde, batıda ise Sinop-İstanbul hattında devamlı arttığı⁷⁷; özellikle Batı Karadeniz Bölgesinde ve Samsun'da resmi kayıtlarda görülmeyen yeni dikimler bulunduğu, bunun da ülkemiz dikim alanlarının yaklaşık %5'ine tekabül ettiği, diğer bir ifade ile ülkemiz fındık dikim alan büyüklüğünün 730-740.000 ha olabileceği ifade etmişlerdir⁷⁸. Bu nedenle, resmi kayıtlar ile fiili durum arasındaki farklılığın fındık rekolte tahmininde aşağı yönlü bir sapmaya yol açtığı dile getirilmektedir⁷⁹.

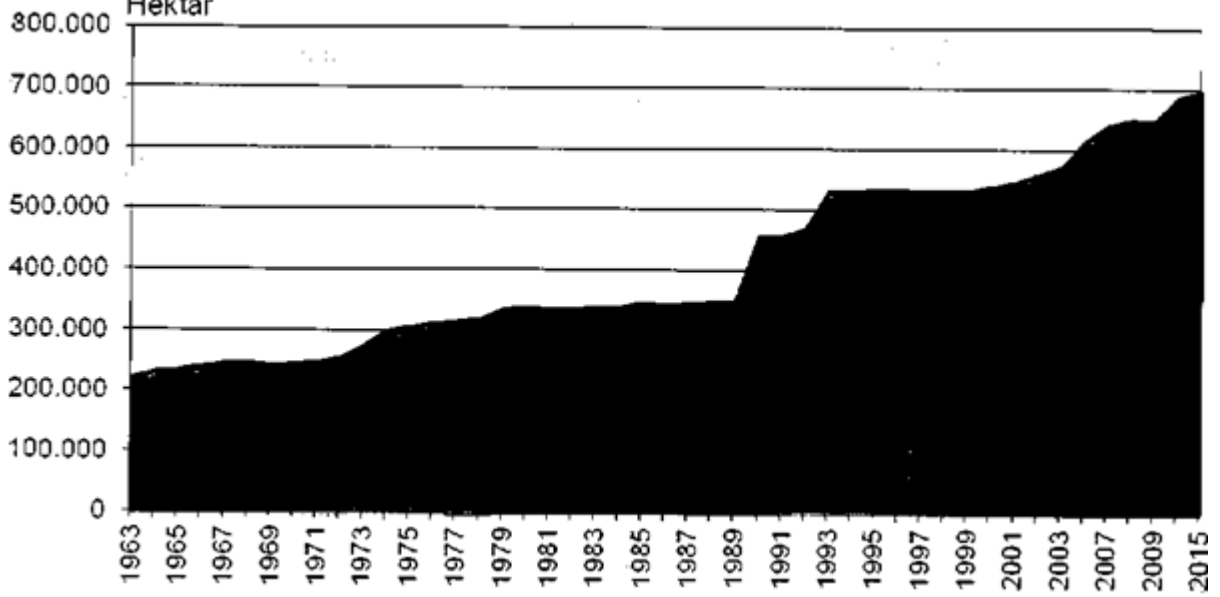
---

⁷⁷ Teşebbüslerden gelen bilgiler.

⁷⁸ Teşebbüslerden gelen bilgiler.

⁷⁹ Teşebbüslerden gelen bilgiler.

Şekil 10- Türkiye’de Fındık Dikim Alanlarının Büyüklüğü (GTHB)

III.5.Fındık Üretiminde Bölgesel Farklılıklar ve Bu Farklılıkların Yol Açtığı Sorunlar

Fındık üretiminin gerçekleştirilmesi aşamasında Doğu ve Batı Karadeniz arasında birçok farklılıkla karşılaşmaktadır. Bu farklılıklar iklimden, coğrafi şekillerden, fındık bahçelerinin yapısından kaynaklanabilmektedir. Bölgeler arası farklılıkların en önemli sonucu, önümüzdeki 10 yıl içerisinde Batı Karadeniz’de üretim miktarının daha fazla olması, Batı Karadeniz’in fındıkta ana üretim bölgesi olabileceğinin öngörülebilmesidir⁸⁰. Ordu, Giresun, Trabzon, Rize, Artvin illerini kapsayan bölgeyi eski fındık üretim bölgesi (birinci standart bölge) olarak nitelemek mümkündür. Başta Giresun’da üretilen fındık olmak üzere bu bölgede yetişen fındık Türk fındığının kalite imajına olumlu katkılar sunmaktadır. Fındık üretiminde bölgesel farklılıkların giderilmesi başta ihracatta “kaliteli Türk fındığı” imajının devam edebilmesine imkân tanımaktadır.

III.5.1.Bölgeler Arası Farklılıkların Fındık Maliyetine Etkisi

Doğu Karadeniz’de araziler, ikinci ve üçüncü kuşaklara geçerek miras yoluyla bölündüğü için parçalı yapıdadır⁸¹. Üreticinin 1 hektarlık arazisi 5-6 parça halinde ve ayrı ayrı köylerde veya aynı köy içinde farklı yerlerdeki bahçelerden oluştuğundan bunlara erişim masrafları, hasat işçiliği, taşıma giderleri tek parçalı bahçelere göre

⁸⁰ Teşebbüslerden gelen bilgiler.

⁸¹ Teşebbüslerden gelen bilgiler.

fazladır. Bu durumda, teşebbüslerden gelen bilgilere göre, Batı Karadeniz'de hane başına düşen ortalama fındık üretimi 6-7 ton, Doğu Karadeniz'de 2-3 ton dolaylarında seyretmektedir⁸². Üstelik Batı Karadeniz'de bahçelerin genç ve düz arazilerde konumlandığı dikkate alınırsa makineli tarımın üretim maliyetini düşürdüğü sıklıkla dile getirilmektedir⁸³.

Batı Karadeniz'de pek çok bahçe, sonradan tesis edildiği ve bu bahçelerin genellikle tek bir üreticinin mülkiyetinde olduğu da dikkate alındığında, üretici başına düşen fındık arazilerinin Doğu Karadeniz'e göre iki kat büyük; dikim tekniğinin mekanizasyona izin verecek nitelikte olduğu ve dolayısıyla imar ve hasat masraflarının Doğu Karadeniz'e göre düşük olduğu da ifade edilmektedir⁸⁴.

III.5.2.Bölgeler Arası Farklılıkların Fındık Verimine Etkisi

Daha önce birçok kez belirtildiği üzere doğu ve batı arasında fındık verimliliği bakımından önemli farklılıklar oluşmaktadır. Yapılan görüşmelerde, Doğu Karadeniz'de dönüm başına 80 kg ile 100 kg arasında verim alınabilirken, Batı Karadeniz'de bu miktar 150 kg ile 200 kg arasında olduğu ifade edilmiştir. İklimin doğuya göre daha sıcak ve daha az rutubetli olmasından ötürü batıda üretilen fındık, yağışlı ve rutubetli iklimin oluşturduğu çürük, küf, aflatoxin gibi fındığın değerini düşüren etmenlerden daha az etkilenmekte ve bu da verimlilik artışına katkı sunmaktadır⁸⁵. Doğu Karadeniz'de yağmurun çok olması ise üretim sonrası fındık kalitesini olumsuz etkileyebilmektedir⁸⁶. Doğu Karadeniz'de verim azalışının bir diğer nedeni fındık bahçelerinin yaşlanmasıdır. Yaşlanan arazilerde verim de düşüktür. Kırsal kesimde nüfusun azalması hasat verimliliği ile ekonomik verimliliği de olumsuz yönde etkilediğinden, Doğu Karadeniz'de verim Batı Karadeniz'den düşüktür.

Bölgeler arası farklılıklar ve bu durumun fındık verimine ve maliyetine de olan etkileri neticesinde Doğu Karadeniz'de fındık üretimi, üretici bakımından daha maliyetli bir ekonomik faaliyete dönüşmektedir. Bu durumun doğal sonucu olarak doğuda birim başına fındık geliri batıya göre görece düşük seyretmekte ve doğudaki fındık üreticisi fiyat düşüşlerine karşı daha kırılgan ve tepkisel olmaktadır. Dolayısıyla bölgesel fındık

---

⁸² Teşebbüslerden gelen bilgiler.

⁸³ Teşebbüslerden gelen bilgiler.

⁸⁴ Teşebbüslerden gelen bilgiler.

⁸⁵ Teşebbüslerden gelen bilgiler.

⁸⁶ Teşebbüslerden gelen bilgiler.

verimlilik farkının azaltılması fındık şikâyetlerini ortadan kaldırmaya da uzun vadede hafifletebilecektir.

III.6.Fındığın Depolanma Koşulları ve Yol Açtığı Sorunlar

Kabuklu fındığın kalitesi bozulmadan depolanma süresi 24 ay civarındadır. İç fındıkta ise bu süre 12 aya kadar inebilmektedir. Dolayısıyla fındığın en iyi saklama yöntemi natural (iç fındığa dönüştürülmeden) olarak depolanmasıdır⁸⁷.Depolama maliyeti oldukça düşük olan fındığın, depolanma sürecinde en önemli risk uygun fiziki koşullara sahip olmayan depolar ve kaliteli fındığın fire yaratacak bozuk ürünle birlikte depolanmasıdır⁸⁸.

Türkiye’de, üreticilerin 60 bin, tüccarın 100 bin, kırım fabrikalarının 80 bin, ihracatçıların ise 200 bin ton fındık depolama kapasitelerinin bulunduğu, dolayısıyla sektörün toplam depolama kapasitesinin ise 440 bin ton civarında olduğu tahmin edilmektedir⁸⁹.

III.6.1. Fındığın Depolanmasında Yaşanan Sorunlar

Ülkemizde üreticiler ürettikleri fındıkları depolayacak yeterli imkâna sahip değillerdir. Fındığın depolama süreci ilk önce, emanete verilen manavların deposunda başlamakta, daha sonra kırım fabrikalarında devam etmekte ve en son ihracatçının deposunda son bulmaktadır. Her bir istasyon kapasitesi kadarını depolamakta, fazla olan ürünü sonraki istasyona satış veya emanet olarak göndermektedir. Esasen üreticilerin kendi depolama imkânlarından yoksun olmaları hasat dönemlerinde piyasaya çok yüksek miktarda fiziki fındık akışının gerçekleşmesine neden olabilmektedir. Bu durum sadece fındık fiyatlarında oynaklığı arttırmamakta aynı zamanda depolama alanlarının sınırlarını test etmekte, yılın belirli dönemlerinde fındığın uygun koşullarda depolanmasını güçleştirerek fiziki koşullardan kaynaklı sorunlara neden olmaktadır. Depolamadaki fiziki sorunların en önemlisi ise depoda nem oranının artması, uygun koşulların bulunmaması nedeniyle fındıkta küllenme sorununun yaşanmasıdır⁹⁰.

Uygun koşulları sağlayacak depolama alanları önemli başlangıç yatırımları gerektirmektedir. Arazi yatırımı ve iç dizayn ekipman maliyetlerinin yanı sıra, personel

---

⁸⁷ Teşebbüslerden gelen bilgiler.

⁸⁸ Teşebbüslerden gelen bilgiler.

⁸⁹ Teşebbüslerden gelen bilgiler.

⁹⁰ Teşebbüslerden gelen bilgiler.

giderleri, vergi, resim harç gibi operasyonel maliyetler de depo giderlerindedir⁹¹. Sektörde, özellikle oyuncuların ölçeği küçüldükçe, depo tesislerine ilişkin söz konusu maliyetlere katlanma güdüsü azalmakta, bu durum Türk fıncığını yetersiz ölçek ve uygun olmayan koşullarla karşı karşıya bırakmaktadır.

III.7.Fındık Ağaçlarının Maruz Kaldığı Hastalıklar ve Yol Açtığı Sorunlar

Türkiye’de fıncık; başta küllenme hastalığı olmak üzere fıncık kurdu, yeşil kokarca, Amerikan beyaz kelebeği, dalkıran, kozalak akarı, uçkurutan, fıncık koşnilleri gibi çeşitli zararlıların tehdidi altındadır. Gelen cevabi yazılardan anlaşıldığı üzere bu hastalıklar tüm sektör paydaşları için çok önemli bir sorun teşkil etmektedir.

Bunun dışında fıncıkta aflatoxin, çürük ve küt gibi ihracatı tehdit eden kalite sorunları oluşabilmektedir. (GÜRİSOY, FİSKOBİRLİK) Naturel ve iç fıncıklarda ise A.flavus, A.niger, A.glaucuz, Penicillum, Mucor, Fusarium gibi küfler bulunabilmektedir⁹².

Yukarıda belirtilenlerden, depolama döneminde fıncığın manav ve üreticinin depolarında naylon çuvallar içinde tam kurutulmadan saklanması, nedeniyle meydana gelen küllenme hastalığının son zamanlarda büyük artış gösterdiği, Doğu Karadeniz sahil kolunda başlayarak bölgenin orta ve yüksek kollarına da yayıldığı, 2016’dan itibaren Batı Karadeniz’de de görülmeye başladığı, küllenmenin, bitkinin yapraklarına ve meyvesine zarar veren ve yaprakları vasıtasıyla bitkinin beslenmesini engelleyen bir hastalık olduğu dikkate alındığında bu hastalığa yakalanan ağaçlarda hasarın büyük olacağı ifade edilebilir⁹³.

Daha önce ifade edildiği gibi, başta ABD olmak üzere, diğer ülkelerde yürütülen ıslah çalışmaları sonrasında hastalıklara dayanıklı fıncık cinslerinin üretilmesi söz konusu iken, Türk fıncığının hastalıklara daha fazla yenik düşmesi önemli bir sorundur. Fındık ağaçlarında hastalık, özellikle bakımsız ve yaşlı bahçelerde ortaya çıkmaktadır. İlgili bahçelerde hastalığın yol açtığı tahribatın boyutları büyüktür ve bu durum son yıllarda Türk fıncığının imajını zedeler hale gelmiştir⁹⁴. Fındık üreticisinin büyük çoğunluğunun bölge dışında yaşaması ve iyi tarım uygulamaları konusunda bilgi eksikliğinin

---

⁹¹ Teşebbüslerden gelen bilgiler.

⁹² Teşebbüslerden gelen bilgiler.

⁹³ Teşebbüslerden gelen bilgiler.

⁹⁴ Teşebbüslerden gelen bilgiler.

bulunması, fındık bahçelerinde gerekli bakımın yapılamamasının önemli nedenleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

GTHB talimatlarına göre küllenmeye karşı Nisan ayı sonunda ilaçlı mücadele yapılması gerekirken, üretim sürecinde bu uygulamanın geciktirildiği ve etkin ilaçların kullanmadığı ifade edilmektedir.

III.7.1.Fındık Ağaçlarında Hastalığın Sonuçları

Konuya ilişkin görüşüne başvurulmuş FİSKOBİRLİK yetkilileri, fındık ağaçlarındaki hastalıkların özellikle verim azalışına yol açtığını; örneğin küllenmenin yapraktan çotanağa geçmesi nedeniyle üreticilerin yüksek kalite ve oranda ürün alamadıklarını belirtmiştir⁹⁵. Söz konusu hastalık ürüne zarar vererek ürünün olgunlaşmadan dökülmesine, dökülmeyen fındıklarda ise randıman düşüklüğü yaşanmasına neden olmaktadır. Ayrıca, FİSKOBİRLİK tarafından bu hastalık nedeniyle fındığın raf ömrünün kısaldığı ifade edilmiştir.

Hastalıklar üretim aşamasında verim kaybına neden olurken, ihracat aşamasında da önemli ekonomik kayıplara yol açmaktadır. Ürünler ihraç edilirken Avrupa'ya gönderilen her fındık partisinden numuneler alınmakta ve aflotoksin analizi yapılmaktadır. Yapılan analizlerde yüksek oranda aflotoksin çıkması durumunda ihracat gerçekleştirilememekte, bu durum ülke itibarını zedelendiği gibi, ihracatçı ve üreticiler de ekonomik olarak zor durumda kalmaktadırlar⁹⁶. Bu konuyla ilgili olarak DURAK FINDIK yetkilileri, gerekli önlemler alınmaz ise önümüzdeki 5 yıl içinde ticarete sıkıntılar oluşabileceğini, hatta fındık ticaretinin durma noktasına bile gelebileceğini öngörmektedirler.

Ülkemizde üretilen fındığı %80-85'i ihraç edilmektedir. İhracatın çoğunluğunu çiğ iç fındık, kavrulmuş ve işlenmiş iç fındık, fındık püresi oluşturmaktadır. Türkiye'de faaliyet gösteren tesislerin bir kısmı doğrudan ihracat yapabilirken çoğunluğu brokerlar aracılığıyla ihracat yapmaktadır.

Yukarıda da belirtildiği gibi, AB ülkelerine yapılan ihracatta ürünlere aflatoksin testi yapılmakta ve testi geçemeyen ürünler geri gönderilmektedir. Türkiye'de yapılan aflatoksin testinden geçen ürünlerin 15-20 gün sonra AB ülkelerine girişte yapılan

---

⁹⁵ Teşebbüslerden gelen bilgiler.

⁹⁶ Teşebbüslerden gelen bilgiler.

testlerden geçememesi ve iade edilmesi sürecinde, ürünün 45-50 gün uygun olmayan koşullarda bekletilmesi fındığın zayi olmasına sebep olmaktadır.

Fındık ihracatı için Tarım İl Müdürlüğünden “Bitki Sağlığı Sertifikası” ve “Sağlık Sertifikası”, Ekonomi Bakanlığı’ndan “Tareks Belgesi”, Ticaret Odasından “Euro-1 Bölgesi müracaatı” alınması; nakliye yükümlüsünce “CMR Belgesi” ile “Transport Belgesi” hazırlanması ve tüm belgelerin tamamlanmasını takiben “Gümrük Beyannamesi”nin oluşturulması gerekmektedir. İhracat süreci prosedürü fazla olan ve tamamlaması zor bir süreçtir.

III.8. BÖLÜM SONU ÖZETİ

Üçüncü bölümde sektör paydaşlarının gözünden Türk fındık üretiminin görünümü ve sorunları incelenmiştir. Bu bakımdan işbu sektör araştırması çerçevesinde, GTHB, GTB, TOBB, TZOB, il ticaret odaları ve borsaları ve sektörün her kademesinde faaliyet gösteren çok sayıda teşebbüs ve teşebbüs birliği ile görüşmelerde bulunulmuş, taraflardan bilgi ve görüşler derlenmiştir.

Sektör temsilcileri fındık üretiminde önemli ve çözüm gerektiren birçok mesele olduğuna işaret etmektedir.

Türk fındığının önündeki en büyük engel, sektör paydaşları tarafından da ifade edildiği üzere düşük verimlilik olarak gözükmektedir. Raporda da belirtildiği üzere ülkemiz istisnasız her yıl dünyada en düşük verimlilikle fındık üretimi yapan ülke olmuştur. Verim düşüklüğü; fındık bahçelerinin, yaşlı olmasına, bahçelerin eğimli arazide yer alıp yüksek rakımda bulunmasına, iklime, zirai mücadele ve gübrelemenin gerektiği gibi yapılmamasına dayanmaktadır.

Fındık üretiminde lisanslı depoculuk uygulamasının yaygınlaştırılması, büyük bir yapısal değişikliği sağlayabilecektir. Zira lisanslı depoculuk faaliyetleri, sektördeki iş yapış biçimlerine, fiyatlardaki dalgalanma ve spekülatif hareketlere önemli ölçüde etki edebilecek ve uygun olmayan depolamadan kaynaklanan hastalık ve ekonomik değer kayıplarını azaltabilecektir. Ancak yerleşik iş yapma teamülleri ve alışkanlıklar lisanslı depoculuk faaliyetlerinin önündeki en büyük engellerdir.

Fındık fiyatını belirleyen en önemli unsur olan rekolte tahminleri ise 2016 yılında tek elden açıklanarak fındık fiyatlarındaki spekülatif hareketlerin bir nebze önüne geçebilmiştir. Bunun bu şekilde sürdürülmesinin sektör açısından olumlu olacağı değerlendirilmektedir.

Fındık üretiminin gerçekleştirilmesi aşamasında Doğu ve Batı Karadeniz arasında iklim, coğrafi şekiller, fındık bahçelerinin yapısı gibi farklılıklarla karşılaşılmaktadır. Bölgeler arası farklılık, hem fındık verimliliğine hem fındık maliyetine etki etmektedir. Yukarıdaki hususların dışında, depolamadaki sorunların en önemlisi ise depoda nem oranının artması, uygun koşulların bulunmaması nedeniyle fındıkta küllenme sorununun yaşanmasıdır. Türkiye’de fındık; bahsi geçen küllenme hastalığı başta olmak üzere fındık kurdu, yeşil kokarca, Amerikan beyaz kelebeği, dalkıran, kozalak akarı, uçkurutan, fındık koşnilleri gibi çeşitli zararlıların tehdidi altındadır. Sektör temsilcilerinin ifadelerinden anlaşıldığı üzere bu hastalıklar tüm sektör paydaşları için çok önemli bir sorun teşkil etmektedir. Söz konusu hastalıklarla etkin mücadelenin verimliliği artırabileceği, yine hastalıklara dayanıklı fındık tohumlarının ekilerek orta uzun vadede rekabet gücü kazanılabileceği değerlendirilmektedir.

IV. FINDIK PİYASASINDAKİ SORUNLARA OLASI ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Raporun önceki bölümünde fındık sektöründe tespit edilen sorunlar detayları ile izah edilmiştir. Yukarıda belirtilen hususlar çerçevesinde ülkemizde fındık üretiminde refah seviyesinin istenilen düzeyde olmadığı görülmektedir. Geleneksel tarım, gelişen teknolojiler ve yenilikçi stratejiler ile akıllı tarıma dönüşmektedir. Bu dönüşümü tamamlayan ülkelerde tarımda verimlilik ve sürdürülebilirlik artarken, söz konusu dönüşüm tarım sektörünün refah seviyesinin yükselmesinde etkili olmaktadır. Önceki bölümde tespit edilen sorunlar çerçevesinde bu bölümde bahsi geçen bu sorunlara olası çözüm önerilerinin neler olacağı ve fındık üretimin bundan nasıl etkileneceğine ilişkin sektör paydaşları ile yapılan görüşmelerin sonuçlarına yer verilecektir. Daha önce de ifade edildiği gibi sektördeki ekonomik meselelerin çözümü tarımsal çözümler ile iç içe geçmiş haldedir. Bu bakımdan raporun bu bölümünde bahsedilen zirai meseleler arka planda yol açtıkları ekonomik etkiler ile birlikte değerlendirilmelidir.

IV.1. Verimlilik Artışı İçin Görüş ve Öneriler

Raporun bir önceki bölümünde izah edilen fındık üretiminde verimlilik düşüklüğünün nedenleri ve bunun yol açtığı sorunlar ana hatları ile şöyledir:

- Ülkemizdeki fındık üretiminde yaygın tarımsal eksikliklerin, hastalıklarla mücadelede yetersiz kalınmasının, fındık bahçelerinin yaşlı ve ekonomik ömrünü tamamlamış olmasının, fındık bahçelerinin eğimli, yüksek rakımlı arazilerde bulunmasının, budama, zirai mücadele ve gübreleme gibi bakım işlemlerinin yeterince yapılmamasının verim düşüklüğünün en önemli sebepleri olduğu görülmektedir. Bu sorunlar üretim verimliliğini düşürdüğü gibi üretici maliyetlerinin artmasına ve üreticinin elde ettiği net gelirin düşmesine neden olmaktadır.
- Bazı ülkelerle kıyaslandığında verimlilik farkları dramatik bir hal almaktadır. Bu durum ülkemizin uluslararası alanda rekabet gücünü de zayıflatmaktadır.

Görüldüğü üzere fındık üretimindeki verimlilik sorununun önemli ekonomik sonuçları olmaktadır. Bunların başında üretici gelirlerinin düşmesi gelmektedir. Dolayısıyla verimlilik artışı üretici gelirlerinin artırılması bakımından vazgeçilmez bir koşuldur. Ülkemizdeki fındık üretiminde verimlilik artışının sağlanabilmesi için öne sürülen görüş ve önerilerin büyük bir bölümü işin doğası gereği tarımsal üretim yöntemlerinin iyileştirilmesi ve geliştirilmesine ilişkindir. Genel olarak geleneksel tarım yöntemlerinin

daha gelişmiş uygulamalarla ikame edilmesi ve toprak işleme, ağaç bakım ve hasat işlemlerinde bilincin artırılmasını öngören ve yapılan görüşmelerde ön plana çıkan bazı hususlar şöyledir:

- Ülkemizdeki verimsizliğin en önemli nedenlerinden biri fındık bahçelerindeki ağaçların yaşlı olmasıdır. Bu nedenle fındık üretiminde verimliliğin artırılması için başta Doğu Karadeniz olmak üzere ömrünü tamamlayan bahçelerin yenilenmesi gerekmektedir⁹⁷.
- Mevcut bahçe ve ağaç stokunda, fındık bahçelerinde görülen hastalıkların verimliliği önemli ölçüde düşürdüğü görülmektedir. Bu nedenle yenileme aşamasında hastalıklara karşı dirençli, arazi ve iklim yapısına uygun fındık fidanları dikiminin sağlanması önemlidir
- Yanlış zirai uygulamalar nedeniyle bahçelerden elde edilen verim, olması gerekenin altında kalmaktadır. Bu bakımdan ziraat odaları ve tarım müdürlüklerinin doğru tarım uygulamaları ile bahçelerde kullanılan kimyasallar (gübre, zirai ilaçlar) konusunda yetişmiş eleman desteği ile üreticiye yardımcı olması veya bu alandaki çabaların artırılması önemlidir. Bu açıdan bakıldığında özellikle son yıllarda etkili olan fındıkta küllenme hastalığına ilişkin mücadelenin artırılması gerekmektedir⁹⁸.
- Ayrıca, arazi ve toprak hazırlığı, çeşit seçimi, dikim ve terbiye sistemleri, budama, gübreleme, hasat ve harman sürecinde usulüne uygun kültürel uygulamaların yapılması konusunda üreticiye verilen desteğin artırılması gerektiği görülmektedir⁹⁹.
- Verimlilikte ölçek ekonomisinden faydalanmanın önüne geçen önemli bir diğer konu, fındık üretim arazilerinin oldukça küçük olmasıdır. Türk tarımında genel olarak görülen bu sorun fındık üretiminde de varlığını göstermektedir. Bu nedenle arazi ve bahçelerin miras veya başka yollarla bölünmesinin önüne geçilmesi amacıyla 6537 sayılı ve 30.04.2014 tarihli Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunla belirtilen illerin belirli ilçelerinde arazi bölünmesi sınırlandırılmıştır. 2014 yılında uygulanmaya başlayan kanun tarım arazilerinin bölünmesini engellemektedir.¹⁰⁰ Bu olumlu

---

⁹⁷ Teşebbüslerden gelen bilgiler.

⁹⁸ Teşebbüslerden gelen bilgiler.

⁹⁹ Teşebbüslerden gelen bilgiler.

¹⁰⁰ <http://www.tarim.gov.tr/Sayfalar/Detay.aspx?Ogeld=412&Liste=Haber> Erişim Tarihi: 08.07.2017

adımın etkin biçimde uygulanmasının yanısıra mevcut küçük ölçekli arazileri büyütecek önlemler de düşünülmalıdır.

- Dekar başına alınacak verimin artırılması için, Doğu Karadeniz başta olmak üzere Türkiye'de fındık üretiminde ve hasadında makinalı tarım uygulamalarının yaygınlaşması gerekmektedir¹⁰¹.

IV.1.1.Devlet Destekleri ve Teşvik Politikaları: Düşük Verimlilikle Mücadelenin Ekonomik ve Sosyal Boyutları

Verimlilik artışına ilişkin yukarıda yer verilen gereklilikler daha yakından incelendiğinde düşük verimliliğin arka planında ekonomik ve sosyal bazı etkilerin var olduğu görülmektedir. Tarımsal üretimdeki verimliliğin iyileştirilmesine yönelik adımları cazip kılacak modellerin geliştirilmesini teminen bu ekonomik ve sosyal etkileri daha yakından analiz etmek fayda sağlayacaktır. . Öncelikle belirtilmelidir ki, ülkemizde fındık üreticilerinin büyük bir bölümü, genellikle fındık üretim alanlarından uzakta, şehir merkezleri ve büyükşehirlerde yaşamakta ve sadece fındık hasat döneminde fındık bahçelerine gelmektedir. Üstelik söz konusu üretim alanları ölçek bakımından da küçük alanlardır. Bu durumun en önemli sonucu fındık üretiminin “aile üretimi” niteliğinden öteye geçmesini zorlaştırmasıdır. Hal böyle iken fındık bahçelerinin arazi ve toprak hazırlığı, çeşit seçimi, dikim ve terbiye sistemleri, budama, gübreleme, hasat ve harman sürecinde usulüne uygun zirai uygulamalara muhatap olması mümkün olmamaktadır. Yine bu nedendir ki, ağaçların yenilenmesi gibi belirli bir süre boyunca verim elde etmemeyi gerektiren yatırım maliyetleri fındık üreticileri tarafından katlanılabilir maliyetler olarak görülmemektedir. Devlet tarafından sağlanan alan bazlı destekleme ise, fındık bahçelerinin bakımı ve yenilenmesi gibi verim arttırıcı alanlarda kullanılmamakta, genellikle kısıtlı gelire sahip üreticilerin diğer ihtiyaçlarını gidermekte kullanılmaktadır. Verimlilik artışının sektör açısından taşıdığı hayati önem göz önüne alındığında söz konusu ekonomik ve sosyal etkileri de giderecek alternatif modellerin geliştirilmesi gerektiği görülmektedir.

Bu noktada ön plana çıkan başlıca çözüm önerisi alan bazlı destekleme ve/veya bundan başkaca teşvik ödemeleri ile bahçe yenilemeleri arasındaki ilişkinin güçlendirilmesi olduğu görülmektedir. Bu anlamda, daha önce de ifade edildiği üzere

---

¹⁰¹ Teşebbüslerden gelen bilgiler.

mevcut destekleme ödemelerine yönelik en önemli eleştiri dekar başına yapılan doğrudan gelir desteğinin cep harçlığı olarak kullanıldığı, hiçbir taahhüde bağlı olmadan ödenen bedellerin fındık bahçelerine harcanmasının sadece üreticinin inisiyatifine kaldığıdır¹⁰². Bununla birlikte alan bazlı desteklemenin iktisadi etkinliğine işaret eden bu tarz eleştiriler bu desteklemelerin sosyal boyutlarını tam olarak değerlendirmemektedir. Esasen, alan desteklemeleri ekonomik fonksiyonlarının yanı sıra bir sosyal transfer olarak görülmelidir. Dolayısıyla alan bazlı desteklemeleri katı verimlilik artışı önlemleri ile ilişkilendiren koşulların getirilmesi, gelir düşüşü ile birlikte bölge insanının var olan şikâyetlerinin artmasını sağlayacağı gibi verimlilik artışı hedefini de tehlikeye sokabilecektir.

Bu nedenle alan bazlı desteklemeleri ile verimlilik artışı arasında katı bir ilişkidir ziyade, verimlilik artışı sağlayacak projelerin pozitif anlamda kayırıldığı teşvik sistemlerinin daha isabetli olacağı söylenebilecektir. Zira, teşvik bedellerinin projelere ödenmesinin verimliliği olumlu yönde etkileyeceği; bahçe yenileme, sulama ve zararlılarla mücadelede kullanılacak ekipman alımları, harman yeri ve bahçe ıslahı, toplama ve diğer makine alımları gibi konularda teşvik verilebileceği sektörde faaliyet gösteren firmalar tarafından da dile getirilmektedir ¹⁰³. Bu anlamda kademeli geçişi öngörmek bakımından yenilemenin belli oranlarda (%10-%20 oranında) yapılmasının teşvik edilmesi, gerekirse yeni fındık fidanları yetişene kadar üreticiye ürün kayıp desteği sağlanması şeklinde önerilerin var olduğu da görülmektedir¹⁰⁴. Bunun dışındaki bir diğer öneri de teşvik sisteminin verime göre şekillenmesi, ihtiyacı olan bölgelere ise daha fazla teşvik verilerek üretimin artırılması, bunun denetimi için kontrol mekanizmasının kurulması gerektiğiyle ilgilidir ¹⁰⁵.

Yukarıdaki bilgilere ek olarak, TZOB tarafından Alan Bazlı Gelir Desteği'nin ödeme tarihlerinin net olmamasının üreticileri olumsuz etkilediğini belirtmiş; yapılacak ödemelerin iki parçaya bölünmesi gerektiği, ilk ödemenin hasat sonrası, ikinci ödemenin fındık yetiştirme döneminin başında yapılması gerektiği savunulmuştur. Desteklemenin bu şekliyle amacına ulaşacağı ve fiyat istikrarının dahi sağlanacağı ifade edilmiştir.

---

¹⁰² Teşebbüslerden gelen bilgiler.

¹⁰³ Teşebbüslerden gelen bilgiler.

¹⁰⁴ Teşebbüslerden gelen bilgiler.

¹⁰⁵ Teşebbüslerden gelen bilgiler.

Verimliliğin artmasına dolaylı katkıda bulunacak önlemlerden biri de fındık üreticisinin kırsalda barınabilmesini cazip ve mümkün kılacak önlemlerin alınmasıdır. Bu anlamda bazı paydaşların fındık üretim bölgelerinde alternatif zirai ürünler ile fındık bahçelerinden elde edilebilecek yan ürünlerin yetiştirilmesi ve değerlendirilmesi gerektiği fikrini ileri sürdükleri görülmektedir ¹⁰⁶. Bu öneri, 2009/15201 sayılı Bakanlar Kurulu kararında ele alınmıştır. İlgili kararda alternatif ürüne geçen üreticilere, 2009-2012 yılları arasında sonbahar ve ilkbahar ekim/dikim dönemleri dikkate alınarak telafi edici ödeme yapılacağı düzenlenmiştir. Ancak fındıktan elde edilen gelir miktarının yüksekliği ile alternatif ürüne geçişin uygulama/üretim zorluklarının üreticiyi caydırdığı, alternatif ürüne geçişin rağbet görmediği ifade edilebilir ¹⁰⁷.

Aşağıdaki tabloda verimlilik düşüklüğünün nedenleri, yol açtığı sorunlar ve ilgili birimleri ile birlikte çözüm önerilerine yer verilmiştir.

Tablo 35- Verim Düşüklüğünün Nedenleri ve Olası Çözüm Önerileri.

Nedenleri	Yol Açtığı Sorunlar	Çözüm Önerileri	İlgili Birimler
- Tarımsal eksiklikler - Hastalıklarla mücadelede yetersiz kalınması - Yaşlı ve ömrünü tamamlamış fındık ağaçları.	- Üretici bakımından maliyetlerin artması, gelirlerin düşmesi - Uluslararası rekabet gücü kaybı	- Ömrünü tamamlayan bahçelerin yenilenmesi - Hastalıklara karşı dirençli, arazi ve iklim yapısına uygun fındık fidanları dikiminin sağlanması - Doğru tarım uygulamaları bakımından çiftçiye sağlanan desteğin artırılması - Fındığa bağlı gelirlerin ekonomik ve sosyal boyutları da hesaplanarak, doğrudan gelir desteğini verimlilik artış şartına bağlamak yerine, verimlilik artışı sağlayacak projelerin pozitif anlamda kayırdığı teşvik sistemleri geliştirmek.	- GTHB - TZOB

¹⁰⁶ Teşebbüslerden gelen bilgiler.

¹⁰⁷ Teşebbüslerden gelen bilgiler.

IV.2. Lisanslı Depoculuğun Yaygınlaşabilmesi İçin Çözüm Önerileri

Raporun bir önceki bölümünde izah edilen lisanslı depoculuk uygulamasının yaygınlaşmamasının nedenleri ve bunun yol açtığı sorunlar ana hatları ile şöyledir:

- Sektörde sağlıklı bir depolama hizmeti ve stok yönetiminin olmaması, emanet sistemi gibi artık miadını doldurması gereken iş modellerini ayakta tutmakta ve fındık piyasasının farklı oyuncular arasındaki bir borç zinciri ekseninde hareket etmesine yol açmaktadır.
- Bu durum fiyat dalgalanmalarına ve spekülatif hareketlere daha müsait bir pazar yapısına sebep olmaktadır.
- Uygun olmayan depolama koşullarından kaynaklanan hastalık ve ekonomik değer kayıplarına neden olunmaktadır.
- Mevcut durumda üretici nezdindeki taşıma ve depolama hizmetlerinden bedava yararlandığı algısına karşın lisanslı depoculuğun ardiye, nakliye, depolama ve sigortaya ilişkin ek maliyetler yaratacak olması, sistemin üretici nezdinde tercih edilebilirliğini engellemektedir.

Görüldüğü üzere lisanslı depoculuğun önünde yatan ve yukarıda sıralanan engeller açık biçimde lisanslı depoculuğun öncelikle üretici için daha cazip hale getirilmesinin uygun olacağını göstermektedir. Üreticinin lisanslı depolarda ürününü saklayabilmesi için, mevcut alışkanlıklarını korumasına neden olacak “maliyet artışına” ve “ürün ve gelir kaybına” ilişkin algıların ortadan kaldırılması gerekmektedir. Bunun için ister lisanslı depoların maliyetlerinin sübvansede edilmesi, isterse bu depoları kullanan üreticilere fazladan destek verilmesi seçeneği tercih edilsin, son kerte muhakkak depo kirası, sigorta, depolama süresinin uzatılması, stopaj vs. konularında daha cazip önerilerle üreticiye gidilmesi gerekmektedir¹⁰⁸. Aksi takdirde üreticilerin “bedava” algısı ile mevcut iş modellerini devam ettirecekleri düşünülmektedir. Önerilen alternatif yöntem, şüphesiz mevcut teşviklerden daha fazla bir destek gerektirmektedir.

Lisanslı depoculuk sistemine yönelik hayata geçirilen teşviklerin bazıları aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- 16/10/2014 tarih ve 29147 sayı ile alınan “Lisans Alarak Faaliyet Gösteren Depolarda Muhafaza Edilmesi Halinde Kira Destekleme Ödemesi Yapılmasına

---

¹⁰⁸ Teşebbüslerden gelen bilgiler.

İlişkin Bakanlar Kurulu Kararı”nda fındık için aylık ton başına 10 TL’yi geçmemek üzere GTB tarafından onaylanacak depolama ücretlerinin %50’si oranında depo kira ücreti desteği verilmesi öngörülmüştür. Konuya ilişkin 20 Ocak 2018 Tarihli ve 30307 Sayılı Resmi Gazete yayımlanan Bakanlar Kurulu Kararında söz konusu destek 10 TL’den 20 TL’ye yükseltilmiştir.

- Lisanslı depoya tevdi edilen ürün için verilen ürün senetlerinin el değiştirmesinden doğan kazançlar 31.12.2018 tarihine kadar gelir vergisi ve kurumlar vergisinden istisna tutulmuştur. Bu kapsamda ürünlerini lisanslı depoya koyan ve ELÜS olarak satan üreticilerden zirai stopaj ve ELÜS alım satımı yapan tacir ve sanayicilerden de gelir/kurumlar vergisi alınmamaktadır.

Özellikle üreticilerin ürünlerini lisanslı depolara getirebilmeleri ve ürünlerini daha uzun süre lisanslı depolarda depolayabilmelerinin teşvik edilebilmesi için yukarıdaki teşviklere ek olarak yeni destek mekanizmalarının hayata geçirilmesi lisanslı depoculuk sisteminin yaygınlaşması için önem arz etmektedir. Nitekim TZOB da yukarıda bahsi geçen depolama desteği uygulamasını örnek göstermiş, yukarıdaki kararla aynı içeriği taşıyan ve 2009’da alınan söz konusu Bakanlar Kurulu kararı ile 5 yıl boyunca üreticiye ton başına 10 TL’yi geçmemek kaydıyla depolama desteği verilmesi uygulamasının o dönem için olumlu sonuç verdiğini ifade etmiştir.

Öte yandan lisanslı depoların ayakta kalmasına katkı sağlayacak bir başka öneri de ihracatçıları lisanslı depolardan fındık almayı teşvik edecek uygulamalara yönlendirmektir¹⁰⁹.

Şüphesiz bu önlemlerin etkili olabilmesi bakımından Karadeniz’de sadece bir veya iki il merkezinde kurulacak lisanslı depoların yeterli olmayacağı, Doğu Karadeniz’in engebeli arazileri düşünüldüğünde ilçe merkezlerinde de depoların yaygınlaştırılması gerektiği ifade edilmektedir¹¹⁰.

Mevcut sistemin tercih edilmesinin en önemli nedenlerinden bir diğeri de tüccar üzerinden alıcılara sağlanan kredilerdir. Özellikle henüz ürün hasadının gerçekleşmediği dönemde sağlanan krediler, doğrudan fındık üretimi ile uğraşan bölge insanının gelirleri bakımından önemlidir. Dolayısıyla lisanslı depoculuğun sadece lokasyon olarak yaygınlaştırılması ve bu depoları kullanmaya ilişkin maliyet avantajları

---

¹⁰⁹ Teşebbüslerden gelen bilgiler.

¹¹⁰ Teşebbüslerden gelen bilgiler.

yaratmak yeterli olmayacaktır. Bu depolarda tutulan ürünlerin üreticiler bakımından nakde çevrilebilirliğinin de tesis edilmesi gerekmektedir. Bu noktada lisanslı depoculuk faaliyetlerinin ELÜS ve vadeli işlem ve opsiyon borsa işlemlerince desteklenmesi, üreticilere lisanslı depolara teslim ettikleri ürünler karşılığında aldıkları ürün senetleri ile kredi ve finansman sağlanması ve ELÜS ile ürünler taşınmadan yurtiçi veya yurtdışı piyasalarda satışın mümkün kılınması gibi öneriler ön plana çıkmaktadır¹¹¹. Aşağıdaki tabloda lisanslı depoculuğun yaygınlaşmaması nedeniyle ortaya çıkan sorunlar ile birlikte çözüm önerilerine yer verilmiştir.

Tablo 36- Alivre Sorunu ve Çözüm Önerileri

Nedenleri	Yol Açtığı Sorunlar	Çözüm Önerileri	İlgili Birimler
<p>-Alivre/emanet sistemi gibi yerleşik iş modellerinin yarattığı alışkanlıklar</p> <p>-Mevcut sistemde üreticilerin manav/tüccar kanalı üzerinden nakit ve kredi ihtiyaçlarını karşılıyor olmaları</p> <p>-Mevcut sistemde üreticinin depolama hizmetini bedava kullandığı ve buna ilişkin nakliye, ardiye gibi maliyetlere katlanmadığı algısı</p> <p>-Lisanslı depoculuğun faydalarına karşın üretici nezdinde maliyetleri arttıracak bir çözüm olarak görülmesi</p>	<p>-Primitif bir vadeli işlem/opsiyon sözleşmesini andıran emanet/alivre uygulamasının, bilgi asimetrisi ve çıkar çatışması gibi bazı nedenlerle fındık piyasasında taraflar arasında anlaşmazlığa yol açması</p> <p>-Arz güvenliğinden yoksun fiyat dalgalanmalarına ve spekülasyon hareketlere daha müsait bir pazar yapısına yol açması</p> <p>- Uygun olmayan depolama koşullarından kaynaklanan hastalık ve ekonomik değer kayıplarına neden olunması</p>	<p>- Üreticinin lisanslı depolarda ürününü saklayabilmesi için, "maliyet artışı" ve "ürün ve gelir kaybına" ilişkin algıların ortadan kaldırılması gerekmektedir.</p> <p>-İster lisanslı depoların maliyetlerinin sübvansede edilmesi, isterse bu depoları kullanan üreticilere fazladan destek verilmesi seçeneği tercih edilsin, son kertede muhakkak depo kirası, sigorta, depolama süresinin uzatılması, stopaj vs. konularında daha cazip önerilerle üreticiye gidilmesi gerekmektedir.</p> <p>- Lisanslı depoculuk faaliyetlerinin ELÜS ve vadeli işlem ve opsiyon borsa işlemlerince desteklenmesi</p> <p>-Üreticilere lisanslı depolara teslim ettikleri ürünler karşılığında aldıkları ürün senetleri ile</p>	<p>-GTHB</p> <p>-Gümrük Bakanlığı</p> <p>-TOBB</p> <p>-TMO</p> <p>-FİSKOBİRLİK</p>

¹¹¹ Teşebbüslerden gelen bilgiler.

		kredi ve finansman sağlanması - ELÜS ile ürünler taşınmadan yurtiçi veya yurtdışı piyasalarda satışın mümkün kılınması	
--	--	---	--

IV.3.Rekolte Tahmin Çalışmaları Sürecine İlişkin Görüş ve Öneriler

Rekolte tahmininde yaşanan sıkıntıların nedenleri ve bunun yol açtığı sorunlar ana hatları ile şöyledir:

- 2016 yılına kadar fındık rekolte tahminleri birçok kanaldan yapılmış olup bu tahminler arasında önemli farklılıklar oluşmuştur.
- Fındık rekoltesinin yıllara göre değişmesinde doğal, iklimsel ve botanik sebepler kadar metodolojik farklılıkların da etkili olduğu görülmektedir.
- Bu durum fiyat spekülasyonlarını tetiklediği gibi, pazarın öngörülebilirliğini zedelemiştir.

Sektör paydaşları ile rekolte tahmin çalışmaları kapsamında yapılan istişarelerde rekolte tahminlerinin sadece GTHB tarafından yapılmasının olumlu karşılandığı ve bu durumun uygulama farklılıklarından doğan spekülasyonları azaltacağı yönünde bir beklenti olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra açıklanan rekoltenin inandırıcılığını koruması, piyasa beklentilerine doğru biçimde yön verebilmesi ve objektif olabilmesi bakımından bir takım önlemlerin de tavsiye edildiği görülmektedir. Bunların başında rekolte çalışmalarına temel teşkil etmesi için, bölge üniversitelerinin Ziraat Fakülteleri, Ziraat Odaları, Fındık İhracatçı Birlikleri tarafından modern yöntemlere göre oluşturulmuş fındık rekolte tahmin kuralları ve prensipleri tespit ve ilan edilmesi gerektiği gelmektedir ¹¹². Bu ilkeler temelinde hareket edecek olan rekolte tahmin ekiplerinin, kapsamlı ve bilimsel örneklemelere dayalı olarak tahminlerini açıklamaları yönünde görüş ifade edilmektedir ¹¹³. Bu hususlar aşağıda yer verilen tabloda özetlenmiştir.

¹¹² Teşebbüslerden gelen bilgiler.

¹¹³ Teşebbüslerden gelen bilgiler.

Tablo 37- Rekolte Tahminlerini Yol Açtığı Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Nedenleri	Yol Açtığı Sorunlar	Çözüm Önerileri	İlgili Birimler
-İklimsel ve botanik sebepler fındık rekolte tahminlerinin doğal nedenlerini oluşturmaktadır. -Bunun yanı sıra metodolojiden kaynaklanan farklılıklar da bulunmaktadır. -Beklentileri yönetme kaygısı da etkili olmaktadır.	- Fiyat spekülasyonları tetiklenmiş, pazarın öngörülebilişliğini zedelemiştir.	-Rekolte tahminlerinin tek bir kanaldan (GTHB) ilan edilmesi isabetli olmuştur. - Rekolte tahmin çalışmalarına temel teşkil etmesi için modern yöntemlere göre oluşturulmuş fındık rekolte tahmin kuralları ve prensipleri tespit edilerek duyurulmalıdır.	-GTHB -Üniversite Ziraat Fakültesi -TZOB -Fındık İhracatçıları Birliğı

IV.4.Bölgeler Arası Farklılıkların Giderilebilmesi İçin Çözüm Önerisi

Raporun önceki bölümlerinde de ifade edildiğı üzere Doğı Karadeniz ile Batı Karadeniz arasında fındık üretimi itibariyle önemli farklılıklar görölmektedir. Batı Karadeniz'de ekim alanlarının da genişlemesi, topografyadan kaynaklanan verim faktörü ile ilerleyen dönemlerde Doğı Karadeniz'in fındık üretimindeki lider konumunu Batı Karadeniz Bölgesi'ne kaptıracağı düşünölmektedir. Bu durum fındık maliyetine ve verimliliğine önemli etkilerde bulunmakta ve Doğı Karadeniz üreticisini fiyat düşüşleri karşısında daha kırılğan yapmaktadır.

Bölgeler arası farklılığın giderilmesi için, özellikle Doğı Karadeniz'deki ömrünü tamamlayan bahçelerin yenilenmesi ve arazi bölünmesinin önüne geçilmesi¹¹⁴ ve verimi arttıracak iyi tarım uygulamalarının yaygınlaştırılması elzemdir. Bu anlamda bu alandaki çözümler, daha önce verimlilik artışı konusunda yapılan çözüm önerileri ile büyük ölçüde kesişmektedir.

Tablo 38- Bölgeler Arası Farklılığın Giderilmesi

Nedenleri	Yol Açtığı Sorunlar	Çözüm Önerileri	İlgili Birimler
-İklimsel ve topografik nedenler iki bölge arasında farklılığa neden olmaktadır.	- Birinci standart bölgenin toplam Türk fındık üreticisi içerisindeki payı azalacaktır.	Bu alandaki çözüm önerileri verim artışına ilişkin önerilerle büyük ölçüde örtüşmektedir.	-GTHB -Üniversite Ziraat Fakültesi -TZOB

¹¹⁴ Teşebbüslerden gelen bilgiler.

-Batı Karadeniz'de son dönemde fındık tarımı yaygınlaşmıştır.	-Bu farklılığın yol açtığı maliyet ve verim farkı, Doğu Karadeniz üreticisinin gelirini görece düşürmekte ve fiyata daha hassas hale getirmektedir.		
---	---	--	--

IV.5. Fındığın Depolanması Sürecindeki Olumsuzlukların Giderilmesi İçin Çözüm Önerileri

Raporun önceki bölümlerinde de fındığın depolanması aşamasında karşılaşılan sorunlar ve bu sorunların nedenlerine ilişkin ana hatları ile şu tespitlerde bulunulmuştur:

- Ülkemizde fındık üreticileri ürettikleri fındıkları depolayacak yeterli imkâna sahip değillerdir. Bu durum fındığın emanete verilmesine ve sonrasında piyasaya bir anda yüksek miktarda fındık girmesine neden olmaktadır.
- Piyasaya bir anda bu kadar yüksek miktarda fındık girişinin gerçekleşmesi hem fiyatlarda hareketliliğe hem de depolama koşullarının elverişsizliği nedeniyle fındığın uygun şartlarda depolanmasının güçleşmesine neden olmaktadır.
- Depolamada yaşanan fiziki aksaklıkların en önemlisi ise depoda nem oranının artması ve uygun koşulların bulunmaması nedeniyle fındıkta yaşanan küllenme sorunudur.

Bu alanda getirilecek çözüm önerilerini, mevcut sistem içinde iyileştirme önlemleri ve lisanslı depoculuk alanında atılacak adımlar olarak ikiye ayırmak mümkündür. Lisanslı depoculuk ile ilgili önlemler raporun daha önceki bölümlerinde belirtilen lisanslı depoculuk faaliyetlerinin yaygınlaştırılması önlemleri ile büyük ölçüde benzeşir iken, mevcut sistemdeki olası iyileştirmelere aşağıda yer verilmiştir:

- Fındığın depolanması sürecinde dikkat edilmesi gereken en önemli husus, deponun toprak seviyesinden yüksek, hijyenik, kokusuz, serin ve kuru olmasıdır. Bu şartların aynı anda sağlanması için deponun tüm bakımları zamanında yapılmalıdır.
- Fındıkta depo zararlıları ile sıklıkla karşılaşılabilmektedir. Bunun için ilaçlama tek başına çözüm değildir. Haşere zararı olduğunda derhal müdahale edilmesi,

depo/siloların sıcaklık kontrolünün yapılması şarttır. Aksi halde kemirgenler ürün kalitesini düşürebilmektedir. Haşerelerin bulaşması tamamen kontrol altına alınabildiğinden bu halde ürünün bozulma ihtimali de ortadan kalkacaktır ¹¹⁵.

- Eski ürün ile yeni ürün; bulaşık ürün ile temiz ürün; nemli, çürük, küf oranı yüksek ürün ile iyi kurutulmuş kalitesi yüksek ürün aynı ortamda depolanmamalıdır¹¹⁶.

Tablo 39- Fındığın Depolanma Sorunu ve Çözüm Önerileri

Nedenleri	Yol Açtığı Sorunlar	Çözüm Önerileri	İlgili Birimler
-Fındık üreticileri yeterli depolama alanına sahip değildir. -Depolama görevini yerine getiren manavların ve diğer aktörlerin sahip olduğu depolarının fiziki şartlarının yetersizliği.	- Piyasaya bir anda yüksek miktarda fiziki fındık akışına neden olmaktadır. Bu durum ise piyasa dengesinin korunmasını zorlaştırmaktadır. -Fındıkta depo zararlılarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır.	Özellikle rekoltenin yüksek olacağı yıllarda piyasa dengelerinin korunması bağlamında "lisanslı depoculuk" sisteminin sağlanması önem arz etmektedir.	-GTB -GTHB -TZOB

IV.6.Fındık Ağaçlarında Hastalıkların Önlenebilmesi İçin Öneriler

Raporun önceki bölümlerinde fındık ağaçlarının maruz kaldığı hastalıklar hakkında ana hatları ile şu tespitlerde bulunulmuştur:

- Türkiye’de fındık; başta küllenme hastalığı olmak üzere fındık kurdu, yeşil kokarca, Amerikan beyaz kelebeği, dalkıran, kozalak akarı, uçkurutan, fındık koşnilleri gibi çeşitli zararlıların tehdidi altındadır.
- Gelen cevabi yazılardan anlaşıldığı üzere bu hastalıklar tüm sektör paydaşları için çok önemli bir sorun teşkil etmektedir.
- Bunun dışında fındıkta Aflatoxin, çürük ve küt gibi ihracatı tehdit eden kalite sorunları oluşabilmektedir. (GÜR SOY, FİSKOBİRLİK) Naturel ve iç fındıklarda ise A.flavus, A.niger, A.glaucuz, Penicillum, Mucor, Fusarium gibi küfler bulunabilmektedir ¹¹⁷.
- Genel olarak fındık verimliliğinin artırılması bakımından geçerli olan öneriler hastalıkların önlenmesi için de söz konusu olsa da hastalıklarla mücadele bazı

¹¹⁵ Teşebbüslerden gelen bilgiler.

¹¹⁶ Teşebbüslerden gelen bilgiler.

¹¹⁷ Teşebbüslerden gelen bilgiler.

özel önlemlerin alınmasını da gerektirmektedir. FİSKOBİRLİK yetkilileri, fındık ağaçlarında etkin mücadele için çiftçi eğitim çalışmalarının yapılmasının şart olduğunu; hasattan önce bahçede ot temizliği yapılmasının, fındığın zamanında ve usulüne uygun toplanması, kurutulması ve ayıklanması konusunda gerekli önlemleri almanın riski azaltabileceğini ifade etmiş ve bu yönde alınacak tedbirlerin maliyette cüzi bir artışa yol açacağını belirtmiştir.

Tablo 40- Fındık Hastalıkları ve Çözümleri

Nedenleri	Yol Açtığı Sorunlar	Çözüm Önerileri	İlgili Birimler
-Üreticilerin hastalıkları ve bakımı konusunda eğitimi yetersiz kalmaktadır.	- Fındık ağaçlarında meydana gelen hastalıklar verimi ve kaliteyi düşürmektedir.	-Üreticilere budama, ilaçlama, gübreleme gibi bakım faaliyetlerine ek olarak fındık ağacının maruz kalabileceği hastalıklar hakkında eğitimler verilmelidir.	-GTHB -FİSKOBİRLİK -TZOB

IV.7.Fındık İhracatında Yaşanan Sorunlara İlişkin Çözüm Önerileri

Raporun önceki bölümlerinde fındık ihracatı hakkında ana hatları ile şu tespitlerde bulunulmuştur:

- İhracat süreci prosedürü fazla olan tamamlaması zor bir süreçtir. İhracat pazarlarındaki gümrük vergileri ihracatın önünde önemli bir engeldir. Örneğin Gürcistan'a, AB ülkelerine gerçekleştirdiği ihracatta gümrük vergisi uygulanmazken Türkiye %3 gümrük vergisi ödemek durumundadır.
- Aflatoksin limiti nedeniyle geri gelen ürünlerin ihracatına izin verilmemektedir.
- İhracatımızın yaklaşık %75'lik bölümü AB ülkelerine gerçekleştirilmektedir.
- Gürcistan, Azerbaycan gibi ülkelerin üretmiş oldukları fındığı ihraç etmeleri ülkemizin ihracatı önünde engel teşkil eden bir başka unsurdur.

Ülkemize daha fazla katma değer kazandırılması ve istihdam artışına imkân sağlanması amacıyla özellikle işlenmiş fındık ihracatının artırılması hatta tamamına yakın bir oranının işlenmiş fındık olarak ihraç edilmesi gerekmekte olup, bu çerçevede pek çok ülkenin korumacı gümrük duvarlarının, mütekabiliyet esasına göre ülkelerle müzakere edilerek aşağı çekilmesine çalışılmalıdır. Karma Ekonomik Komisyon toplantı gündemlerine ülkemiz fındık ihracatı için gümrük vergisi indirimi talebinin dahil edilmesi "net ihracat" yapan sektör için önem arz etmektedir.

Aflatoksin limitleri nedeniyle ihracına izin verilmeyen ve yurda geri gelen fındıkların doğrudan imhası yerine, limitlere uygun hale getirilmesi amacıyla yeniden elden geçirilmesine (elleçleme, paçal yapma, yeniden işleme vb.) izin verilmesi ya da ihraç edilecek ülke kriterlerine uygun hale getirilmesi için fındığın ilave işlemlerden geçirilmesi veya bir ileri derecede işleme tabi tutulmasına (fındık natürel ise kavrulması, beyazlatılmış veya kavrulmuş ise kıyılması, dilinmesi vb.) imkân sağlanması, ekonomik kayıpların en aza indirgenmesi açısından son derece önemlidir.

Benzer şekilde aynı hususlar aflatoksin nedeniyle ihracına izin verilmeyen fındık ihraç partileri için de uygulanabilir olmalıdır. Zira aflatoksin homojenize bir yapıya sahip olmadığından aynı parti için yapılan aflatoksin analizlerinin farklı sonuçlar verebildiğinden, ürünün yeniden işlenerek ekonomiye kazandırılmasına imkân sağlanmasının yerinde olacağı düşünülmektedir.

Fındık ihracatının % 75'inin AB ülkelerine yapıldığından hareketle ve pazar çeşitliliğinin artırılmasını teminen, hedef ülkelere yönelik ihracat çeşitli yöntemlerle teşvik edilmelidir.

Tablo 41- Fındık İhracatında Yaşanan Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Nedenleri	Yol Açtığı Sorunlar	Çözüm Önerileri	İlgili Birimler
<p>-İhracat prosedürü uzun bir süreçtir.</p> <p>-Aflatoksin limiti nedeniyle ihraç edilemeyen ürünlerin varlığı.</p> <p>-İhracatımızın %75'inin AB ülkelerine gerçekleştiriliyor olması.</p>	<p>- Türkiye'de yapılan aflatoksin testinden geçen ürünlerin 15-20 gün sonra AB ülkelerine girişte yapılan testlerden geçmemesi ve iade edilmesi sürecinde fındığın 45-50 gün uygun olmayan koşullarda bekletilmesi ürünün zayi olmasına sebep olmaktadır.</p> <p>-İhracat pazarının darlığı ihracat hacmini olumsuz etkilemektedir.</p>	<p>-Pek çok ülkenin korumacı gümrük duvarlarının, mütekabiliyet esasına göre ülkelerle müzakere edilerek aşağı çekilmesine çalışılmalıdır.</p> <p>- Aflatoksin limitleri nedeniyle ihracına izin verilmeyen ve yurda geri gelen fındık ihraç partilerinin doğrudan imhası yerine bu ürünlerin yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir.</p> <p>-İhracat pazarının çeşitlendirilmesine yönelik uygulamalar hayata geçirilmelidir.</p>	<p>-GTHB</p> <p>-Ekonomi Bakanlığı</p> <p>-Maliye Bakanlığı</p> <p>-Avrupa Birliği Bakanlığı</p> <p>-GTB</p> <p>-Fındık İhracatçıları Birliği</p> <p>-KİB</p>

IV.8.Fındık Sektöründeki Çözüm Önerilerine İlişkin Genel Değerlendirme

Yukarıda yer verilen değerlendirmeler sektörün genel anlamda rekabetçiliğini arttırılması, üretici gelirlerinin de istikrara kavuşmasına katkı sunacak arz güvenliği ve fiyat istikrarının arttırılmasına yönelik sektör paydaşları tarafından da dile getirilen tespitleridir. Bununla birlikte bu tespit ve önerilerin hiçbirisi Rekabet Kurulu'nun bugüne kadar fındık piyasasında gerçekleştirdiği inceleme ve denetimlerin alternatifi olarak yorumlanmamalıdır. İşbu raporda bahsedilen çözüm önerilerinin başarıya ulaşabilmesi bakımından piyasanın etkin biçimde işlemesi, fındık fiyatı başta olmak üzere piyasa unsurlarının teşebbüsler arası anlaşama, işbirliği ve uyumlu eylemden uzak biçimde gerçekleştirilmesi ve bu pazarda rekabeti önemli ölçüde kısıtlayacak pazar güçlerine izin verilmemesi hayati önem taşımaktadır. Bu bakımdan Rekabet Kurulu'nun geçmişte olduğu gibi piyasa dinamikleri dışında fiyat oluşumlarına etki etmeye ve başta üretici zararı olmak üzere toplumsal zarara yol açabilecek her türlü eyleme 4054 sayılı Kanun'un kapsamında müdahale edeceği gerçeği bir kez daha vurgulanmalıdır.

IV.8. BÖLÜM SONU ÖZETİ

Raporun dördüncü bölümünde önceki bölümlerde bahsi geçen sorunlara çözüm önerileri getirilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda konuya ilişkin çözüm önerilerinin uygulanmasında etkin rol oynayacağı düşünülen çeşitli kurum ve kuruluşlara yer verilmiştir. Bu bölümde söz konusu değerlendirmeler ve Kurumumuzun konuya ilişkin görüşleri özetlenecektir.

Verimlilik artışını sağlamak için; ömrünü tamamlayan bahçelerin yenilenmesi, hastalıklara karşı dirençli, arazi ve iklim yapısına uygun fındık fidanları dikiminin sağlanması, doğru tarım uygulamaları bakımından çiftçiye sağlanan desteğin arttırılması, fındığa bağlı gelirlerin ekonomik ve sosyal boyutları da hesaplanarak, doğrudan gelir desteğini verimlilik artış şartına bağlamak yerine verimlilik artışı sağlayacak projelerin pozitif anlamda kayırıldığı teşvik sistemleri geliştirmeye yönelik usuller raporun ilgili bölümünde öneri olarak getirilmiştir.

Depolama sürecindeki olumsuzlukların giderilmesi için ise "lisanslı depoculuk" sistemine geçişin teşvik edilmesi önem arz etmektedir. Lisanslı depoculuk faaliyetlerinin yaygınlaşması için ister lisanslı depoların maliyetlerinin sübvansede edilmesi, ister bu depoları kullanan üreticilere fazladan destek verilmesi seçeneği tercih edilsin, son kurtede muhakkak depo kirası, sigorta, depolama süresinin uzatılması, stopaj vs. konularında daha cazip önerilerle üreticiye gidilmesi gerektiği

raporun ilgili bölümlerinde ifade edilmiştir. Yine söz konusu faaliyetlerin ELÜS, vadeli işlem ve opsiyon borsa işlemlerince desteklenmesi, üreticilere lisanslı depolara teslim ettikleri ürünler karşılığında aldıkları ürün senetleri ile kredi ve finansman sağlanması, ürün senetleri ile ürünler taşınmadan yurtiçi veya yurtdışı piyasalarda satışın mümkün kılınması önerileri getirilmiştir.

Ayrıca rekolte tahmin çalışmalarının modern yöntemlere göre oluşturulmuş fındık rekolte tahmin kuralları ve prensipleri çerçevesince yapılması gerektiği ifade edilmiştir.

Fındık ağaçlarında hastalıkların önlenmesi için üreticilere budama, ilaçlama, gübreleme gibi bakım faaliyetlerine ek olarak fındık ağacının maruz kalabileceği hastalıklar hakkında eğitimler verilmelidir.

Fındık ihracatında yaşanan sorunlarla ilgili olarak aflatoksin limitleri nedeniyle ihracına izin verilmeyen ve yurda geri gelen fındık ihraç partilerinin doğrudan imhası yerine bu ürünlerin yeniden değerlendirilmesi, ihracat pazarının çeşitlendirilmesine yönelik uygulamaların hayata geçmesi gerekmektedir.

Tüm bu bilgilere ek olarak fındık piyasasının nasıl daha rekabetçi hale gelebileceğine dair değerlendirmelere raporun genelinde yer verilmiş olsa da bu bölümde söz konusu değerlendirmelerin özetlerine yer verilecektir. Türkiye’de fındık tedarik zinciri dört seviyeye ayrılmış durumdadır. Tedarik zincirinin ilk seviyesinde bahçelerde fındık üretimi yapan 300.000-400.000 civarında çiftçi bulunmaktadır. Çiftçiler üretmiş oldukları fındıkları “manav” olarak adlandırılan teşebbüslere satmaktadır. Manavların ana işlevi, fındıkları bahçelerden satın almak ve zincirin bir sonraki seviyesinde yer alan kırıcılara veya ihracatçı firmalara satmaktadır. Pazarın son seviyesinde ise toptan fındık ihracatı ve satımı ile iştigal eden genellikle kırıcıların gerçekleştirdiğinden daha karmaşık ayırım, kavurma ve parçalama işlemleri için gerekli altyapıya sahip görece büyük firmalar bulunmaktadır. Fındık, nihai tüketiciye çok farklı şekillerde ulaşmaktadır. Tüketici fındığa çiğ ve kavrulmuş olarak çerezlik ürün şeklinde ya da çikolata, şekerleme ve bisküvi ürünlerinde katkı maddesi olarak ulaşmakta ve tüm bu safhalarda ayrı maliyet unsurları devreye girmektedir. Örneğin Tablo-29’da yer alan maliyet bilgilerine göre kg fiyatı 23.20 TL olan iç fındık kavrulma işleminin ardından 29 TL’ye satılmaktadır. Piyasada faaliyet gösteren teşebbüslerin de ifade ettiği üzere üretici fiyatı ile nihai tüketicinin ödediği fiyat arasındaki asıl fark perakende seviyesinde meydana gelmektedir.

Buna ek olarak üreticinin fındık alım fiyatının düşük olduğu yönündeki iddialar daha önce de belirtildiği üzere Kurumumuz nezdinde çeşitli incelemelere konu olmuştur. Rapor kapsamında ifade edildiği üzere fındık üretim piyasasında geleneksel üretim koşullarının devam etmesi fındık üretimindeki belirsizliği arttırmakta ve fiyat istikrarsızlığına neden olmaktadır. Üretim sürecinin iyileştirilmesini takiben lisanslı depoculuğun da üreticinin tercih edeceği bir hale getirilmesi gerekmektedir. Yukarıda belirtildiği üzere lisanslı depolara bırakılan ürünlere ilişkin üreticilere ürünler karşılığında verilen belgeler aracılığıyla, üreticilere kredi ve finansman sağlanması, ürün senetleri ile ürünler taşınmadan yurtiçi veya yurtdışı piyasalarda satışın mümkün kılınması hem üreticinin faaliyetlerini olumlu etkileyecek hem de lisanslı depoculuğun ekonomik karşılığını ortaya çıkaracaktır.

Bu nedenle hem lisanslı depoculuk alanındaki gelişmeler hem de verimlilik artışı sağlayacak projelerin pozitif anlamda kayırıldığı teşvik sistemlerinin uygulanması ile pazarın geleneksel koşullardan çıkarak daha rekabetçi bir pazar haline gelebileceği değerlendirilmektedir.

V. SONUÇ

Kurumun bugüne kadar yürütmüş olduğu incelemeler neticesinde fındık piyasasında şikâyetlerin temeline inilmesinin ve sektördeki yapısal sorunlar için bütüncül bir bakış açısının geliştirilmesinin zorunlu olduğu anlaşılmıştır. Bu durum dikkate alınarak Kurul tarafından, 03.11.2016 tarih ve 16-36/615-275 sayı ile konunun daha ayrıntılı ve kapsamlı incelenebilmesi amacıyla fındık piyasasına yönelik olarak sektör araştırması yapılmasına karar verilmiştir.

Yürütülen sektör araştırması çerçevesinde, sektörün her kademesinde faaliyet gösteren çok sayıda teşebbüs ve teşebbüs birliği ile görüşmelerde bulunulmuş, söz konusu taraflardan bilgi talep etmek suretiyle sektörün sorunları tespit edilmeye çalışılmıştır. Fındık üretiminde çözüm gerektiren birçok husus olduğu anlaşılmıştır. Bu kapsamda tespit edilen sorunlar aşağıda belirtilmiştir:

Türk fındığının önündeki en büyük engelin düşük verimlilik olduğu anlaşılmıştır. Raporun muhtelif bölümlerinde de belirtildiği üzere ülkemiz istisnasız her yıl dünyada en düşük verimlilikle fındık üretimi yapan ülke olmuştur. Verim düşüklüğünün sebepleri ise; fındık bahçelerinin yaşlı olmasına, bahçelerin eğimli arazide yer almasına ve yüksek rakımda bulunmasına, iklime, zirai mücadele ve gübrelemenin gerektiği gibi yapılmamasına dayanmaktadır.

Yine sektörün bir diğer sorunu fındık sektöründe lisanslı depoculuk faaliyetlerinin yaygın olmaması olarak tespit edilmiştir. Bu sorun, fındık fiyatlarında dalgalanmalara sebep olabildiği gibi, sistemin spekülasyona da açık hale gelmesine neden olmuştur. Lisanslı depoculuk sisteminin tam anlamıyla uygulanmaması, depolamadan kaynaklanan hastalıklara ve dolayısıyla fındıkta değer kaybına da yol açmaktadır. Lisanslı depoculuk önündeki en önemli engel ise, bölgedeki iş yapma teamülleri ve alışkanlıklar olarak gösterilebilir.

Lisanslı depoculuk ile ilgili belirtilenlerin dışında depolamadaki sorunların en önemlisi depoların nem oranının artması, uygun koşulların bulunmaması nedeniyle fındıkta küllenme sorununun yaşanmasıdır. Türkiye’de fındık; bahsi geçen küllenme hastalığı başta olmak üzere fındık kurdu, yeşil kokarca, Amerikan beyaz kelebeği, dalkıran, kozalak akarı, uçkurutan, fındık koşnilleri gibi çeşitli zararlıların tehdidi altındadır. Sektör temsilcilerinin de belirttiği üzere bu hastalıklar tüm sektörün geleceği için önemli bir sorun teşkil etmektedir.

Fındık üretiminin gerçekleştirilmesi aşamasında Doğu ve Batı Karadeniz arasındaki bölgesel farklılıklar ise, hem fındık verimliliğine hem fındık maliyetine etki etmektedir. Yukarıda bahsi geçen sorunlara ilişkin çözümler ise raporda ayrıntılı olarak işlenmiştir. Çözüm önerilerine aşağıda kısaca yer verilecektir:

Verimlilik artışını sağlamak için; ömrünü tamamlayan bahçelerin yenilenmesi, hastalıklara karşı dirençli, arazi ve iklim yapısına uygun fındık fidanları dikiminin sağlanması, doğru tarım uygulamaları bakımından çiftçiye sağlanan desteğin artırılması gerekmektedir.

Depolama sürecindeki olumsuzlukların giderilmesi için ise lisanslı depoculuk sistemine geçiş büyük önem arz etmektedir. Lisanslı depoculuk faaliyetlerinin ELÜS, vadeli işlem ve opsiyon borsa işlemlerince desteklenmesi, üreticilere lisanslı depolara teslim ettikleri ürünler karşılığında aldıkları ürün senetleri ile kredi ve finansman sağlanması, ürün senetleri ile ürünler taşınmadan yurtiçi veya yurtdışı piyasalarda satışın mümkün kılınması sistemin işlerliğini sağlayacak hususlardandır.

Rekolte tahmin çalışmalarında yaşanan sorunların önlenmesi için ise modern yöntemlere göre oluşturulmuş fındık rekolte tahmin kuralları ve prensipleri çerçevesinde çalışma yapılması gerekmektedir.

Fındık ağaçlarında hastalıkların önlenmesi için üreticilere budama, ilaçlama, gübreleme gibi bakım faaliyetlerine ek olarak fındık ağacının maruz kalabileceği hastalıklar hakkında eğitimler verilmelidir.

Fındık ihracatında yaşanan sorunlarla ilgili olarak aflatoksin limitleri nedeniyle ihracına izin verilmeyen ve yurda geri gelen fındık ihraç partilerinin doğrudan imhası yerine bu ürünlerin yeniden değerlendirilmesi, ihracat pazarının çeşitlendirilmesine yönelik uygulamaların hayata geçmesi gerekmektedir.

Kamuoyunda her ne kadar Rekabet Kurumunun fındık sektörüne müdahale etmekten kaçındığı yönünde bir görüş mevcut ise de geçmiş Kurul kararları dikkate alındığında rekabeti engelleyici boyutta herhangi bir tespitle karşılaşılmamış olduğu anlaşılmaktadır. Bu sebeple fındık piyasasında bugüne kadar yürütülen önaraştırmalar sonucu soruşturma açılmamıştır.

Ayrıca, Kurul'un özellikle 08.01.2015 tarih ve 15-02/8-6 sayılı kararının eleştirilere konu olduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu Kurul kararında rakip teşebbüslerin maliyetlerinin artma riskinin bulunmadığı, ayrıca alıcı gücünün mevcut olduğu, pazarda giriş engelini olmadığı, işlem ile rekabetin ortadan kalkacağına ilişkin kayda değer riskin bulunmadığı değerlendirilmiştir; bahse konu işlem sonucunda FERRERO'nun

fındık alımında maruz kaldığı risklerin azalacağı, fındığı doğrudan kırıcı ve manavlardan alarak kendisi ile çiftçiler arasındaki aracı sayısını azaltacağı, Türkiye’de fındık üretimi alanında diğer ülkelere göre düşük olan verimliliğin artacağı gibi etkinlikler gerekçe gösterilerek işleme izin verilmesine karar verilmiştir. Bu sebeple, fındık sektöründe mevcut işleyişte rekabeti engelleyici hususlardan ziyade yapısal problemlerden bahsedilebilecektir. Bu problemler, raporun ilgili bölümlerinde incelenmiştir.

Söz konusu kararlarından da anlaşıldığı üzere Kurul, bugüne kadar olduğu gibi bundan sonra da fındık piyasasında toplumsal refahı azaltacak ve üretici zararına da yol açacak biçimde fiyat tespitine yönelik iddiaları her zaman ciddiyetle ele alacağını ve müdahil bir tavır sergileyeceğini göstermiş durumdadır.

Yukarıdaki sektör sorunlarının çözülmesinin fındık piyasasını daha rekabetçi bir pazar haline getireceği değerlendirilmiştir.